

WOORD HOUDEN

Verkiezingsprogramma 2023-2027



SGP

WOORD VOORAF

Toch nog onverwacht viel het vierde kabinet-Rutte. De aanleiding was het immigratiebeleid, maar de oorzaak lag dieper: gebrek aan vertrouwen tussen de partijen en de bewindslieden. Dat gebrek aan vertrouwen speelt al langer, en ook breder dan in de politiek.

Het tanend vertrouwen in de overheid heeft meerdere oorzaken. Soms zijn het hele concrete dingen: 'Groningen', toeslagenaffaire en stikstof. Vaak ook al langer sluimerend onbehagen. Daaraan ligt een diepere oorzaak ten grondslag, namelijk het idee dat de 'politiek' alles moet oplossen. Nog verder doorgedeneerd: de wens van mensen, al vanaf den beginne, om alles naar onze hand te zetten en te beheersen. Die wens strekt zich uit tot alle aspecten van het leven, onze gezondheid, de economie, ons eten, hoe en waar we wonen en werken, onze welvaart en welzijn.

Gevolg hiervan is sterk toegenomen overheidsbemoeyenis en steeds meer regels. Zó moest de staat zich wel vertillen en ontstond er kortsluiting tussen kiezers en gekozenen. Mondige kiezers stellen hoge eisen en hebben navenant hoge verwachtingen. Politici spelen daar op in door beloftes te doen die niet waargemaakt kunnen worden. Soms omdat iets feitelijk niet kan, of omdat wetten en verdragen het beletten. De optelsom van beschaamde verwachtingen en gebroken beloftes is wantrouwen.

Tegen de tijdgeest in gaat de SGP de verkiezingen van 2023 in met het motto 'Woord houden'. Dat motto ziet op de omgang van mensen met elkaar. Woord houden als man en vrouw tegenover elkaar, in het gezin als het gaat om de kinderen. Daarbij horen ook goede omgangsvormen. Het maakt een groot verschil of je de ander benadert vanuit wantrouwen of welwillendheid. En ja, dat geldt ook voor politici: doe geen onmogelijke beloftes, wees eerlijk naar elkaar, dwars door meningsverschillen heen.

'Woord houden' is voor de SGP óók een verwijzing naar hét Woord. Dat Woord, de Bijbel, tekent de partij en stempelt ons gedachtengoed. Woord en Wet zijn voor ons leidend, en daar maken we geen geheim van. Ons programma is een poging om het goud van de klassiek-christelijke waarden en normen om te smeden tot de pasmunt van deze tijd. Onze speerpunten daarbij zijn bescherming van het leven, zorg voor de familie en een veilig Nederland.

Het motto Woord houden verwijst echter bovenal naar de belijdenis dat God, de Heere, regeert in een zondige wereld waar ook wijzelf deel van uitmaken en onder gebukt gaan. Dat besef houdt ons klein. Het behoedt ons voor overspannen verwachtingen. Daarom is het 'bidden en werken', in het vaste geloof dat wij ons afhankelijk mogen weten van de God Die trouw houdt tot in eeuwigheid en niet laat varen de werken van Zijn handen.

In dit verkiezingsprogramma heeft de SGP haar visie en voorstellen op hoofdlijnen beschreven. In de bijlage bij dit programma zijn onze plannen per ministerie en beleidsterrein verder uitgewerkt.

Vurig hoop ik dat veel kiezers zich in ons programma kunnen vinden en deze belijdenis van harte onderschrijven. Dan gloort er hoop aan de horizon.

Chris Stoffer
Lijsttrekker



Inhoud



Beeldverantwoording: Hanno de Vries

1 Voor christelijke waarden en cultuur

2 Voor vrijheden en goed overheidsbestuur

3 Voor het leven en goede zorg

4 Goed voor gezin en onderwijs

5 Goed wonen en werken

6 Voor boeren, vissers en een levendig platteland

7 Verantwoord verduurzamen

8 Vechten voor vrede en veiligheid

9 Grenzen aan immigratie

10 Recht in Europa en wereldwijd

Financiële verantwoordelijkheid

Bijlage: voorstellen per ministerie en beleidsterrein



1 VOOR CHRISTELIJKE WAARDEN EN CULTUUR

Ongeveer driekwart van de Nederlanders maakte zich in 2022 zorgen over toenemende verharding en polarisatie in de samenleving, in de politiek en in de media. En dat is te begrijpen! Schelden, toeteren, bedreigingen en grof taalgebruik zijn aan de orde van de dag. Tegen die achtergrond is het belangrijk om te zoeken naar meer verbinding en gemeenschappelijkheid. Dat zou kunnen als we elkaar zouden kunnen aanspreken op gemeenschappelijke normen en waarden. Tegenwoordig is de vrijheid om te doen en laten wat men wil een sleutelbegrip, maar iedereen is het erover eens dat een beroep op vrijheden nooit kan zonder gemeenschappelijke waarden en normen. We hebben de opdracht om een poging te doen gezamenlijk een stap in de goede richting te zetten. Het zal niemand verbazen dat de SGP als het daarom gaat uit de Bijbel put en de christelijke traditie die daaruit voortvloeit en die Nederland heeft gestempeld. God de Heere regeert. Hij heeft ons geschapen om Hem lief te hebben bovenal en onze naaste als onszelf. Daarom weten we ons gebonden aan Zijn Woord en Wet. We denken daarbij aan kernwoorden als geloof, hoop en liefde, maar ook aan gerechtigheid en barmhartigheid. Het zou bovendien goed zijn om de klassieke deugden zoals matigheid, verstandigheid en standvastigheid in ere te herstellen en ons daarin te oefenen. Minder bezig met onszelf, meer oog voor de ander. Dat vermindert polarisatie en verharding en het dient het welzijn van kwetsbare burgers.

VERDER WIL DE SGP:

- ▶ strenger optreden en straffen bij geweld tegen en bedreiging van hulpverleners, publieke functionarissen en ambtsdragers;
- ▶ een overheid die fatsoenlijk taalgebruik bevordert;
- ▶ (financiële) ondersteuning behouden van initiatieven voor een maatschappelijke diensttijd voor jongeren;
- ▶ dat christelijke organisaties op gelijke voet kunnen rekenen op subsidie voor het bijdragen aan maatschappelijke taken;
- ▶ koopvrije zondagen;
- ▶ meer investeren in grote monumenten, waaronder monumentale kerken, die moeite hebben om het noodzakelijke onderhoud te kunnen blijven verrichten.

Levende christelijke traditie

De christelijke traditie en cultuur zitten diep in de genen van de Nederlandse samenleving. In vrijwel elke plaats wijzen een of meerdere kerktorens omhoog. Onze jaarkalender maakt tijd voor het vieren van de hoogtepunten van het christelijk geloof. De rust op zondag wordt in toenemende mate gewaardeerd als een welkome zegen, een gezamenlijke adempauze waar we naar snakken. Kerken en christelijke organisaties dragen bovendien op heel veel plekken hun steentje bij om zorg en hulp te bieden aan kwetsbare mensen. Laten we zulke dingen vooral dankbaar ontvangen en waar nodig stimuleren. Schaamte, frustratie of verzet helpen ons in ieder geval niet verder. Nederland zou er wel bij varen als het christelijk geloof weer het kloppend hart van onze samenleving zou zijn! Dat betekent ook een oproep aan kerken om aanwezig te zijn in de samenleving.

Zorg voor de openbare ruimte

Als burgers moeten we met elkaar zuinig zijn op de openbare ruimte, want daar komt iedereen. Aanstootgevend gedrag en onfatsoenlijke uitingen horen daar dus niet thuis. De overheid draagt hierbij een bijzondere verantwoordelijkheid en mag op dit punt best wel iets actiever optreden. Bied bijvoorbeeld niet te makkelijk gelegenheid voor uitingen die vreemd zijn aan het Nederlandse straatbeeld en die onbehagen kunnen oproepen, zoals gebedsoproepen die islamitische geloofsbelijdenissen over de buurt verspreiden. En het is ronduit slecht als bij bushokjes en op andere publieke plaatsen schaamteloos reclame wordt gemaakt voor het bedriegen van je man of vrouw. Hier past het trekken van een streep en moeten we de juridische ruimte benutten. Het gaat hier allereerst om politieke keuzes.





2 VOOR VRIJHEDEN EN GOED OVERHEIDSBESTUUR

Op de bres voor vrijheden en goed overheidsbestuur

De strijd voor vrijheden kenmerkt de geschiedenis van Nederland. Al in de gouden eeuw was ons land een plek waar mensen die vervolgd werden een veilige haven vonden. De vrijheid van godsdienst heeft dan ook diepe wortels in ons land. Het is de basisvrijheid van eenieder om te leven in overeenstemming met zijn of haar overtuiging.

Die fundamentele vrijheden liggen nu onder vuur. Klassiek-christelijke opvattingen die tot voor kort nog algemeen werden gedeeld, staan steeds vaker onder druk. Sterker nog: in het soms streng seculiere klimaat worden bepaalde overtuigingen amper nog getolereerd. Een voorbeeld zijn allerlei plannen en pleidooien om de vrijheid van onderwijs uit te hollen, zoals het voorschrijven van een overheidsvisie op burgerschap en het toezicht op vormen van informeel onderwijs (zoals zondagsscholen). Wie op respectvolle wijze zijn of haar Bijbelse opvatting over huwelijk en seksualiteit verwoordt, kan inmiddels in een strafrechtelijk onderzoek verzeild raken. Deze tendens staat helaas niet op zichzelf en belooft weinig goeds voor de rechtsstaat.

CHRISTENVERVOLGING

Christenen hebben wereldwijd het meest te lijden onder vervolgingen. Op dit moment hebben zo'n 360 miljoen christenen te maken met dagelijkse onderdrukking en achterstelling omdat ze geloven in Jezus Christus. Nederland moet zich met alle mogelijke (diplomatieke) middelen inzetten om hen te steunen. Godsdienstvrijheid moet een expliciet speerpunt zijn van het buitenlandbeleid. Christelijke asielzoekers mijden vaak opvangkampen in de regio omdat ze daar opnieuw bedreigd worden. Nederland dient zich voor deze kwetsbare groep mensen in te spannen om hen veilige opvang te bieden.

Grondrechten in balans

Ieder mens is schepsel van God. Het respect voor die menselijke waardigheid is een onopgeefbare kernwaarde, ongeacht ieders achtergrond of overtuiging. Geweld, bedreiging en haat zijn dan ook uit den boze en dienen daarom bestreden te worden.

De menselijke waardigheid van ieder individu wil uiteraard niet zeggen dat ieders individuele gevoel de maat van alle dingen is en dat iedereen altijd zijn zin kan krijgen. Het mag niet de nieuwe norm worden dat als iemand zich 'gekwetst' voelt dat welhaast automatisch moet leiden tot een inbreuk op de fundamentele vrijheid van een ander. Dat is te zien bij de woke-ideologie die kritische stemmen het zwijgen wil opleggen.

Voor het gelijkheidsbeginsel geldt iets vergelijkbaars. Natuurlijk moeten gevallen die echt gelijk zijn ook gelijk behandeld worden, maar er zijn nu eenmaal allerlei verschillen die tot een verschillende behandeling kunnen en moeten leiden. We moeten af van een doorgeschooten en krampachtige fixatie op discriminatie.

VERDER WIL DE SGP:

- ▶ dat de vrijheid van onderwijs gewaarborgd blijft, waaronder het thuisonderwijs. Scholen moeten het recht behouden om hun identiteit te verwoorden, die in de praktijk uit te dragen en daarbij van ouders en leerlingen medewerking te vragen;
- ▶ stoppen met het verstrekken van subsidies die uitdrukkelijk bedoeld zijn om de genderideologie aan burgers en leerlingen op te dringen;
- ▶ belangenorganisaties die bij de rechter op menen te komen voor het algemeen belang moeten strenger getoetst worden op representativiteit;
- ▶ meer aandacht voor risico's op het gebied van artificiële intelligentie, cyber en datagebruik bij overheden, maatschappelijke organisaties en kennisinstellingen. Genoemde ontwikkelingen vragen om kaders en normering en ontwikkeling van publieke waarden rond de regie op eigen gegevens door burgers;
- ▶ dat gemeenten voldoende structurele financiële middelen hebben om hun taken uit te voeren, ook op de lange termijn. Gemeenten voeren immers veel landelijk beleid uit en zijn voor de burgers de meest nabije en zichtbare overheidslaag. Een goede kwaliteit van dienstverlening geeft vertrouwen in de overheid
- ▶ dat overheidsorganisaties toegankelijk blijven voor burgers die beperkt of geen gebruik maken van digitale mogelijkheden.

Dienstbare overheid

De SGP streeft naar een dienstbare overheid die taken zo dicht mogelijk bij de burger uitvoert. Het vertrouwen in de overheid is echter laag. De schandalen die in de afgelopen jaren openbaar werden door fouten en mismanagement van overheidsinstanties, hebben het imago van de overheid een geduchte knauw gegeven. Dat speelt zelfs bij de Belastingdienst waar vrijwel alle Nederlanders mee te maken hebben. Funest is het ook als verwachtingen niet worden waargemaakt en beloften niet worden nagekomen. Daar komt nog bij dat het, ondanks alle communicatiemedewerkers, voor veel burgers al lastig is om in contact te komen met de overheid.

Een belangrijke oorzaak van de problemen ligt overigens in de welhaast grenzeloze ambities van de politiek. Daar ligt dus ook een belangrijk deel van de oplossing. Politici zullen vaker moeten (durven) aangeven dat er grenzen zijn aan wat ze waar kunnen maken. De andere zijde van die medaille is dat de overheid initiatieven van burgers maximaal en snel ruimte moeten bieden door formalistische regeltjes en stroperige procedures af te schaffen.

Kernzaak van de overheid is om de grondrechten van burgers te waarborgen. Een van de principes, zo niet het belangrijkste principe van de rechtsstaat, is dat de overheid zelf ook aan regels en beperkingen gebonden is. Daartoe behoort de opdracht om de vrije sfeer van burgers en organisaties zoveel mogelijk te beschermen, juist ook tegen een al te opdringerige overheid. Nu er digitaal steeds meer mogelijk is en de persoonlijke levenssfeer daardoor sneller onder druk staat, moet het recht op privacy van burgers beter beschermd worden.



WEL KADERS, MAAR GEEN KEURSLIJF!

Vrijheid is een groot goed. Mijn leerlingen leer ik dat vrijheid niet vanzelfsprekend is. Vrijheid geeft ook verantwoordelijkheid: heb respect voor anderen.

Door de vrijheid van onderwijs kunnen ouders en kinderen het onderwijs kiezen dat dicht bij hun eigen identiteit ligt. Dát is de plek waar kinderen zich veilig voelen.

De overheid hecht terecht veel waarde aan de kwaliteit van onderwijs. Maar overheidsbemoeienis kan ook te ver gaan. De overheid moet geen burgerschapsvisie opleggen die niet aansluit bij onze identiteit. Kaders zijn prima, maar een keurslijf voor ons denken is vrijheidsberoving!

Zelf hoef ik gelukkig niet elke dag na te denken over dit soort bedreigingen van de onderwijsvrijheid. Ik ben blij dat de SGP hiervoor zijn best doet!

Léanne Offerman, leerkracht groep 8, Eben-Haëzer-school Oud-Beijerland



3 VOOR HET LEVEN EN GOEDE ZORG

Bescherm het leven

Het menselijk leven is een kostbaar geschenk van de Schepper. Of het nu gaat om het ongeboren leven in de moederschoot, om mensen met een verstandelijke of lichamelijke beperking, of om ouderen bij wie de levenskracht wegvloeit. De overheid heeft als 'schild der zwakken' de taak om het leven te beschermen. De huidige abortus- en euthanasiepraktijk is daarmee onmiskenbaar in strijd. Die wetten moeten afgeschaft. Zolang dat niet het geval is, moet de overheid er alles aan doen om het aantal abortussen en euthanasiegevallen te verminderen. Met de huidige stand van de medische praktijk, moet op zijn minst de 24-wekengrens bij abortus worden verlaagd.

Bescherming van het leven komt ook tot uitdrukking in goede hulp aan mensen die kampen met hun geestelijke gezondheid. Suïcidepreventie moet wettelijk worden verankerd. Samen met andere partijen is hiervoor een wet in de maak. En wat te denken van verkeersveiligheid? Het aantal verkeersdoden stijgt weer fors. Verkeersveiligheid, bijvoorbeeld op N-wegen, moet méér prioriteit krijgen.

Het leven is niet maakbaar

Het menselijk leven is kwetsbaar door de gebrokenheid van ons bestaan. Die werkelijkheid botst met het ideologische maakbaarheidsdenken dat onze samenleving doordrenkt. Daarom is een rem wenselijk op 'wensgeeneeskunde' en op kwalijk gebruik van prenatale screening als 'selectie aan de poort'. Ook bij onderzoek en behandelingen met embryo's ligt 'mensverbetering' op de loer. Hier is grote terughoudendheid geboden. Het verbod op kiembaanmodificatie moet blijven bestaan.

Goede gezondheidszorg

De zorg in Nederland behoort tot de beste in de hele wereld. Dit staat echter onder druk. De zorg kost steeds meer geld. En een toenemend aantal mensen heeft zorg en ondersteuning nodig, terwijl er steeds minder mensen zijn die dat kunnen bieden. De wachtlijsten zijn lang, bijvoorbeeld in de ouderenzorg of in de GGZ. De zorg verschaalt door schaarste aan zorgpersoneel, mantelzorgers en vrijwilligers. Een simpele oplossing bestaat niet. Daarom is het nodig om op een andere manier naar zorg en ondersteuning te gaan kijken.

CONCREET WIL DE SGP:

- ▶ dat abortus in het Wetboek van Strafrecht blijft en zéker niet aangemerkt wordt als mensenrecht;
- ▶ een hulpfonds voor onbedoeld zwangere vrouwen en hun kinderen, zowel in Nederland als wereldwijd;
- ▶ een Deltaplan mentale gezondheid om de veerkracht (met name van jongeren) te versterken;
- ▶ handhaving van het verbod op embryokweek voor wetenschappelijk onderzoek;
- ▶ méér investeren in kinderpalliatieve zorg en geen legalisering van levensbeëindiging voor minderjarigen van 1-12 jaar;
- ▶ geen 'wet voltooid leven', maar steviger inzet op goede (palliatieve) zorg en ondersteuning voor ouderen.

Minder regels, meer ruimte

Het begint ermee dat we iedereen die zorg verleent méér moeten gaan waarderen en beter belonen. Minstens zo belangrijk is dat zorgverleners ruimte en vertrouwen krijgen om hun kennis en kunde in te zetten. Waar al heel veel jaren op gehamerd wordt, moet nu écht gebeuren: schrap en vereenvoudig de regels in de zorg. Minder regels biedt meer ruimte voor de menselijke maat. Als stip aan de horizon: halvering van de regeldruk. Vereenvoudig bijvoorbeeld de regels voor onvrijwillige zorg. Maak het aanvragen en verantwoorden van financiering makkelijker. En zorg ervoor dat mensen met een levenslange lichamelijke beperking niet iedere keer opnieuw moeten bewijzen dat zij zorg nodig hebben.

Zorgzame samenleving

Omzien naar elkaar is allereerst een opgave voor ons allemaal. Daarom moeten we gezinnen, kerken en gemeenschappen in staat stellen om zelf zorg en hulp te bieden waar dat nodig is. Daarom zijn zorgzame buurten zo waardevol. Om diezelfde redenen dienen mantelzorgers en vrijwilligers ondersteund te worden. We belonen mantelzorgers extra en verminderen de regeldruk voor stichtingen en verenigingen.

Preventie

Gezondheidsklachten worden vaak veroorzaakt door sociale, economische, fysieke en psychische omstandigheden. Denk aan armoede, leefstijl, schulden, eenzaamheid en relatie- of verslavingsproblemen. Oplossingen hiervoor overstijgen het domein van de zorg. De overheid moet gerichte (preventieve) maatregelen nemen om een gezonde leefomgeving te bevorderen.



GENDER

De spanning tussen maakbaarheid en gebrokenheid is duidelijk zichtbaar bij vragen rondom geslacht en gender. Medisch gezien kan er steeds meer. Maar is alles wat kan ook verstandig? De worsteling van interseks en transgender personen met zichzelf en met het leven is vaak intens en aangrijpend. Als zij iets nodig hebben, is het wel compassie, hulp en steun. Dat betekent echter niet dat iedereen zomaar een eigen gender moet kunnen kiezen. Medisch ingrijpen bij minderjarigen kan bijvoorbeeld niet zonder regulering en dient, gelet op het onomkeerbare karakter, ontmoedigd te worden. Zelfidentificatie als uitgangspunt voor het wijzigen van de vermelding van geslacht in de geboorteakte is ongewenst. De SGP wijst daarom de voorgestelde wijziging van de Transgenderwet af.

CONCREET WIL DE SGP:

- ▶ een beter salaris voor verpleegkundigen en verzorgenden;
- ▶ verhoging van de jaarlijkse mantelzorgwaardering;
- ▶ dat de basisvoorzieningen op orde zijn, dus: goede wijkverpleging, voldoende thuishulp en toegankelijke huisartsenzorg;
- ▶ dat ziekenhuizen, spoedeisende hulpdiensten en andere zorgvoorzieningen in de regio behouden blijven;
- ▶ dat de normen voor aanrijtijden van ambulances gewoon gehaald worden, ook op de Veluwe, Goeree-Overflakkee en in het Groene Hart;
- ▶ een extra tandartsopleiding in Rotterdam om de tandartszorg in Zeeland en Zuid-Holland-Zuid te verbeteren;
- ▶ de waarborging van het recht om te kiezen voor zorg en ondersteuning die past bij iemands levensovertuiging en identiteit.



INVESTEER IN DE THUISZORG

Bij mijn werk in de thuiszorg krijg ik van cliënten veel waardering. Ik zie dat deze levens niet 'voltooid' zijn, maar hun waarde blijven houden! Voor de cliënt is het belangrijk om zoveel mogelijk zelf te doen, geholpen door hun persoonlijke netwerk en technologieën. Maar deze buffer is niet genoeg, want de druk op de zorg neemt toe en de beheersbaarheid voor ons neemt af. Veel zorg wordt verplaatst naar thuis. De vergrijzing vraagt om een overheid die deze zorg voldoende faciliteert en meedenkt voor alternatieven. Onze opdracht om vanuit barmhartigheid te zorgen, voeren we met passie uit. We hebben daarin wel het vertrouwen nodig van de overheid en alle betrokkenen. Beperk bijvoorbeeld de administratieve lasten, want dat helpt zorgvragers en verzorgenden!

*Marije ter Maaten, wijkverpleegkundige RST
Zorgverleners*



4 GOED VOOR GEZIN EN ONDERWIJS

Gezinnen zijn een goudmijn

Het klassieke gezin van man, vrouw en kinderen is vanouds en overal op de wereld dé pijler van de maatschappij. Als in een gezin liefde woont, bloeien vaders, moeders en kinderen op. De overheid moet het gezin daarom koesteren en beschermen. Helaas gebeurt dat nu nauwelijks. Het individu – en dus niet het gezin – vormt het uitgangspunt van wetgeving en beleid. De SGP wil het gezin juist weer in ere herstellen.

Zorgen om de jeugd...

Gezinnen staan immers onder grote druk. Neem de sterk toegenomen vraag naar jeugdhulp en het afgenomen welbevinden van jongeren. Dit zegt veel over onze maatschappij. Prestatiedruk in het onderwijs en op de arbeidsmarkt, de invloed van sociale media en de afwezigheid van ouders zorgen voor stress, eenzaamheid en depressies. Kinderen en jongeren varen wel bij een liefdevolle en stimulerende omgeving, thuis, in de buurt en in de klas. Dan ontwikkelen zij zich het best. Dat vraagt meer aandacht voor wat opvoeders nodig hebben. Laten we ouders, opa's en oma's en leraren meer betrekken en steunen.

...zorgen voor de jeugd

Veel gezinnen zouden gebaat zijn bij meer rust, reinheid, regelmaat. De overheid moet er veel meer van doordringen zijn dat beleid dat positief is voor gezinnen gunstig uitwerkt op de gehele samenleving, nu en in de toekomst.

Het meest duidelijk zien we dat bij (echt)scheidingen.

Kinderen met gescheiden ouders zijn oververtegenwoordigd in alle vormen van jeugdhulp. De maatschappelijke gevolgen van scheidingen zijn gigantisch. Toch kijkt de politiek weg van deze rauwe realiteit. Dit taboe moet worden doorbroken om kinderen, ouders en de samenleving verder te helpen. Het is zaak de eigen kracht van gezinnen te stimuleren en te versterken.



VOOR ROUWVERLOF

Toen onze kinderen geboren werden, hadden wij recht op geboorte- en zwangerschapsverlof. Toen mijn man opeens overleed was er geen verlof. Alleen, in een zwart gat. Ons leven stond op zijn kop. We moesten leren leven zonder mijn man en hun vader. De kinderen vroegen meer dan ooit aandacht en steun van mij, terwijl ik zelf ook veel verdriet had. Er moest ontzettend veel geregeld worden. Een flexibel inzetbaar rouwverlof had mij lucht en ruimte gegeven. Bittere noodzaak dat dit wettelijke gat wordt opgevuld. Zo kan een rouwend gezin weer enigszins opkrabbelen en mee gaan doen in de maatschappij.

Marleen Oostendorp-Lancee verloor op 37-jarige leeftijd haar man en bleef met een tweeling van vijf en een baby van negen weken achter.

CONCREET WIL DE SGP:

- ▶ een ministerie van jeugd- en gezinsbeleid;
- ▶ een nationale gezinspas die met korting toegang geeft tot musea, speeltuinen en andere gezinsactiviteiten. Heeft een gezin meerdere kinderen, dan hoeven ouders voor niet meer dan twee kinderen te betalen;
- ▶ dat relatietherapie gratis wordt;
- ▶ een wettelijk recht op rouwverlof;
- ▶ de rechtsbescherming van ouders versterken en kinderrechtshouders extra tijd geven voor een zorgvuldige beoordeling;
- ▶ een gezinsvriendelijk belastingstelsel, waarbij niet langer het individu maar het huishouden het uitgangspunt vormt;
- ▶ geen mogelijkheden voor meerouderschap en draagmoederschap.

Geef gezinnen keuzevrijheid

Vaders en moeders zijn er mee geholpen als ze meer tijd en ruimte krijgen voor hun gezin en de opvoeding van hun kinderen. Laat ze zelf kunnen bepalen hoe ze de taken (werk, opvoeding, mantelzorg) verdelen. Maar de regering doet precies het omgekeerde door bijvoorbeeld eenverdieners die ervoor kiezen hun kinderen op te voeden en zorg te verlenen, veel zwaarder te belasten dan tweeverdieners. Daardoor zakken ze vaak door de financiële ondergrens. Dat is onrecht, waar snel een einde aan moet komen. Om gezinnen te ondersteunen, moet er een kinderbijdrage worden ingevoerd, gebaseerd op eenvoud en keuzevrijheid. Het faciliteren en financieren van kinderopvang is geen overheidstaak. Het budget voor kinderopvang moet worden geïnvesteerd in alle gezinnen. De financiële ondersteuning van kinderen richten we meer op gezinnen met lage en middeninkomens. Er komt een gezinseffectrapportage bij elk relevant wetsvoorstel, met aandacht voor de consequenties ervan voor grotere gezinnen.

Recht doen aan het onderwijs

Opvoeding en onderwijs gaan hand in hand. Naast ouders leveren ook scholen en leraren een belangrijke, vormende bijdrage aan de opvoeding van kinderen en jongeren. Dat besef moet veel duidelijker doorwerken in het onderwijsbeleid. Positieve betrokkenheid van ouders bij het onderwijs is in het belang van het kind. Het onderwijs in de school moet ook nauw kunnen aansluiten bij de overtuiging van ouders. Die is al decennia de kracht van het Nederlandse onderwijs! Ook voor leraren en schoolleiders is de identiteit van de school een belangrijke drijfveer.



VAKMENSEN ZIJN ONMISBAAR VOOR NEDERLAND

Voor de toekomst van Nederland blijven goed opgeleide vakmensen nodig. Ik ben daarom ook blij met mijn beroepsopleiding Beveiligen & Bewaken. In deze mbo-opleiding krijg ik de goede praktijkervaring en competenties voor mijn uniformberoep. Het is ook een goede tussenstap om vanaf het voortgezet onderwijs bekwaam in het werkveld te komen.

Sommige jongeren worden misschien gestimuleerd om een hogere opleiding te doen, maar voor de maatschappij is het goed worden en blijven in een mbo-functie ook onmisbaar! Nederland redt het niet zonder goed opgeleide agenten, soldaten en beveiligers. Waardering voor het beroepsonderwijs is dus blijvend van belang!

Matthias van Staveren, student Hoornbeek College Gouda

Beeldverantwoording: Hanno de Vries

Onderwijsinstellingen kampen met veel uitdagingen tegelijk. Er zijn zorgen over de kennis van rekenen en taal, het tekort aan leraren en schoolleiders is nijpend en leraren worstelen met de uitdaging om alle leerlingen passende ondersteuning te bieden. In deze omstandigheden is het onderwijs niet gebaat bij verplichte protocollen, loketten en structuren, bijvoorbeeld over diversiteit en inclusie, maar bij scherpe keuzes en praktische ondersteuning. Het lerarentekort lossen we niet op door regionale samenwerking af te dwingen. De overheid moet zorgen voor betere financiële ondersteuning voor (bij)scholing. Vakkundige mensen die belangstelling hebben voor een baan in het onderwijs mogen niet vastlopen in een rigide systeem.

Een radicale koerswijziging in het landelijke onderwijsbeleid is nodig, van basisschool tot universiteit. In de afgelopen jaren is de professionele ruimte van docenten, schoolleiders en bestuurders steeds verder beknopt. Er is een overmaat aan regels, plannen en controle. De politiek overvraagt het onderwijs en overschat het eigen kunnen, terwijl de tolerantie voor fouten afneemt en de onzekerheid van de financiering toeneemt door een confetti van tijdelijke subsidies. Geen wonder dat een baan in het onderwijs juist steeds minder aantrekkelijk wordt! Het onderwijs heeft recht op duidelijke keuzes, voldoende professionele ruimte en een stabiele financiering.

De druk op universiteiten en hogescholen is groot. Ook veel studenten ervaren een hoge belasting. Deze problemen lossen we niet op door normen te verlagen of af te dingen op de inhoud, maar door te werken aan een meer beheersbare instroom en betere (financiële) ondersteuning van studenten. Studenten moeten vooral op het voor hen passende niveau terecht komen. De druk op universiteiten moet onder andere verlaagd worden door in studiekeuzebegeleiding meer recht te doen aan de waarde van het middelbaar en hoger beroeps-onderwijs.



CONCREET WIL DE SGP:

- ▶ dat scholen de vrijheid hebben om de burgerschapsopdracht vanuit hun eigen identiteit uit te werken;
- ▶ dat een bestuurlijke aanwijzing van de minister alleen aan de orde kan zijn bij problemen die het onderwijsstelsel raken, waarbij geldt dat problemen op beperkte schaal gewoon onder het toezicht van de inspectie vallen;
- ▶ adequate bekostiging van goede onderwijshuisvesting en meer aandacht en ruimte voor innovatief bouwheerschap;
- ▶ investeren in de sectoren zorg, ICT en techniek, waaronder de bouw, in het middelbaar beroeps-onderwijs;
- ▶ dat het lagere, wettelijke collegegeld voor de tweede studie ook moet gelden voor degenen die al een opleiding in de zorg of het onderwijs hebben gevolgd;
- ▶ mogelijkheden om de instroom van buitenlandse studenten te beperken;
- ▶ dat de handhaving van het Nederlands als voertaal serieus moet worden opgepakt, zeker bij bacheloropleidingen;
- ▶ uitbreiding van de aanvullende beurs voor studenten;
- ▶ meer ruimte om een ambitieus bindend studieadvies te hanteren, mits daarbij voldoende oog is voor de persoonlijke situatie van de student.



5 GOED WONEN EN WERKEN

De basis op orde

Goede huisvesting. Een fatsoenlijke baan. Een inkomen om de boodschappen, de huur en de energierekening van te kunnen betalen. Het zijn basale levensbehoeften waar iedereen in Nederland op moet kunnen rekenen.

Helaas is dat voor teveel mensen nu niet het geval. Jongeren blijven noodgedwongen bij hun ouders wonen bij gebrek aan betaalbare starterswoningen. Van een doorsnee inkomen kan een huishouden nauwelijks leven. Teveel kinderen gaan 's ochtends met een lege maag naar school. Teveel mensen zijn dak- of thuisloos.

Woningnood verlichten

Het woningtekort is inmiddels een echte woningnood. Er is een schrijnend gebrek aan betaalbare woningen, met name voor starters, gezinnen en ouderen. Het aanbod moet beter gaan aansluiten op de vraag. Schrap overbodige regels en stroperige procedures. Ruimere leennormen drijven de prijzen op en zetten eenverdieners op achterstand. Dat moet stoppen. Sparen moet juist veel meer gestimuleerd worden.

Schulden bestrijden

Veel Nederlanders leven zo krap, dat ze niet kunnen sparen. Honderdduizenden gezinnen hebben 'problematische' schulden. Mensen met schulden mogen niet aan hun lot worden overgelaten. Er komt een maatschappelijke alliantie van bedrijven, kerken en maatschappelijke organisaties om mensen met geldzorgen bij te staan. Een landelijk schuldendashboard moet inzicht bieden in het voorkomen en tegengaan van schuldenproblematiek. De verslavende gokindustrie moet worden opgedoekt. Er komt één centraal incassopunt voor lokale en landelijke overheidsincasso's. Malafide incassobureaus die toch al kwetsbare personen en gezinnen nóg dieper in de problemen brengen, worden hard aangepakt.



ARMOEDE EN BESTAANSZEKERHEID

Er moet werk worden gemaakt van een fatsoenlijk bestaansminimum, omdat steeds meer mensen niet kunnen rondkomen. Om armoede in te dammen moet de inkomenspositie van gezinnen met lage en middeninkomens structureel verbeterd worden door een belastingverlaging. De SGP gaat voor halvering van de kinderarmoede, onder andere door een vereenvoudigde kinderbijdrage in te voeren. En er komt een inhaaloperatie voor de sociale minima en eenverdieners. De overheid dient de kracht van laagdrempelige hulpverleners als diaconieën en schuldhulpmaatjes beter te benutten.

Iedereen doet mee

Arbeid moet lonen. De lasten op betaald werk, zowel voor werknemers als voor werkgevers, moeten verlaagd worden. Voor werkgevers wordt het daarnaast makkelijker personeel aan te nemen, onder andere door de loondoorbetalingsplicht te bekorten en de transitievergoeding te vereenvoudigen. Iedereen krijgt de kans om mee te doen. Een werkoffensief moet mensen helpen weer aan een baan te helpen. Voor hen die niet (meer) kunnen werken, dienen er voldoende beschutte werkplekken te zijn. Daarnaast wordt onbetaald werk in Nederland steevast ondergewaardeerd. Daardoor lekt de aandacht voor elkaar weg. Via het belastingstelsel gaan we mantelzorgers en vrijwilligers waarderen in plaats van afstraffen.

MKB als ruggengraat van de economie

MKB'ers en familiebedrijven vormen de ruggengraat van de Nederlandse economie. Stevig ingebed in de buurt of streek, met oog voor de werknemer en de maatschappelijke omgeving. Tegen die achtergrond moet de rode loper worden uitgerold voor verantwoorde ondernemers. Wet- en regelgeving zit veel te vaak in de weg. In het huidige regeloerwoud kan zeker een kwart van de regels worden geschrapt. Het MKB is gebaat bij een verlaging van de lasten, onder andere door een lagere winstbelasting. Grote bedrijven gaan een eerlijker aandeel leveren, zonder hun concurrentiepositie in Europa en de wereld uit het oog te verliezen.



“MIJN MOEDER IS ER ÁLTIJD”

Als mijn kinderen thuiskomen, hebben ze een plekje waar ze hun verhaal kwijt kunnen. Ik ben er dan voor ze. Als je mensen positief over hun jeugd hoort praten, klinkt ook vaak: 'Mijn moeder was er altijd.'

Hoewel ik niet tegen betaald werken ben, kies ik er liever voor om thuis bij mijn kinderen te zijn. In deze tijd van individualisme, zien wij ons gezin als een 'samenleving in het klein' en een zegen van de Heere. Hier kan ik mijn kinderen waarde(n)vol laten opgroeien voor hun plek in de maatschappij.

Het doet ons verdriet dat onze overheid de waarde van het gezin nét lijkt te zien. Ik vrees dat ze zich op de lange termijn in de vingers snijden. Sommige gezinnen hebben ook niet de 'luxe' van onze keus, omdat armoede dan dreigt. Zij worden gedwongen beiden te werken.

Het gezin is geen extraatje, maar de hoeksteen van de samenleving!

Familie Neele, Lisse

VERDER WIL DE SGP:

- ▶ verlaging van de belasting op elektriciteit;
- ▶ dat in overleg met de sociale partners een langjarig perspectief op arbeidskrachte wordt ontwikkeld;
- ▶ aantrekkelijkere investeringsregelingen voor MKB-ondernemers;
- ▶ extra investeringen in betaalbare woningen, onder andere voor starters;
- ▶ extra geld voor verduurzaming van koopwoningen;
- ▶ een hervorming van het belasting- en toeslagenstelsel, waarbij wordt toegewerkt naar afschaffing van toeslagen.



6 VOOR BOEREN, VISSERS EN EEN LEVENDIG PLATTELAND

Wie het spel Catan kent, weet dat dorpen én steden én landbouw én wegen ertoe doen. Ze hebben elkaar nodig. Dat geldt ook voor Nederland!

Samenwerken met boeren en tuinders

Zonder boeren en tuinders geen eten, zo eenvoudig is het. De vruchtbare Nederlandse delta levert al vanaf het ontstaan van ons land een belangrijke bijdrage aan de voedselvoorziening, niet alleen voor onszelf, maar ook elders. Land- en tuinbouw en alle bedrijvigheid daaromheen dragen bovendien bij aan de leefbaarheid van het landelijk gebied, inclusief de zorg voor het landschap.

Boeren en tuinders komen in de knel, onder meer door een stapeling van allerlei regels en eisen die totaal niet aansluiten bij de dagelijkse praktijk op het erf. Geen wonder dat het gevoel is ontstaan: 'ze' willen ons weg hebben.

Wat nodig is, is werkbaar toekomstperspectief voor de duizenden gezinsbedrijven in deze sector. Overheden en sector moeten samen optrekken en voor de lange(re) termijn afspraken maken, zodat ondernemers weten waar ze aan toe zijn. Daarbij moet werk gemaakt worden van een ecologisch en economisch duurzaam verdienmodel, behoud van goede landbouwgronden, bodemvruchtbaarheid en voldoende zoet water en

haalbare verduurzaming. Rentmeesterschap vraagt om verdere verduurzaming, verlaging van ongewenste verliezen naar het milieu, verhoging van de (agro)biodiversiteit en minder afhankelijkheid van (dure) kunstmest en soja-import. Belangrijke randvoorwaarden om dit te kunnen bereiken zijn:

- samenwerking tussen boeren, tuinders, overheid en ketenpartijen (zoals in de FoodValley);
- sturen op basis van doel- in plaats van op middelvoorschriften;
- een eerlijke prijs voor producten en ecosysteemdiensten, zoals akkerranden en koolstofopslag;
- meer proefboerderijen;
- een gebiedsgerichte aanpak op basis van metingen en haalbare normstelling;
- innovaties als precisielandbouw.

Wie de boer op gaat, zijn oor te luister legt en zijn ogen de kost geeft, wordt enthousiast over de initiatieven en kansen. Vrijwel alle boeren zijn gemotiveerd om op die basis mee te gaan op de ingeslagen weg. Ieder op de eigen manier. Daarom is het zaak om het vakmanschap van boeren en tuinders te benutten en niet te frustreren door bijvoorbeeld kalenderlandbouw, waarbij op grond van door de overheid vastgestelde kalenderdata moet worden geoogst of gezaaid.

CONCREET WIL DE SGP:

- ▶ een fiscale investeringsreserve voor het opvangen van oogstschade door weersextremen en voor investeringen in milieu en dierenwelzijn;
- ▶ veehouders die willen stoppen niet opzadelen met een torenhoge fiscale afrekening die eerder een rem is dan een aanmoediging om te stoppen;
- ▶ een nieuwe derogatie voor vaste mest en kunstmestvervangers;
- ▶ dat goede landbouwgronden ruimtelijke bescherming krijgen. Opkoop van landbouwgronden door kapitaalcrachtige partijen buiten de landbouw (zoals Vlaamse 'havenbaronnen') moet aan banden gelegd worden;
- ▶ dat er voldoende gewasbeschermingsmiddelen beschikbaar blijven. Bij de beoordeling van deze middelen moet meer oog zijn voor de mogelijkheden van geïntegreerde gewasbescherming en de beschikbaarheid van alternatieven;
- ▶ genoeg ruimte voor goedwillende jagers, ook om iets te kunnen doen aan het toenemend aantal wolven.



Perspectief voor de visserij

Terwijl veel Nederlanders nog slapen, zijn vissers al lang op zee om in weer en wind hun werk te doen. Opspatend zeewater zijn ze wel gewend, maar de huidige beleidsgolven uit Den Haag en Brussel hebben de sector in zwaar weer gebracht. Tal van maatregelen, zoals de aanlandplicht voor ongewenste bijvangst, het onbegrijpelijk pulskorverbod, de Brexit, de afsluiting van natuurgebieden, het toenemende aantal windparken en de stikstofregels, raken de Nederlandse kottervloot hard. Als dat zo doorgaat, moet in de toekomst nog meer vis worden ingevoerd. Die kant moet het niet op!

Florerende regio's

Dunner bevolkte regio's die ook nog eens ver weg liggen van de Randstad, komen er nogal eens bekaaid af in Den Haag. Denk aan de aardbevingsellende in Groningen. Buslijnen en andere meer en minder noodzakelijke

voorzieningen verdwijnen. Jongeren trekken weg omdat opleidingen en banen ook zijn vertrokken. Drie kwartier rijden naar het dichtstbijzijnde ziekenhuis is geen uitzondering. Deze negatieve spiraal moet doorbroken worden.

De SGP gaat voor behoud van leefbare en florerende regio's. Het zou goed zijn als er een regietoets komt: wat betekenen regeringsplannen voor inwoners van het landelijk gebied en regionale bedrijvigheid? We willen verdere sluiting van Rijkskantoren in de regio voorkomen en zorgen voor evenrediger spreiding van Rijksbanen over de provincies. Gemeenten, provincies en waterschappen moeten de ruimte krijgen om lokale initiatieven te ontplooiën op het gebied van onder meer zorg en energie. Te vaak lopen goede plannen vast in een kluwen van Haagse regels. Gemeenten en provincies moeten extra geld krijgen om hun taken goed te kunnen uitvoeren.

STIKSTOFAANPAK OP DE SCHOP

De stikstofimpasse kan alleen doorbroken worden als er een andere aanpak komt. Niet meer door eenzijdig te mikken op uitkoop en al helemaal niet door het afnemen van vergunningen, maar door emissiereductie te realiseren via het vakmanschap van goedwillende boeren, bijvoorbeeld via innovatie en emissiearm management. Met een beetje creativiteit: hoge erfbeplanting kan de stikstofuitstoot met meer dan 10% beperken. Dat is goed voor natuur, klimaat en landschap! De eenzijdige focus op kritische depositiewaarden en achter-de-komma depositieberekeningen werkt niet. Waar het om gaat is de natuur én de bodem in het gebied zelf. Die werkelijkheid moet leidend zijn. De SGP wil werkbare doelen. Dus geen onhaalbare Haagse dictaten of aanscherping van de stikstofwet, maar ruimte, tijd en geld voor een realistische gebiedsgerichte aanpak. Te goeder trouw handelende PAS-knelgevallen moeten met voorrang geholpen worden.

CONCREET WIL DE SGP:

- ▶ afschaffing van het pulskorverbod en verder investeren in innovatieve verduurzaming van kotters en vangstmethoden;
- ▶ dat het vissen in het Natura 2000- en stikstofbeleid zoveel mogelijk aangemerkt wordt als bestaand gebruik. Het kan niet zo zijn dat een garnalenkotter bijna geen stikstof meer mag uitstoten, terwijl een passerend containerschip dat ver uittorent boven een garnalenkotter geen strobreed in de weg gelegd wordt;
- ▶ geen verdere industrialisatie van de Noordzee door talloze windparken. Daarvoor moet meer ingezet worden op alternatieve energiebronnen en meer ruimte voor medegebruik van windparken.

Heel Nederland bereikbaar

Middelen voor de aanleg en het onderhoud van wegen, spoor en kanalen gaan vaak eenzijdig naar de Randstad. Daarom moeten provincies en gemeenten soms grote sommen geld ophoesten om knelpunten in het eigen gebied op te lossen. Dat kan en moet anders. Reken niet alleen met reistijdverliezen, maar ook met de bereikbaarheid van voorzieningen en verkeersveiligheid! We willen verschraving van het openbaar vervoer op het platteland tegengaan door ondersteuning vanuit het Rijk. Ook is inzet op nieuwe vervoersconcepten met onder meer deeltaxi's nodig, inclusief erkenning ervan in de ov-wetgeving. Voor de invoering van betalen naar gebruik moet de draagkracht van de inwoners van het landelijk gebied die aangewezen zijn op de auto, een belangrijke randvoorwaarde zijn. Dat geldt breder: nu de benzineprijzen en accijnzen heel hoog zijn, moet voorkomen worden dat autorijden alleen betaalbaar wordt voor hogere inkomens.



VOOR DE BOER EN ONS VOEDSEL

Als boer werk ik, samen met mijn zoons en onze ruim 100 koeien, aan de voedselvoorziening van Nederland. Een uiterst belangrijke taak waardoor de winkelschappen vol staan. De meeste landgenoten zien dat in en dragen ons werk daarom gelukkig een warm hart toe.

Verbonden met de leefomgeving waarin ik woon en werk, houden we - net als de meeste boeren - rekening met de draagkracht van de natuur. We zetten al decennia in op innovaties om bijvoorbeeld stikstof te reduceren.

Als boer ben je gewend aan onzekerheden in bijvoorbeeld het weer en de markt. Je leert als ondernemer daarop te anticiperen. Maar de wispelturigheid van de overheid gaat zelfs ons ondernemerschap te ver. Heldere kaders van een voorspelbare en betrouwbare overheid zijn daarom dé randvoorwaarden voor toekomstperspectief!

Henk van der Wind, melkveehouder in Maarsbergen

VERDER WIL DE SGP:

- ▶ dat het Rijk samen met gemeenten, ondernemers, banken en maatschappelijke organisaties een actieplan maakt voor verbetering van het voorzieningenniveau in het landelijk gebied. Hier hoort het vaststellen van een basisvoorzieningenniveau bij, en gericht budget;
- ▶ dat de kleine scholentoeslag behouden blijft en er meer zeggenschap komt voor de direct belanghebbenden bij de dreigende sluiting van een school of opleiding;
- ▶ dat de tol voor de Westerscheldetunnel per 2025 vervalt;
- ▶ dat onderhoudsplanningen en beschikbare middelen voor onderhoud en renovatie van infrastructuur in balans zijn;
- ▶ een snelle aanpak van de knooppunten Hoevelaken en A1/A30 en van de onveilige N35 en N50;
- ▶ extra transferia (zoals bij Utrecht-Lunetten) en meer stations (bijvoorbeeld bij Staphorst en Stroe).

7 VERANTWOORD VERDUURZAMEN

Natuurrampen, zoals extreme droogte of verwoestende overstromingen, hebben ons wat te zeggen: leven en handelen wij wel in lijn met Gods bedoeling? Ten diepste zijn het waarschuwingen van God om mensen op te roepen tot een omkeer, bekering tot God. Die notie geeft, juist ook in onze tijd, perspectief. Er is geen reden tot wanhoop of doemdenken. Gods schepping, dus ook het klimaat, is en blijft in Zijn handen. Tegelijk bepalen onder meer deze natuurrampen bij de vraag: wat zijn de gevolgen van ons doen en laten voor de mensen om ons heen, de natuur, voor Gods schepping?

Consuminderen

Wij, Nederlanders, zoeken ons geluk vaak in consumeren en nog eens consumeren. Dit legt een groot beslag op de natuur en onze leefomgeving. Het gebruik van olie, kolen en gas zorgt voor teveel CO2 in de atmosfeer. Het gebruik van bijvoorbeeld plastic verpakkingen zorgt voor microplastics in rivieren en zeeën. We streven naar circulariteit: het verantwoord omgaan met grondstoffen, materialen en energie. Een beter milieu begint daarom bij ons eigen consumptiegedrag. Matigheid, en dus een forse besparing op grondstoffen- en energiegebruik is nodig! De overheid moet daar zelf in vooropgaan, door bijvoorbeeld bij wegebouw in te zetten op circulariteit. Maar ook moet de overheid burgers en bedrijven daarbij helpen en zo nodig grenzen trekken. Het goedkoper maken van arbeid en het zwaarder belasten van consumptie draagt hieraan bij.

Realisme

Richting het jaar 2050 moet het gebruik van fossiele brandstoffen zoveel mogelijk afgebouwd worden. Niet alleen vanwege schadelijke gevolgen, maar ook omdat het verstandig is om niet meer afhankelijk te zijn van dure import uit onbetrouwbare landen.

Het beleid op dit punt moet realistisch zijn: haalbaar, betaalbaar, met behoud van een betrouwbaar energie-



GEEF ONDERNEMERS RUIMTE EN PERSPECTIEF

Toen wij als onderneming flink investeerden in duurzaamheid, bleek dat de netbeheerder onze aardwarmtepompen en zonnepanelen niet kon aansluiten op het net. Ook het afstemmen en bijstellen van de juiste hoeveelheid vermogen was omgeven door veel belemmerende wet- en regelgeving.

Als ondernemer wil je rentmeester zijn, maar je ervaart het spanningsveld tussen deze verantwoording en de praktische uitdagingen en hoge kosten. Regel één bij ondernemen is: financieel gezond blijven. Ambitieuze doelen voor verduurzaming zijn belangrijk, maar de haalbaarheid moet ook reëel zijn en geen bedreiging vormen. Investeer in het energienet. Geef ondernemers ruimte en perspectief om stappen te kunnen maken!

Aart de Bruin, DB Keukens

systeem. Zo is het onverstandig ons blind te staren op tenminste 55% reductie van de CO2-uitstoot in 2030. Cruciaal is dat het overbelaste energienet op orde wordt gebracht. Pas dan zijn bedrijven ook echt in staat om te elektrificeren. Dat betekent concreet investeren in extra stroomkabels, meer transformatorstations en waterstofleidingen, met een stikstofvrijstelling hiervoor, maar ook ruimte om energie te delen, bijvoorbeeld op een bedrijventerrein. Knellende wetgeving die creatieve oplossingen blokkeert, moet spoedig worden aangepast.

Om ervoor te zorgen dat onze energievoorziening ook op de langere termijn kan blijven draaien, zijn investeringen nodig in onderwijs, innovatie, energiebesparing, groot-schalige energieopslag (met zo min mogelijk schaarse grondstoffen) en verbreding van de energiemix. Bij dat laatste moet gedacht worden aan onder meer geo- en aquathermie, kern- en getijdenenergie en biogas.



Handen uit de mouwen

Een zorgvuldige verduurzaming van onze energie- en grondstoffenvoorziening is nodig. Dat kan op verschillende manieren.

Het is onrechtvaardig als huishoudens die minder te besteden hebben door de huidige crisis opgezaaid worden met onbetaalbare rekeningen en verplichtingen, bijvoorbeeld voor installatie van een warmtepomp. De SGP wil juist meer budget voor en inzet op grootschalige isolatie en verduurzaming van huizen en kantoorpanden bijvoorbeeld. Gebouwgebonden financiering en goedkope leningen zijn een belangrijke voorwaarde hiervoor.

Er zijn nog veel lege daken waar zonnepanelen op kunnen. Die zonnepanelen horen niet op goede landbouwgronden. Om over te schakelen op zonnepanelen, moet de terugverdientijd voor degene die investeert aantrekkelijk blijven. Daarbij is een prikkel nodig om zoveel

mogelijk zonnestroom direct zelf te gebruiken. 'Subsidiering' ten laste van de samenleving dient voorkomen te worden.

Bij verduurzaming van de industrie en de energievoorziening speelt het Europese emissiehandelssysteem een belangrijke rol. Die CO₂-prijs moet omhoog. Eenzijdige nationale heffingen en andere maatregelen die het onze bedrijven onnodig moeilijk maken, moeten voorkomen dan wel vergezeld worden van gerichte financiële steun voor verduurzaming.

Een vraagstuk dat veel meer aandacht verdient, is de sterk stijgende vraag naar schaarse metalen, afkomstig uit China of van dubieuze winning in Afrikaanse mijnen. Het onderstreept de noodzaak om in te zetten op besparing, recycling, innovatie en gebruik van energiebronnen en -opslagstechnieken die minder schaarse metalen nodig hebben.

VERDER WIL DE SGP:

- ▶ verlaging van de milieu-impact van datagebruik en datacenters, die gigantisch veel energie slurpen en koelwater nodig hebben;
- ▶ een belasting op het lozen van onbenutte restwarmte;
- ▶ naast inzet op nieuwe (kleine) kerncentrales, onderzoek naar getijdencentrales in de Noordzee, in combinatie met kustverdediging en verplaatsing van start- en landingsbanen van Schiphol naar zee;
- ▶ dat de geluidsregels voor windparken worden aangescherpt;
- ▶ een hogere belasting op vliegen, en minder vluchten, om te beginnen in de nachtelijke uren en op zondag;
- ▶ een verbod op vrachtverkeer op zondag, zoals dit ook in enkele andere Europese landen geldt;
- ▶ een btw-vrijstelling voor het openbaar vervoer. Kinderen moeten gratis mee kunnen reizen. Zo wordt het voor gezinnen aantrekkelijker om de trein in plaats van de auto te nemen;
- ▶ verlaging van het btw-tarief voor het repareren van apparaten naar 9%, dit om ervoor te zorgen dat producten en apparaten langer mee gaan, net zoals vroeger;
- ▶ minder gebruik van ruwe grondstoffen door verplichte toepassing van recyclelaar, het eenvoudiger aanmerken van bewerkte afvalstoffen als nieuwe grondstof en het belasten van het gebruik van ruwe grondstoffen;
- ▶ dat de voorwaarden voor lozingsvergunningen voor de industrie worden aangescherpt.



8 VECHTEN VOOR VREDE EN VEILIGHEID

Kerntaak

Veiligheid is een kerntaak van de overheid. Zonder veiligheid geen vrijheid, welvaart en democratie. Veiligheid moet bevochten worden. Om veiligheid op straat te vergroten, zijn extra agenten en boa's hard nodig. Vooral meer wijkagenten. Dat is extra belangrijk voor landelijke gebieden, waar criminelen steeds vaker toeslaan. Wijkagenten weten wat er speelt en kunnen zo tijdig signaleren waar het mis gaat. Het is frustrerend en gevaarlijk dat wijkagenten hier nu te weinig tijd voor hebben.

Strenger straffen

De overheid heeft de bijzondere opdracht om wet en orde te handhaven. Zo mogen we niet accepteren dat antisemitisme steeds vaker de kop op steekt. De SGP pleit voor adequate aanpak. Straffen moeten meer aansluiten bij de ernst van de gepleegde misdrijven en recht doen aan slachtoffers. Met name daders van gewelds- en zedenmisdrijven verdienen een hardere aanpak. Daders van ernstige misdrijven komen na het uitzitten van twee derde van hun straf niet meer automatisch in aanmerking voor voorwaardelijke invrijheidstelling. Levenslang is ook echt levenslang.

CONCREET WIL DE SGP:

- ▶ 500 extra agenten op straat;
- ▶ in ieder dorp en stadswijk een eigen wijkagent;
- ▶ extra geld voor de strafrechtketen omdat misdaad niet ongestraft mag blijven en slachtoffers baat hebben bij een sneller proces;
- ▶ stoppen met het gedoogbeleid van softdrugs;
- ▶ kosten voor het opruimen van drugsafval verhalen op de criminelen;
- ▶ sluiting van rosse buurten, zoals de Amsterdamse Wallen – een nationale schandvlek.

Drugsvrije samenleving

Niets en niemand ontziende drugscriminelen ondermijnen steeds meer de democratische rechtsstaat. De koelbloedige moorden op Peter R. de Vries en advocaat Derk Wiersum bewijzen dat. In havens, zoals Rotterdam en Vlissingen, moet meer capaciteit komen om de drugsimport te voorkomen. Daarnaast moeten we inzetten op het voorkomen van het gebruik van drugs. Drugsgebruik schaadt de gezondheid, de productie ervan is slecht voor het milieu en het houdt drugscriminaliteit en -overlast in stand. De overheid moet (potentiële) gebruikers hier bewust van maken.

Stop seksuele uitbuiting

Prostitutie is geen normaal beroep, maar een vorm van moderne slavernij. Om seksuele uitbuiting en exploitatie van mensen te voorkomen is een totaalverbod op betaalde seks nodig. Daarnaast moet er meer werk gemaakt worden van uitstapprogramma's voor prostituees.



Robuuste krijgsmacht

Na de Russische inval in Oekraïne beseften we weer dat vrede in deze gebroken wereld nooit vanzelf spreekt. Wat de SGP al jaren lang en consequent bepleit, meer geld voor een robuuste en veelzijdige krijgsmacht, wordt nu ook onderschreven door andere partijen. Na de kaalslag van de afgelopen decennia is dat hoopvol.

Nederland moet de komende jaren fors investeren in het versterken van de gevechtskracht en capaciteiten voor ondersteuning van de krijgsmacht. Dan gaat het onder meer over de aanschaf van maritieme patrouillevliegtuigen, gevechtstanks en (strategisch) luchttransport. Ook moeten (munitie)voorraden worden aangevuld. Alleen zo zijn we binnen de NAVO een geloofwaardige bondgenoot en kunnen we ons eigen grondgebied te verdedigen.

In Oekraïne zijn na de Russische inval vrijheid en veiligheid direct in het geding. Militair gezien zal de NAVO haar afschrikking aan de Europese oostgrenzen verder moeten versterken. Tegelijkertijd moet er actief gezocht worden naar mogelijkheden voor de-escalatie en – uiteindelijk – vredesonderhandelingen. Kleinere (christelijke) NGO's kunnen een reële rol spelen bij de hulp en wederopbouw van Oekraïne.



STRIJD TEGEN ANTISEMITISME

Toen ik gisteren op straat liep en een auto met hoge snelheid hoorde naderen, keek ik direct om me heen om te bepalen of ik veilig genoeg was. Staat er een lantaarnpaal tussen mij en de naderende auto in?

Als ik in Nederland op straat loop, ben ik niet bang, maar wel alert. Ik ben me ervan bewust dat ik goed herkenbaar ben als zichtbare orthodoxe Jood en daarom houd ik mijn omgeving steeds goed in het oog. Helaas heeft de ervaring geleerd dat dit nodig is.

Antisemitisme is nooit uit Nederland verdwenen. Soms lijkt het te sluimeren, maar tegenwoordig steekt het ook zichtbaar de kop weer op. Erkenning en bestrijding van antisemitisme blijft nodig en daarom pleit ik mét de SGP voor een adequate aanpak voor onze veiligheid!

Binyomin Jacobs, opperrabbin

Beeldverantwoording: Janita Sassen

NAVO-NORM WETTELIJK VASTLEGGEN

Het Nederlandse defensiebeleid moet minder gevoelig worden voor de politieke waan van de dag. De SGP wil dat ten minste 2 procent van het bruto binnenlands product wordt uitgegeven aan defensie. Hiertoe heeft de SGP samen met andere partijen een initiatiefwet ingediend. Deze wet legt de NAVO-norm vast als 'budgettaire ondergrens'. Zo kan een nieuwe verwaarlozing van de krijgsmacht in de toekomst worden

VERDER WIL DE SGP:

- ▶ dat de Nederlandse defensie-industrie maximaal betrokken wordt bij de aanschaf van materieel, zoals onderzeeboten en tanks;
- ▶ betere arbeidsvoorwaarden voor militairen;
- ▶ extra geld voor meer reservisten en uitbreiding van het 'dienjaar'.

9 GRENZEN AAN IMMIGRATIE

Menswaardig en realistisch asielbeleid

Het huidige asielsysteem is onmenselijk en moet daarom op de schop. Smokkelaars verdienen grof geld, terwijl veel migranten verdrinken bij hun oversteek. De zwaksten blijven vaak achter. De SGP wil daarom investeren in ruimhartige ontwikkelingshulp en menswaardige asielaanvraag en -opvang in de buurt van het land van herkomst.

Er mag geen twijfel over zijn: voor mensen die moeten vluchten vanwege hun geloofsovertuiging, geweld of oorlog, moet Nederland (in lijn met onze geschiedenis) een veilige haven zijn. Daarbij moet goed onderscheid worden gemaakt tussen echte vluchtelingen en (arbeids) migranten. Probleem daarbij is dat we verstrikt zitten in internationale en EU-verdragen, met als gevolg dat we als een van de meest dichtbevolkte landen in de wereld nauwelijks ruimte hebben voor een eigen koers. Die verdragen moeten worden herzien, juist om dienstbaar te blijven aan een barmhartig en rechtvaardig asielbeleid.

We gaan nu echt werk maken van het uitgangspunt dat asiel van tijdelijke aard is. Zodra het kan, keren asielzoekers terug. Wat moet gebeuren is:

- investeren in snelle en adequate afhandeling van asielaanvragen;
- een vaste verblijfsvergunning pas na zeven jaar in plaats van vijf;

- de geldigheid van de tijdelijke verblijfsvergunning verkorten naar drie jaar;
- de Nederlandse nareisvoorwaarden moeten niet langer soepeler zijn dan die in omliggende landen;
- misbruik wordt tegengegaan door nareis alleen toe te passen voor het kerngezin;
- een stop op het stapelen van procedures en indienen van kansloze aanvragen.

Zoals gezegd, Nederland is een van de dichtstbevolkte landen. Dat betekent heel eenvoudig dat er grenzen zijn aan de mogelijkheden om nieuwkomers te huisvesten. Daarom is instroombeperking noodzakelijk. Gemeenten nemen hiervoor hun verantwoordelijkheid, net zoals zij dat nu al doen bij de huisvesting van statushouders. De SGP is tegen de Spreidingswet zoals die door het kabinet is voorgesteld. Er mag geen sprake zijn van dwang bij het plaatsen van een azc. Voor dorpen en gemeenschappen die dat willen, moet het makkelijker worden gemaakt om kleinschalige azc's te plaatsen.

Nieuwkomers aan de slag

Van nieuwkomers mag verwacht worden dat ze zich aanpassen en zo snel mogelijk Nederlands leren. Alleen zó kunnen ze meedoen in de Nederlandse samenleving. Daarbij is werk heel belangrijk. Er is een speciaal werkloosheidsbeleg nodig om de vele niet-westerse bijstandsgerechtigden aan de bak te helpen. Kansrijke asielzoekers moeten voortaan al drie maanden na hun asielaanvraag toegang tot de arbeidsmarkt krijgen; voor asielzoekers waarvan de kans zeer klein is dat zij hier mogen blijven, wordt dat negen maanden. Gastgezinnen die een statushouder opvangen en wegwijs maken in ons land, ontvangen daarvoor een vrijwilligersvergoeding.

BOVENGRENS AAN MIGRATIE

De grens is nu echt bereikt. Er komen te veel migranten naar Nederland. Daarom is de invoering van een migratiequotum noodzakelijk. Voor asielmigratie wordt gewerkt met een streefcijfer met bovengrens, voor studiemigratie en arbeidsmigratie van buiten de EU gaan heldere quota gelden. Dat moet onder goede voorwaarden, zodat echte vluchtelingen hierdoor niet geraakt worden. Een maximumaantal dwingt de overheid tot het maken van broodnodige en langjarige beleidskeuzes om grip te krijgen op migratie. Burgers en uitvoerders dienen daarbij nadrukkelijk te worden betrokken en de draagkracht van de samenleving wordt leidend.

VERDER WIL DE SGP:

- ▶ dat Nederland zich binnen de Europese Unie inzet voor een opt-out voor lidstaten op het asieldomain, zodat er ruimte ontstaat om eigen asielbeleid te voeren;
- ▶ een definitieve streep door de dwangsomregeling voor asielzoekers, waardoor miljoenen uit de staatskas moeten worden uitgekeerd vanwege het niet tijdig beslissen over asielaanvragen;
- ▶ dat de eis dat asielzoekers maximaal 24 weken per jaar mogen werken vervalt, zodat zij gedurende het hele jaar een bijdrage kunnen leveren aan de samenleving én aan de eigen opvangkosten;
- ▶ dat arbeids- en studiemigratie op nationaal en Europees niveau wordt beperkt, onder meer om uitbuiting tegen te gaan en de overbelaste woningmarkt te verlichten.



10 RECHT IN EUROPA EN WERELDWIJD

De (arme) naaste recht doen

In onze tumultueuze wereld moet Nederland – ook in EU-verband – pal staan voor onze legitieme (economische) belangen en voor vrede en recht. Het tegengaan van onrecht en uitbuiting is immers een Bijbelse opdracht. In een zondige en gebroken wereld (denk aan de conflicten in Oost-Europa, Afrika en het Midden-Oosten of aan ‘plaasmoorde’ in Zuid-Afrika) is dat geen eenvoudige opdracht.

Pal staan voor recht houdt allereerst in dat we met kracht opkomen voor het leven en het gezin: stop de abortus.

promotie. Dat wil óók zeggen dat we het opnemen voor basale mensenrechten, zoals vrijheid van godsdienst. Bij recht doen hoort daarnaast dat we onze naasten in nood een helpende hand bieden. De allerarmsten kunnen we helpen met een ruimhartig ontwikkelingsbudget voor acute noodhulp, genoeg (drink)water en voedsel, versterking van het onderwijs en rechtsbescherming. Ook zijn mensen gebaat bij een duurzaam handelsbeleid dat lokale productieketens versterkt. Doelmatig beleid komt het makkelijkst van de grond als dat gebeurt samen en in overleg met de lokale bevolking en (religieuze) autoriteiten. Kleinschalige organisaties met praktijkervaring zijn daarbij van grote waarde.

VÓÓR ISRAËL

In de Verenigde Naties, maar ook in veel andere internationale gremia, ligt Israël méér dan welk land ook onder vuur. Dat is onterecht en onrechtvaardig. Onterecht omdat het vaak is op basis van onjuiste feiten. Onrechtvaardig omdat de kritiek niet zelden komt van landen die bekend staan als schurkenstaten. De VN moet zich niet langer laten lenen voor deze hypocrisie. Israël maakt fouten, net als ieder land. Maar bij de beoordeling daarvan is er onvoldoende oog voor de reële dreiging waar het land al sinds 1948 mee te maken heeft. Nederland en de EU moeten vaker tegen eenzijdige VN-resoluties stemmen. Financiële hulp aan de Palestijnse gebieden moet voortaan rechtstreeks ten goede komen aan de werkelijk kwetsbare Palestijnse bevolking – waaronder christenen. De Nederlandse ambassade in Israël verhuist naar Jeruzalem.

CONCREET WIL DE SGP:

- ▶ een speciaal fonds voor moeder- en kindzorg;
- ▶ een handels- en ontwikkelingsbeleid waar, in nauwe samenwerking met lokale (religieuze) organisaties, juist de allerarmsten van profiteren.



EU: lidstaten aan het roer!

In de Europese Unie (EU) moet realisme uitgangspunt zijn. Zeker, Europese samenwerking heeft voor Nederland grote waarde, zowel economisch als geopolitiek. Als we sterker willen staan tegenover grote spelers als China, India en Rusland, is een in Europa gecoördineerde voedsel- en industriepolitiek noodzakelijk. Maar die coöperatie mag niet leiden tot een Europese superstaat waarin voor Nederland geen eigenstandige rol meer bestaat. Vanuit dat oogpunt is de SGP kritisch op hoe de EU nu werkt. De EU is van oorsprong een verband van soevereine staten die hun eigenheid niet op hoeven te geven.

Nederland moet de EU blijven herinneren aan haar joods-christelijke fundament. Daarom dient de EU zich weer te richten op kernzaken, zoals de interne markt. De EU moet zich vooral niet bemoeien met beleidsterreinen waar de lidstaten voor verantwoordelijk zijn, zoals sociale zaken of familierecht.

De SGP was en is kritisch op de euro. Europese samenwerking hangt niet af van het behoud van de euro en de euro is niet onomkeerbaar. Daarom moeten we exit-strategieën ontwerpen voor het geval de positie van een euroland onhoudbaar wordt of voor het geval een euroland vrijwillig voor vertrek kiest. Ook Nederland zelf moet zo'n nooduitgang hebben.

VERDER WIL DE SGP:

- ▶ dat in de Europese verdragen onze christelijke wortels en waarden worden opgenomen als basis onder de Europese samenwerking;
- ▶ dat Nederland in de Raad voorstellen blokkeert waar niet de EU bevoegd is, maar de lidstaten zelf;
- ▶ dat de zinsnede over het streven naar 'ever closer Union' verdwijnt;
- ▶ dat de EU haar lidstaten niet onder druk zet bij zaken als abortus of het homohuwelijk en lhbti-beleid;
- ▶ dat in de EU de soevereiniteit en eigenheid van lidstaten gerespecteerd wordt en er meer ruimte is voor flexibele samenwerking;
- ▶ geen digitale euro;
- ▶ een actieplan, met bijbehorend budget, voor een toegankelijk en betaalbaar Europees spoorwegensysteem.



FINANCIËLE VERANTWOORDING

Voor niets gaat de zon op. Maar onze plannen, en ook die van de overheid, kosten wel gewoon geld. Daarover spreken we spelregels af. Want niet alleen burgers moeten verstandig met hun geld omgaan, de overheid moet dat ook. Als je een euro wilt uitgeven, moet je die eerst verdienen en daarna kun je die maar één keer uitgeven.

Acceptatieplicht contant geld

Goed financieel beleid betekent ook dat iedereen toegang moet hebben tot geld. Op steeds meer plekken kun je echter niet meer contant betalen. De SGP is daarom voor een wettelijke acceptatieplicht van contant geld.

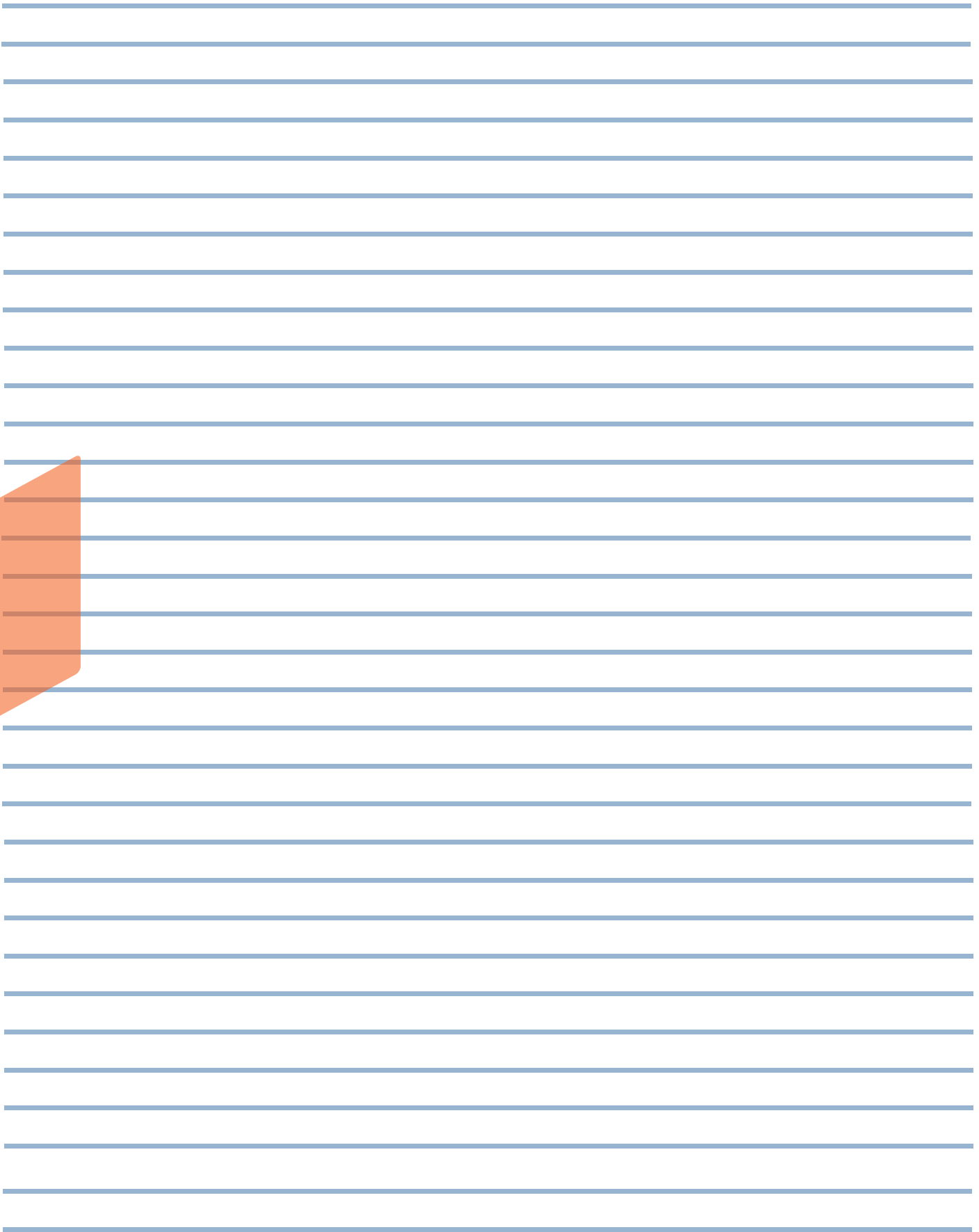
CONCREET:

- ▶ We moeten de hand steviger op de knip gaan houden. In goede jaren sparen we voor magere jaren. De vette jaren zijn echter voorbij, dus bezuinigingen kunnen we niet uit de weg gaan;
- ▶ Het zou heel onrechtvaardig zijn om toekomstige generaties onnodig met een torenhoge schuld op te zadelen. Dat gaan we dus ook niet doen. Daarom moet er kritisch gekeken worden hoe de groei van de overheidsuitgaven beperkt kan worden, bijvoorbeeld als het gaat om (onnodige) zorg en sociale zekerheid. Ook verhogen we de belasting op milieu en gaan grote bedrijven meer afdragen. Daarnaast gaan we met de kaasschaaf over de miljardenfondsen die in de afgelopen periode zijn opgetuigd;
- ▶ De afgelopen jaren zijn vele begrotingsregels met voeten getreden. Hoog tijd om weer terug te keren naar financieel degelijk beleid! Nederland gaat zich vanaf nu gewoon strikt houden aan deze regels, waarbij we wel blijven investeren in bijvoorbeeld bestaanszekerheid en defensie.
- ▶ Ook in Europees verband gaat Nederland zich steviger inzetten voor het naleven van Europese begrotingsregels, die overigens niet versoepeld worden;
- ▶ De Europese Centrale Bank gaat zich weer richten op haar kerntaken: het bewaken van de prijsstabiliteit;
- ▶ Er komen in Europees verband geen extra opkoopprogramma's, geen extra leningen en geen gemeenschappelijke schulden (eurobonds);
- ▶ Het budgetrecht van de Kamer wordt weer in ere hersteld. Geen uitgaven zonder parlementaire goedkeuring, zoals dat de afgelopen jaren helaas maar al te vaak gebeurde.

Doorrekening

Voor een totaaloverzicht van onze (financiële) voorstellen en de gevolgen daarvan verwijzen we naar de doorrekening van het Centraal Planbureau.

NOTITIES



A page with horizontal blue lines for writing. On the left side, there is an orange triangle pointing towards the right, partially overlapping the lines. The lines are evenly spaced and extend across the width of the page.

SGP

▶ sgp.nl/verkiezingen

SGP

BIJLAGE

**Voorstellen per ministerie
en beleidsterrein**

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1. Jeugd en gezin	3
Hoofdstuk 2. Onderwijs, cultuur en wetenschap	7
Hoofdstuk 3. Volksgezondheid	13
Hoofdstuk 4. Medische ethiek	22
Hoofdstuk 5. Justitie en veiligheid	27
Hoofdstuk 6. Asiel, migratie en integratie	32
Hoofdstuk 7. Sociale zaken en werkgelegenheid	37
Hoofdstuk 8. Binnenlandse zaken	41
Hoofdstuk 9. Energie en klimaat	47
Hoofdstuk 10. Infrastructuur en waterstaat	52
Hoofdstuk 11. Landbouw, tuinbouw en visserij	60
Hoofdstuk 12. Wonen	67
Hoofdstuk 13. Economische zaken	70
Hoofdstuk 14. Financiën	72
Hoofdstuk 15. Buitenlandse zaken	75
Hoofdstuk 16. Defensie	78
Hoofdstuk 17. Buitenlandse handel en ontwikkelingssamenwerking	81
Hoofdstuk 18. Europese Unie	83

Hoofdstuk 1. Jeugd en gezin

Huwelijk en ouderschap

1. De positieve waardering van het klassieke gezin van vader, moeder en kinderen verdient een plaats in de Grondwet, zodat het gezin meer bescherming krijgt.
2. De unieke status van het huwelijk van één man en één vrouw, de relatie waaruit op natuurlijke wijze kinderen worden geboren, dient in regelgeving en beleid tot uitdrukking te komen.
3. In aansluiting bij Vlaanderen moet er ook in Nederland een minister van Volksgezondheid, Welzijn en Gezin komen die ervoor zorgt dat de aandacht voor het gezin niet langer versnipperd is. Er komt ook een jaarlijkse rapportage over de staat van het gezin, met onder meer sociale, financiële en demografische informatie.
4. De overheid investeert in een pedagogisch klimaat waarin kinderen in een liefdevolle omgeving kunnen opgroeien, thuis, in de buurt, op de kinderopvang, in de klas en in hun vrije tijd. Gezinnen moeten voldoende tijd kunnen hebben voor elkaar. Het bevorderen van de beschikbaarheid van zogenoemde buurtgezinnen zorgt ervoor dat ook kinderen uit kwetsbare gezinnen een plek hebben waar ze in moeilijkheden terechtkunnen.
5. Ambtenaren van de burgerlijke stand die op grond van hun geweten niet mee kunnen werken aan een 'homohuwelijk' moeten die vrijheid blijvend hebben, zoals door de wetgever bij de invoering in 2001 is beloofd en destijds breed werd erkend.
6. Het huwelijk is een verbond voor het leven, geen contract voor zolang als het wederzijds voordeel oplevert. Wetgeving mag daarom niet voorsorteren op een (echt)scheiding, laat staan dat deze (echt)scheiding faciliteert. De algehele gemeenschap van goederen van gehuwden moet weer de wettelijke norm worden. In ieder geval moeten echtgenoten die in algehele gemeenschap van goederen willen trouwen dit eenvoudig en zonder extra kosten kunnen doen.
7. Vaders die ongehuwd of ongeregistreerd samenwonen moeten actiever worden geïnformeerd over de consequentie dat zij niet automatisch delen in het ouderlijk gezag over een kind dat zij binnen die samenlevingsvorm krijgen.
8. Het is niet gewenst om de wijziging van geslachtsregistratie te vereenvoudigen door niet langer een deskundigenverklaring te vragen.

Trouw en (echt)scheiding

9. De Rijksoverheid dient te faciliteren dat gemeenten loketten openen die ouders ondersteunen bij het redden van hun relatie in plaats van loketten die een (echt)scheiding faciliteren.
10. De regering moet met landelijke organisaties als de Kinderombudsman en het Nederlands Jeugdinstituut (NJI) samenwerken in campagnes om de voordelen en gezondheidswinst van stabiele relaties onder de aandacht te brengen. Daarbij hoort ook dat mannen en vrouwen zich bewust worden van de ellende die het gevolg is van vreemdgaan en echtscheiding.
11. Gemeenten moeten gestimuleerd en ondersteund worden om gebruik te maken van de juridische mogelijkheden om reclames voor vreemdgaan en ander verraderlijk gedrag te weren uit de publieke ruimte.
12. Zolang gemeenten te weinig programma's voor vroegtijdige hulp en begeleiding bij huwelijksproblemen aanbieden, wil de SGP de kosten van relatieondersteuning in het basispakket van de zorgverzekering opnemen.
13. Flitsscheidingen waarbij een huwelijk makkelijk ontbonden kan worden door een ambtenaar van de burgerlijke stand, miskennen de waarde van het huwelijk en doen geen recht aan de complexe werkelijkheid, zelfs als er geen (minderjarige) kinderen zijn.
14. Kinderen moeten vanwege hun kwetsbare positie bij een scheiding voor de behartiging van hun belangen een onafhankelijke, professionele begeleider toegewezen krijgen.
15. Het ouderschapsplan moet in het belang van het kind beter gehandhaafd worden.
16. De rechter dient actief gebruik te maken van de mogelijkheid om bij schrijnende situaties de nieuwe alimentatietermijn van vijf jaar te verlengen. De alimentatieverplichtingen moeten effectief worden gehandhaafd. De rekening van een echtscheiding mag niet zomaar op de samenleving worden afgewenteld.
17. Om bewustwording te stimuleren is meer onderzoek nodig naar de maatschappelijke kosten van echtscheiding.

Opvoeding en opvang

18. De nauwe verwantschap in benadering van peuters en kleuters maakt het wenselijk om de afstemming te vergemakkelijken. Kinderen die naar de peuterspeelzaal gaan moeten bijvoorbeeld als leerlingen van een school kunnen worden ingeschreven en bekostigd. Juridische obstakels voor samenwerking tussen scholen en peuterspeelzalen moeten verdwijnen.
19. De leeftijdsgrens van de leerplicht moet ongewijzigd blijven. De ontwikkelingsfase van kleuters vraagt inhoudelijk een minder schoolse benadering in opvang en onderwijs. Ouders die samen op vrijwillige basis opvang willen organiseren, verdienen daarvoor volop de ruimte. Deze ouders mogen zeker niet in het keurslijf van de bekostigde opvang geperst worden.
20. Ook ouders die geen betaald werk doen, dienen op gelijke voet financiële steun te krijgen als zij hun kind naar de peuterspeelzaal willen sturen, juist vanwege de pedagogische functie van de peuterspeelzaal.
21. Het eerste jaar is voor de hechting van een kind aan de ouders van enorm belang. Daarom moet voor kinderen tot de leeftijd van één jaar in beginsel geen recht bestaan op kinderopvangtoeslag. De financiële ondersteuning van ouders in het eerste jaar wordt in verband daarmee versterkt.
22. Het toezicht van de GGD op peuterspeelzalen en kinderopvang moet zodanig geregeld worden dat willekeur als gevolg van verschillen in regels tussen gemeenten verdwijnt.
23. Seksuele opvoeding van kinderen en jongeren is eerst en vooral de verantwoordelijkheid van de ouders. Daarnaast spelen scholen een belangrijke aanvullende rol. Subsidies aan scholen voor lesmethoden inzake seksuele opvoeding moeten ook beschikbaar zijn voor scholen die over huwelijk en seksualiteit klassieke, Bijbelse opvattingen hebben.
24. De GGD moet minder eenzijdig leunen op programma's en materiaal van organisatie Rutgers. De regering dient de instellingssubsidie aan deze verre van neutrale stichting stop te zetten en zal na moeten gaan of het materiaal van Rutgers de toets van objectiviteit kan doorstaan en of het voldoet aan degelijke wetenschappelijke standaarden.
25. Nieuwe overheidsmaatregelen moeten ook getoetst worden op de effecten daarvan op gezinnen met drie of meer kinderen.
26. Gemeenten verdienen voldoende ruimte om gezinnen in armoede te helpen vanuit de bijzondere bijstand. Financiële ondersteuning vanuit kerken en maatschappelijke organisaties moet niet direct en volledig verrekend worden met de uitkering.

Adoptie, pleegzorg en draagmoederschap

27. Er moeten goede voorzieningen voor pleegouders en adoptiefouders zijn, zoals een toereikende pleegoudervergoeding en ruime verlofregelingen.
28. De godsdienstige overtuiging van burgers en de keuzes die zij op basis daarvan maken, mogen als zodanig geen reden zijn om hen uit te sluiten als pleegouder of adoptiefouder.
29. We zetten interlandelijke adoptie op zorgvuldige wijze voort voor kinderen waarvoor de natuurlijke ouders echt niet kunnen zorgen. Hierbij leggen we de focus op extra alertheid bij misstanden en goede waarborgen. Nederland conformeert zich aan het Haags Adoptieverdrag en werkt niet samen met landen waar grote risico's zijn dat er sprake is van kinderhandel.
30. Het is voor geadopteerden belangrijk hun herkomst te weten. Adoptiekinderen moeten dan ook te allen tijde het recht hebben hun adoptiedossier in te zien.
31. Uitzonderingssituaties daargelaten wordt het welzijn van het kind het beste gediend als het opgroeit in zijn natuurlijke omgeving, bij zijn eigen vader en moeder. Dat is ook de les uit adoptie. Het registreren van de 'ontstaansgeschiedenis' van een kind is geen volwaardig alternatief voor deze situatie. Adoptie anders dan in noodsituaties wordt daarom tegengegaan. Indien een kind niet bij zijn eigen ouders opgroeit, is het wel van belang dat het inzicht kan krijgen in zijn genetische verwantschap.
32. Nu de mogelijkheden voor interlandelijke adoptie zijn afgenomen, is het des te belangrijker om meer aandacht te vragen voor langdurige pleegzorg, vanwege het tekort aan pleegouders.
33. Omdat kinderen het beste af zijn met een vader en een moeder, is het niet goed om bewust een situatie te creëren waarin een vader of moeder ontbreekt. Adoptie in andere situaties dan die waar sprake is van een pleeg-/adoptievader én -moeder, is dan ook onwenselijk.
34. Het krijgen van kinderen mag nooit een commercieel project zijn. Bij draagmoederschap uit het buitenland is in veel gevallen sprake van uitbuiting en het om financiële redenen ondergaan van een belastende behandeling als eiceldonatie. Dat is ongewenst, mede gezien de gevolgen die het voor kinderen heeft.

35. Het verbod op draagmoederschap blijft gehandhaafd. Nederland spant zich in om een einde te maken aan de praktijk in landen waar (commercieel) draagmoederschap nu wel is toegestaan.
36. Het is ongewenst de regels te versoepelen ten aanzien van het aantal ouders dat kinderen hebben. Uitgangspunt is dat er geen regeling voor het zogenoemde meerouderschap komt. De overheid dient niet-natuurlijke gezinssituaties te zien als zo beperkt mogelijke uitzondering, niet als ideaal.

Jeugdzorg

37. De SGP steunt de beweging die met de Hervormingsagenda Jeugd in gang is gezet. Het komt nu aan op de uitvoering ervan.
38. Bij veel gemeenten hangt de jeugdzorg als een financiële molensteen om de nek, wat hen belemmert om de transformatie van de jeugdhulp vorm te geven. De SGP vindt dat gemeenten hiervoor financieel gecompenseerd moeten worden door het Rijk.
39. Tegelijkertijd is het nodig dat gemeenten het jeugdhulpstelsel doelmatiger en doeltreffender inrichten zodat zij de vraag naar hulp en ondersteuning weer onder controle krijgen. Dit vraagt om een duidelijke visie, consistent beleid en scherpe(re) keuzes van gemeenten.
40. Gemeenten moeten vooral wat doen aan de vraag naar lichte vormen van jeugdhulp. Niet elke opvoedvraag hoeft uit te monden in een intensief hulptraject.
41. De SGP vindt het belangrijker dat gemeenten zelf strikter afbakenen wat zij als jeugdhulp zien en wat niet, dan dat er een wettelijke begrenzing van de jeugdhulpplicht komt.
42. Gemeenten moeten meer werk maken van het versterken van de eigen kracht en regie van jongeren en hun sociale netwerk. Het wettelijk recht op een familiegroepsplan moet nadrukkelijk onder de aandacht worden gebracht van hulpverleners en gezinnen.
43. Jeugdzorg is erg complex. Daarom krijgen gemeenten en professionals meer ruimte om zelf prioriteiten te stellen, zodat ze beter maatwerk per gezin kunnen leveren. Buiten de lijntjes van te 'strakke' protocollen kleuren mag. Minder bureaucratie en meer samenwerking met andere betrokkenen moet.
44. Op regionaal, bovenregionaal en landelijk niveau moet voldoende specialistische jeugdhulp aanwezig zijn. De (wettelijke) voorwaarden die de regering stelt aan een stabiel regionaal aanbod van specialistische jeugdzorg, mogen geen afbreuk te doen aan de beleidsvrijheid en democratische legitimiteit van gemeenten. Jeugdhulp is en blijft immers decentraal georganiseerd.
45. Niet de leeftijd, maar 'zelfstandigheid' moet het criterium zijn om de jeugdzorg te verlaten. Veel jongeren die 18 jaar worden, kunnen nog wel wat hulp en ondersteuning gebruiken als opmaat naar hun volwassenheid. De SGP wil daarom dat de harde leeftijdsgrens verdwijnt en een vorm van 'verlengde jeugdhulp' een optie wordt voor alle jongeren in de jeugdzorg.
46. De Rijksoverheid moet erop toezien dat gemeenten daadwerkelijk voldoen aan hun verplichting om identiteitsgebonden jeugdhulp te bieden.
47. Het toezicht op zorg voor jongeren moet beter. Dit is niet alleen een opgave voor gemeenten, maar vraagt ook om versterking en verbreding van de taken van de Jeugdautoriteit.
48. De zwaarte van de problematiek in de jeugdzorg is met name toegenomen door veel (complexe) (v)chtscheidingen. Het is van belang om te investeren in stabiele gezinnen en duurzame relaties. Het bestaande landelijke aanbod van interventies op het gebied van relatie- en opvoedingsondersteuning moet toegankelijker worden gemaakt en steviger verankerd in het gemeentelijke beleid. Daarnaast wil de SGP dat relatietherapie via het basispakket vergoed wordt.
49. Jongvolwassenen met een licht verstandelijke beperking dreigen tussen wal en schip te vallen. De samenleving wordt voor hen te ingewikkeld. Snellere en betere samenwerking tussen school, zorgaanbieder en gezin is nodig om te zien welke hulp en ondersteuning nodig is.
50. Veel pleegouders ervaren een grote druk op het gezin, moeite in de omgang met de ouders van het pleegkind of problemen met het zorgsysteem. De ondersteuning van pleegouders moet beter.

Kinderen veilig thuis

51. Rechters dienen meer tijd te krijgen om maatregelen van kindbescherming zorgvuldig te onderzoeken en te behandelen, onder meer door het inzetten van deskundigen en een second opinion.

52. Er is extra inzet nodig om in de jeugdbescherming meer personeel te werven en (jong) personeel te behouden. Bij dit zware en verantwoordelijke werk past een goed salaris.
53. Ouders dienen meer rechtsbescherming te krijgen als ze geconfronteerd worden met ingrijpende maatregelen van kinderscherming. Hun positie zou ten minste vergelijkbaar moeten zijn met die van burgers in het bestuursrecht.
54. De kwaliteitskeuring van instellingen die kinderscherming uitvoeren (gecertificeerde instellingen) moeten ook aandacht besteden aan zorgvuldige dossiervorming, iets waaraan het nu nogal eens ontbreekt.
55. Gecertificeerde instellingen moeten hun inzet meer en beter afstemmen op de werkzaamheden van gemeentelijke wijkteams.
56. Groepsplannen die de verantwoordelijkheid voor jongeren primair binnen de eigen familie of sociale kring beleggen, verdienen meer aandacht om het aantal maatregelen van kinderscherming te kunnen beperken.
57. Het aantal schakels in de keten van kinderscherming kan en moet minder.
58. Wachtlijsten in deze sector zijn onacceptabel als het gaat om de uitvoering van rechterlijke maatregelen voor kinderscherming. De rechters moeten desnoods op kosten van gemeenten vervangend aanbod kunnen inschakelen.
59. Het aantal jongeren dat in gesloten jeugdzorg verblijft, dient zoveel mogelijk beperkt te worden.

Gezin en financiën

De voorstellen bij dit onderdeel zijn te vinden in hoofdstuk 14 (Financiën).

Hoofdstuk 2. Onderwijs, cultuur en wetenschap

Vrijheid en verantwoordelijkheid

60. Bijzondere scholen dienen bij het toelaten van leerlingen en het benoemen van personeel eisen te kunnen (blijven) stellen die nodig zijn om recht te doen aan de identiteit van de school.
61. De kerndoelen van het onderwijs mogen wel duidelijker, maar niet veel uitgebreider zijn dan nu het geval is. Bovendien dienen ze de pedagogisch-didactische visie en werkwijze van de school ongemoeid te laten. Kerndoelen en beheersingsniveaus voor basisvaardigheden (referentieniveaus) worden geïntegreerd.
62. Het is niet aan de inspectie om te beoordelen of scholen de juiste opvattingen hebben, bijvoorbeeld over het klimaat of seksuele diversiteit.
63. Burgerschapsonderwijs moet gericht zijn op respectvolle bejegening van alle mensen en erkenning van de democratische rechtsstaat. Het is ontoelaatbaar dat de overheid opvattingen van scholen gaat censureren.
64. De overheid heeft op basis van haar grondwettelijke bevoegdheid het recht en de plicht om actiever op te treden tegen bekostigd en niet-bekostigd jihadistisch onderwijs dat ondermijnend is voor de democratische rechtsstaat.
65. Het gesubsidieerde monopolie van Rutgers ten aanzien van seksuele educatie is onwenselijk. Scholen moeten kunnen kiezen uit een scala aan lesmethodes van erkende kwaliteit, zodat leerlingen ook de gelegenheid krijgen om minder eenzijdige inzichten tot zich te nemen.
66. Het openbaar onderwijs moet voor alle leerlingen voldoende aandacht besteden aan godsdienstige en levensbeschouwelijke stromingen. Daarvoor is onder meer contact nodig met (lokale) kerken.
67. Thuisonderwijs is een recht dat ouders hebben, mits zij voldoen aan basale wettelijke waarborgen.
68. Een bestuurlijke aanwijzing van de minister kan alleen aan de orde zijn bij problemen die het onderwijsstelsel raken. Problemen op beperkte schaal vallen gewoon onder het toezicht van de inspectie.
69. Het voorzien in voldoende onderwijsplekken voor nieuwkomers is allereerst de verantwoordelijkheid van gemeenten zelf. Gemeenten stimuleren het openbaar en bijzonder onderwijs om zoveel mogelijk hun bijdrage te leveren, maar dwang om een onderwijsvoorziening in te richten is onwenselijk.

Passend onderwijs

70. Leerlingenvervoer moet van goede kwaliteit zijn. Het vervoer is beschikbaar ongeacht de godsdienstige of levensbeschouwelijke achtergrond van de leerlingen. Vanwege de nauwe relatie met de uitvoering van passend onderwijs wordt onderzocht of de samenwerkingsverbanden ook verantwoordelijk kunnen worden voor het vervoer.
71. De huisvestingsnormen voor scholen moeten beter aansluiten op het aantal vierkante meters dat voor het uitvoeren van passend onderwijs nodig is. De overheidsbekostiging per m² voor het basisonderwijs moet gelijk worden getrokken met de bekostiging van het speciaal basisonderwijs.
72. De samenwerkingsverbanden passend onderwijs dienen binnen een redelijke termijn voor elke leerling een plek aan te kunnen bieden als scholen er onderling niet uitkomen.
73. Passend onderwijs wordt uit de middelen van het Rijk bekostigd en dient dus kosteloos te zijn. De inspectie moet toezien dat scholen geen eigen bijdrage van ouders vragen voor ondersteuning met betrekking tot onder meer hoogbegaafdheid.
74. Ouders en personeel moeten via de bestaande (gemeenschappelijke) medezeggenschapsraden van de scholen invloed gaan uitoefenen op het beleid van de samenwerkingsverbanden.
75. De samenwerkingsverbanden dienen aannemelijk te maken dat het intern toezicht onafhankelijk functioneert. Deelname van ouders staat daarmee niet op gespannen voet en wordt gestimuleerd. Een door de overheid voorgeschreven specifieke vorm van intern toezicht is onwenselijk.
76. De samenwerkingsverbanden krijgen een redelijke termijn om de financiële reserves, die mede het gevolg zijn van extra bekostiging, binnen een fatsoenlijke termijn naar een acceptabel niveau af te bouwen.

77. Er zijn heldere afspraken nodig tussen gemeenten en samenwerkingsverbanden over het bundelen van budgetten voor zorg en onderwijs. De experimenten voor het bundelen van bekostiging voor onderwijs en zorg worden zo snel mogelijk in wetgeving opgenomen.
78. Leerlingen die zijn uitgevallen, dienen meer kansen te krijgen om weer een opleiding op te pakken.
79. De staatsexamens moeten maximaal maatwerk bieden voor leerlingen vanuit het speciaal onderwijs, bijvoorbeeld als het gaat om de begeleiding tijdens de examens.

Leraren en schoolleiders

80. Leraren verdienen meer tijd voor de voorbereiding van de lessen. Voor bijscholing en omscholing moeten voldoende mogelijkheden en middelen beschikbaar zijn.
81. De inspectie zal actiever moeten gaan toezien of scholen voldoende werken aan het bevorderen van de bekwaamheid van het onderwijspersoneel.
82. De overheid ondersteunt initiatieven van de beroepsgroep om te werken aan professionalisering en een sterke vertegenwoordiging.
83. Voor de tweede studie moet ook het wettelijk collegegeld van toepassing zijn als iemand al een opleiding in de zorg of het onderwijs heeft gevolgd.
84. De subsidie voor de lerarenbeurs wordt zo ingericht dat er altijd voldoende budget is om alle aanvragen in te willigen.
85. De medewerkers van de basisteams basisvaardigheden van het ministerie van OCW worden gestimuleerd zoveel mogelijk een vaste baan in het onderwijs te zoeken.
86. Er komt geen gedwongen of opgedrongen samenvoeging van lerarenopleidingen of samenwerking in regio's.
87. De overheid vermijdt overladenheid van het curriculum van lerarenopleidingen door niet voortdurend nieuwe thema's te agenderen, maar te bevorderen dat de inhoud periodiek wordt herijkt.
88. Bij salarisverhogingen moet uitdrukkelijker oog zijn voor de positie van schoolleiders.
89. Het beoogde wetsvoorstel over strategisch personeelsbeleid levert schoolleiders meer lasten dan lusten op en moet dus niet doorgaan.
90. Er dient voldoende ondersteuning te zijn om mensen uit andere sectoren te stimuleren een baan als schoolleider te overwegen, bijvoorbeeld door beurzen beschikbaar te stellen.
91. De behoefte om het overheidsbeleid meer te richten op het schoolniveau moet daadwerkelijk winst opleveren voor de school en mag niet tot extra lasten voor schoolleiders leiden.

Basis- en voortgezet onderwijs

92. De overheid waarborgt een stabiele basisbekostiging en beëindigt de wildgroei van specifieke subsidies en aanvullende bekostigingsregelingen, die tot veel onzekerheid en administratie leiden.
93. De samenwerking tussen basisscholen, peuterspeelzalen en kinderopvang dient veel eenvoudiger te worden, bijvoorbeeld als het gaat om de inschrijving van kinderen. De leerplichtige leeftijd mag overigens niet verlaagd worden.
94. Het is wenselijk dat meer mannen in het basisonderwijs werken. In de bevoegdheidseisen voor het basisonderwijs dient duidelijk onderscheid te worden gemaakt degenen die zich richten op het jongere kind of op de leerlingen die al wat ouder zijn, waardoor een intensievere specialisatie binnen de Pabo ontstaat.
95. De bevoegdheid voor het jongere kind wordt ook afgestemd op het werken in de kinderopvang en peuterspeelzalen, terwijl de bevoegdheid voor het oudere kind doorloopt naar de onderbouw van het vmbo.
96. De eindtoets is vooral nuttig voor het bepalen van een goede plek in het voortgezet onderwijs. Meer gewicht dient deze toets niet te krijgen.
97. Er komt geen landelijke, verplichte tussentijdse toets in het voortgezet onderwijs.
98. Het toezichtkader van de inspectie kan nog duidelijker aangeven dat scholen binnen de wettelijke grenzen meer vrijheid hebben om op eigen wijze de ontwikkeling van leerlingen te volgen en in kaart te brengen. Op deze manier kunnen scholen veel onnodige werkdruk vermijden.
99. De kleine scholentoeslag blijft behouden.
100. Het is vreemd dat de stichtingsnorm voor scholen in een kleine plattelandsgemeente hetzelfde is als die in een grote stad. De stichtingsnormen voor scholen zullen dan ook

- moeten worden herzien, zonder de normen voor steden te verhogen en waarbij rekening wordt gehouden met het aantal kinderen in een bepaalde gemeente of woonkern.
101. Het in standhouden van de laatste school van een richting is een belangrijk middel om keuzevrijheid van ouders te waarborgen en de leefbaarheid van het landelijk gebied te beschermen.
 102. Voor kleine bedrijven bestaat een speciale regeling om (administratieve) lasten te verlichten. Zo'n regeling moet er ook komen voor kleine scholen.
 103. Ouders, leerlingen en personeel zijn niet gebaat bij steeds verdergaande uitbreiding van bevoegdheden van de medezeggenschapsraad. Zo is een instemmingsrecht over de hoofdlijnen van de 'schoolbegroting' onwenselijk. Wel dienen ouders en leerlingen een sterke positie te hebben bij het sluiten van een school.
 104. Er is meer aandacht nodig voor andere moderne vreemde talen dan het Engels, vooral het Duits en het Frans. Voor de grensregio's dient er een actieplan te komen met de lokale overheden, bedrijven en maatschappelijke organisaties.
 105. Om kinderen en jongeren meer te laten lezen en analfabetisme en laaggeletterdheid te verminderen, zou de regering meer programma's dienen te ondersteunen die zich richten op de relatie tussen ouders en kinderen (bijvoorbeeld stimuleren van voorlezen). Daarbij is bijzondere aandacht nodig voor de onderbouw van het vmbo en voor sociaaleconomisch kwetsbare groepen.
 106. In het centraal examen Nederlands moeten de verschillende taalvaardigheden evenwichtiger aanwezig te zijn. Bijvoorbeeld meer inzet op schrijfvaardigheid.
 107. De overheid moet scholen voor voortgezet onderwijs faciliteren om EHBO-cursussen voor leerlingen te organiseren.
 108. Er dient een investering te komen in het Gemeentefonds om de bouw van kwalitatief goede scholen mogelijk te maken.
 109. De financiering van leermiddelen verdient aanpassing om scholen inhoudelijk meer keuzevrijheid te bieden en een duurzaam gebruik van leermiddelen te stimuleren.
 110. De overheid investeert meer in de ondersteuning van scholen ten aanzien van digitale veiligheid.

Voorbereidend en middelbaar beroepsonderwijs

111. De aansluiting tussen voorbereidend en middelbaar beroepsonderwijs moet verbeteren zonder dat dit leidt tot meer prikkels om onderwijsinstellingen samen te voegen.
112. Op dit moment zijn er ongeveer 500 kwalificatiedossiers en ruim 1000 zogenoemde keuzedelen in de vrije ruimte. Dat komt de uitvoerbaarheid en overzichtelijkheid niet ten goede. Het aantal kwalificatiedossiers moet flink beperkt worden.
113. De verantwoordelijkheid voor het examineren van de keuzedelen zal bij de instellingen moeten berusten. Daarbij dienen de keuzedelen voldoende ruimte te bieden om het eigen profiel uit te werken.
114. De vereiste vaardigheden voor rekenen en taal moeten helder en concreet beschreven zijn.
115. De overheid moet met de sector afspraken maken om te kunnen voorzien in voldoende, specifiek voor het mbo opgeleide, docenten.
116. Het mbo moet in beginsel bestaan uit gedegen vierjarige opleidingen op niveau-4, driejarige vakopleidingen (niveau 2/3) en tweejarige funderende opleidingen (entree/niveau 1). Voor havoërs en vwo'ers zal er een versnelde mbo-opleiding moeten komen.
117. De financiering van het mbo moet met zo min mogelijk afzonderlijke budgetten en afspraken gebeuren om bestuurlijke stroperigheid te vermijden en ervoor te zorgen dat de middelen zoveel mogelijk naar het primaire proces gaan.
118. Verdergaande schaalvergroting in het beroepsonderwijs is ongewenst. Ook kleinschalige opleidingen kunnen doelmatig zijn en kwaliteit leveren.
119. Het zou goed zijn als het middelbaar beroepsonderwijs ruimte krijgt om een vorm van toezicht op de kwaliteit te ontwikkelen die beter past bij het specifieke karakter en de eigen verantwoordelijkheid van deze sector.
120. De positie van kwetsbare studenten, bijvoorbeeld bij uitschrijving, dient beter geregeld te zijn.
121. Met name kleinere bedrijven verdienen betere ondersteuning bij het aanbieden en organiseren van stages.
122. De overheid moet voorzien in een persoonlijk scholingsbudget waarmee leerlingen zich na het afronden van hun opleiding gemakkelijker kunnen bijscholen.

123. Wederzijdse erkenning van diploma's met buurlanden en binnen de Benelux is hard nodig, zeker met het oog op de vitaliteit van krimpregio's als Zeeuws-Vlaanderen.

Hoger beroepsonderwijs en universiteiten

124. Het wordt hoog tijd om te werken aan een stabiele basisbekostiging voor alle instellingen. Tijdelijke regelingen en voorwaardelijke financiering wordt omgezet in een structurele extra investering.
125. De overheid beijvert zich om de opwaartse druk richting het hbo of en de universiteit te verminderen. De studiekeuzebegeleiding in het voortgezet onderwijs moet duidelijker de vraag stellen of een opleiding in het mbo of hbo een meer passende vervolgopleiding is.
126. Het belang van het onderscheid tussen beroepsgerichte (mbo en hbo) en academische opleidingen (wo) moet duidelijker tot uitdrukking komen, te beginnen in het voortgezet onderwijs.
127. Voor elke student moet ten minste een goede bacheloropleiding beschikbaar zijn. Het volgen van een masteropleiding is geen automatisme, maar is bij uitstek bedoeld voor studenten die beschikken over het vereiste niveau.
128. De universitaire bacheloropleiding verdient, in aansluiting op de Bolognaverklaring en de hbo-bachelor, een duidelijkere positie als toereikende voorbereiding op de arbeidsmarkt.
129. De aanvullende beurs wordt uitgebreid voor middeninkomens.
130. Instellingen moeten een ambitieus bindend studieadvies kunnen hanteren, mits daarbij voldoende oog is voor de persoonlijke situatie van de student.
131. De mogelijkheden om te betalen per studiepunt, met name voor hen die in deeltijd studeren, kan nuttig zijn. Betalen per studiepunt is geen alternatief voor reguliere opleidingen.
132. De overheid moet waarborgen dat er een toegankelijk aanbod is van voldoende opleidingen in de Nederlandse taal en literatuur, ook in het zuiden van Nederland.
133. De handhaving van het Nederlands als voertaal moet serieus worden opgepakt, zeker bij bacheloropleidingen.
134. Instellingen krijgen mogelijkheden om de instroom van studenten van buiten de EU te beperken. Voor studenten uit bepaalde ontwikkelingslanden moeten uitzonderingen kunnen gelden.
135. Universiteiten of hogescholen moeten in beginsel de vrijheid hebben om op verantwoorde wijze te bepalen of een numerus fixus noodzakelijk is om de kwaliteit van het onderwijs te kunnen garanderen.
136. Nederlandse diploma's moeten niet worden uitgereikt voor opleidingen aan buitenlandse vestigingen van Nederlandse instellingen, aangezien de mogelijkheden voor toezicht daar beperkt blijken. Joint programma's met andere buitenlandse instellingen blijven vanzelfsprekend mogelijk.
137. De onderwijsinstellingen zullen doelstellingen moeten gaan formuleren om het aandeel flexibele contracten fors te beperken.
138. Het wettelijk systeem moet drempels slechten om een doorlopend systeem van beroepsopleiden mogelijk te maken vanaf de middelbare school via het middelbaar beroepsonderwijs en de associate degree naar het hoger beroepsonderwijs. Hogescholen spelen een belangrijke rol bij de professionele ontwikkeling van werknemersvaardigheden en scholing in deeltijd.
139. Voor kleinere instellingen moet in het accreditatiestelsel de mogelijkheid van opleidingsaccreditatie beschikbaar blijven.

(Praktijkgericht) onderzoek en wetenschap

140. Het budget van de eerste geldstroom, de directe overheidsbekostiging van instellingen, moet worden verhoogd.
141. Ook in de bekostiging van instellingen moeten onderwijs en onderzoek in samenhang gezien worden, waarbij de ontwikkeling van het aantal studenten per saldo meer aandacht verdient.
142. Het aandeel strategisch en vrij onderzoek bij de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) dient gelijk te zijn.
143. Het vereiste dat instellingen bij het verkrijgen van onderzoekssubsidies geld moeten bijleggen (matching), moet beperkt worden. Universiteiten moeten in samenwerking met het NWO afstemmen hoe het aandeel niet-gehonoreerde aanvragen kan worden beperkt, mede om tijdsverspilling te voorkomen.

144. Het aantal onderzoeksagenda's en subsidieprogramma's kan stukken overzichtelijker. De onderlinge samenhang, ook tussen hoger beroepsonderwijs en universiteiten, is gebrekkig en moet dus beter.
145. De geesteswetenschappen verdienen een extra financiële impuls en een volwaardiger aandeel in de toekenning van beurzen.
146. Er wordt extra geïnvesteerd om de kwaliteit en positie van levensbeschouwelijke universiteiten te waarborgen. De positie en bekostiging van de seminaria moet wettelijk worden verankerd.
147. Nederland stimuleert de uitbreiding van vrij toegankelijke wetenschapsresultaten ('open acces') en sluit daarbij zoveel mogelijk aan bij de praktijk in andere landen.
148. We investeren in onderzoek naar uitdagingen op het gebied van de energietransitie.
149. Bij het ontwikkelen van beleid en het verdelen van middelen wordt uitdrukkelijk getoetst of voldoende recht gedaan wordt aan gebieden buiten de stedelijke regio's.

Cultuur

150. Het verwerven van eigen inkomsten moet voorop staan bij het verstrekken van cultuursubsidies. Ook de toegankelijkheid van musea voor gehandicapten en het erkennen van de inzet van vrijwilligers dient vanzelfsprekend te zijn.
151. Het cultuurbeleid heeft in het bijzonder aandacht voor de Nederlandse taal, historie en cultuur.
152. De positionering van de openbare bibliotheek vraagt lokaal maatwerk. De uitleenfunctie dient wel in elke gemeente beschikbaar te zijn.
153. In het door de overheid bekostigde onderwijs en in de inburgeringscursussen moet de kennis van nationale identiteitsdragers als het Wilhelmus, de hoofdlijnen van de Nederlandse geschiedenis en van het lot van de (Nederlandse) Joden tijdens de tweede wereldoorlog een verplicht onderdeel zijn.
154. Bij herbestemming van kerken zorgt de overheid ervoor dat de kwaliteit van monumentale orgels niet onder druk komt te staan.
155. Er zullen nieuwe subsidieprogramma's opengesteld moeten worden voor grote Rijksmonumenten die meer ondersteuning behoeven dan op basis van de bestaande subsidies beschikbaar is.
156. Extra (financiële) ondersteuning is nodig voor kleine kerken met een beeldbepalende functie.
157. Om af te komen van de buitengewoon omslachtige en tijdrovende subsidieaanvragen voor particuliere monumenten, zoals woonhuizen en historische boerderijen, moet weer een fiscale aftrek worden ingevoerd.
158. Eigenaren van monumenten verdienen meer ondersteuning om te komen tot verduurzaming die het karakter van het pand niet aantast.
159. De regering moet waar mogelijk kansen benutten om topstukken uit de Nederlandse cultuurgeschiedenis, zoals schilderijen van Rembrandt, weer naar Nederland te halen.
160. De overheid moet de ontwikkeling en toepassing van duurzame brandstoffen voor mobiel erfgoed, zoals oldtimers en historische boten, bevorderen.
161. Overal in Nederland, dus ook op de luchthaven Schiphol, moet de bewegwijzering in ieder geval óók in het Nederlands zijn.
162. Voor het vak van archivaris blijven specifieke opleidingseisen van toepassing.

Media

163. De kosten van een krantenabonnement moeten fiscaal afgetrokken kunnen worden, min of meer vergelijkbaar met de giften aan ANBI-instellingen.
164. De overheden kunnen kranten ondersteunen door hen actiever in te zetten voor het bekendmaken van maatregelen en beleid
165. De overheid neemt effectieve maatregelen om de veiligheid en privacy van journalisten te beschermen.
166. Meer inzicht moet worden verschaft in de kosten van programma's, en er moet een strakkere markttoets komen op de nevenactiviteiten van omroepen.
167. De wettelijke norm dat amusement en verstrooiing geen eigenstandige functie is van de publieke omroep, moet serieus worden genomen.
168. Het aanbod van de publieke omroep kan doelmatiger en kernachtiger. De televisiezender NPO 3 moet verdwijnen.
169. De publieke omroep moet reclamevrij zijn.

170. Er dient een laagdrempelige klachtenvoorziening te zijn voor programma's van de publieke omroep en berichtgeving van de NOS.
171. Materiaal van de taakomroepen NOS en NTR dient vrij beschikbaar te zijn voor andere erkende media en de publieke omroep moet mogelijkheden tot samenwerking met andere kwaliteitsmedia voldoende benutten;
172. Het budget voor het inkopen van sportrechten door de publieke omroep moet verdwijnen. Er mag geen belastinggeld naar uitzendingen waar commerciële zenders interesse voor hebben.
173. Lokale omroepen die naar tevredenheid functioneren moeten bij wijziging van de financiering zelfstandig kunnen voortbestaan.
174. Topinkomens (boven de Balkenendenorm) voor presentatoren van de publieke omroep moeten verleden tijd zijn. Omroeporganisaties die te veel loon aan presentatoren betalen worden met hetzelfde bedrag gekort.
175. Een representatieve oudercommissie dient invloed te krijgen op de classificatie van films en reclames op grond van de Kijkwijzer.
176. Er is een helder wettelijk kader nodig voor het verbod op alle vormen van schadelijke reclame, waaronder tabak, alcohol en porno.
177. De SGP is voor een verbod op de productie, distributie en het bezit van porno, op grond van Bijbelse waarden en normen. Pornoverslaving is een wijdverbreid maatschappelijk probleem en vraagt om een effectieve aanpak. Om het verslavingsrisico in te dammen moet - zolang er nog geen verbod van kracht is - op z'n minst de huidige leeftijdsgrens in de wet van 16 naar 18 jaar worden verhoogd.

Hoofdstuk 3. Volksgezondheid

Mantelzorg en vrijwilligerswerk

178. Zorg en ondersteuning is allereerst een opgave voor ons allemaal. Families, kerken en (lokale) maatschappelijke organisaties spelen een belangrijke rol in de zorg voor wie eenzaam, kwetsbaar of ziek is. Daarom moeten we gemeenschappen in staat stellen om zelf zorg en hulp te bieden waar dat nodig is. Mantelzorgers en vrijwilligers moeten hiervoor geen fiscale afstraffing krijgen, maar verdienen juist waardering en beloning vanwege hun bijdrage aan een zorgzame samenleving.
179. De SGP wil verhoging van de jaarlijkse mantelzorgwaardering.
180. Er komen lokale en regionale afspraken over de ondersteuning van mantelzorgers. De SGP wil een gemeentelijke stimuleringsregeling voor structurele ondersteuning van alle vrijwillige inzet.
181. De maatschappelijke diensttijd voor jongeren wordt voortgezet, maar niet verplicht.
182. Toezichthouders moeten er scherper op letten of gemeenten wettelijke verplichtingen nakomen om - met name overbelaste - mantelzorgers en vrijwilligers te ontlasten. De toegang tot respijtzorg (zoals logeervoorzieningen of dagbesteding) moet worden vereenvoudigd.
183. De SGP wil de regeldruk voor vrijwilligersorganisaties, stichtingen en verenigingen verminderen.

Werken in de zorg

184. De SGP kiest voor een structurele salarisverhoging voor verpleegkundigen en verzorgenden.
185. Zorg- en hulpverleners moeten breder inzetbaar zijn dan alleen in hun eigen vakgebied. De SGP wil dat er daarom extra wordt geïnvesteerd in scholing en training.
186. De praktische kennis en kunde van (zeer) ervaren zorgverleners moet meer op waarde worden geschat. Verpleegkundigen met een mbo-opleiding moeten perspectief blijven houden op loopbaanontwikkeling.
187. Het komt té vaak voor dat zorgwerkers vanwege oneigenlijke (financiële) prikkels uit loondienst treden en als ZZP'er aan de slag gaan. Duurzame arbeidsrelaties worden daarom aantrekkelijker gemaakt.

Verbeteren organisatie, bestuur en financiering van zorg

188. De zorgsector drukt nu al zwaar op de arbeidsmarkt en het huishoudboekje van de overheid. Als er niets aan het overheidsbeleid verandert, moet vanwege een gigantisch toenemende vergrijzing over twintig jaar één op de vier mensen in de zorg werken om aan de zorgvraag te voldoen. De collectieve zorguitgaven zouden dan verdubbelen. Dat vergt waarschijnlijk teveel van ons allen. Daarom moeten in de komende jaren lastige knopen worden doorgesneden om de toegankelijkheid, inrichting en betaalbaarheid van de zorg op orde te krijgen.
189. Wanneer mensen en gezinnen zorg nodig hebben, komt het vaak voor dat de financiering is geregeld uit verschillende zorgwetten. Hierdoor kan een stapeling van eigen bijdragen ontstaan, waardoor de zorg onbetaalbaar wordt. Er dient daarom per huishouden een inkomensafhankelijk maximum aan eigen bijdragen te worden vastgesteld. Daarvoor geldt: hoe meer opgroeiende kinderen, hoe lager de maximale eigen bijdrage.
190. Mensen die van zorg afhankelijk zijn, moeten kunnen kiezen voor zorgverlening die past bij hun levensovertuiging en wensen. Bij de inkoop van zorg moet dit altijd gewaarborgd blijven. Bij samenwerking tussen zorgaanbieders moet ruimte blijven bestaan voor een divers zorgaanbod. Dit geldt voor zowel voor maatschappelijke ondersteuning als de langdurige en curatieve zorg.
191. Er is duidelijkheid nodig over welk type zorg op lokaal, regionaal, bovenregionaal of landelijk niveau moet worden georganiseerd. Ook is het belangrijk dat er democratische controle mogelijk is op (boven)regionale besluitvorming.
192. Op de langere termijn is het denkbaar dat de financiering en organisatie van ouderenzorg wordt vereenvoudigd door het aantal zorgwetten te beperken. Op de korte termijn kiest de SGP niet voor een grootscheepse stelselwijziging, maar wel voor het oplossen van de knelpunten tussen de Wmo, Wlz en Zvw. Ook wil de SGP dat gemeenten in samenspraak met lokale woningbouwverenigingen, maatschappelijke organisaties en kerken integraal ouderenbeleid opstellen op het gebied van zorg, ondersteuning en woningbouw.

193. De SGP pleit voor verdergaande ‘ontschotting’ van de financiering van zorg. Idealiter is er sprake van één type financiering per cliënt waarmee deze passende zorg kan bekostigen, afhankelijk van de levensfase en ernst van de zorgvraag. Ook moeten we een einde maken aan ongewenste prikkels om cliënten ‘af te schuiven’ naar een andere zorgwet.
194. Goed bestuur binnen zorgorganisaties moet worden versterkt. Zorggeld en winsten moet zoveel mogelijk en aantoonbaar aan directe zorg en ondersteuning worden besteed.
195. De toelatingscriteria voor nieuwe zorgaanbieders worden aangescherpt. Innovatie blijft mogelijk, maar de kwaliteit en professionaliteit van nieuwe aanbieders moet buiten kijf staan.
196. Om te voorkomen dat de overheid of zorgverzekeraars verrast worden door financiële of bestuurlijke problemen bij zorgaanbieders, komt er voor iedere zorgsector een waarschuwingssysteem.
197. Meerjarige contracten met aanbieders van zorg en ondersteuning worden de standaard. Dit biedt inkopers, aanbieders en cliënten zekerheid en continuïteit.
198. Er moet meer zicht komen op de bestaande wachtlijsten in de zorg. Per regio en per sector wordt (het tekort aan) de beschikbaarheid van bedden en behandelplaatsen in kaart gebracht.
199. (Europese) aanbestedingen in het sociaal domein moeten zoveel mogelijk worden vermeden. De SGP streeft naar aanpassing van Europese regelgeving hierover.

Digitalisering

200. Zorg op afstand moet worden bevorderd. Digitale innovaties waarvan nut en noodzaak is bewezen, moeten worden opgeschaald. Er moet daarom een eigen bekostigingsstructuur komen voor bewezen effectieve toepassingen van eHealth.
201. De overheid faciliteert een goede landelijke voorziening voor het uitwisselen van patiëntgegevens. Patiënten krijgen online toegang tot hun medisch dossier, mits de veiligheid en de privacy goed gewaarborgd zijn.
202. Niet alles kan online en op afstand. Digitale innovaties zijn niet dé oplossing voor alle problemen in de zorg. De overheid moet daarom ook blijven investeren in andere oplossingsrichtingen.

Regeldruk

203. De zorg is overwoekerd door kaders, handreikingen en richtlijnen. Hierin moet drastisch worden gesnoeid. Als stip op de horizon streeft de SGP naar halvering van de regeldruk in de zorg.
204. Om ervoor te zorgen dat regels logisch en uitvoerbaar zijn, moeten publieke dienstverleners, zorgorganisaties en zorgverleners worden betrokken bij de totstandkoming en aanpassing van wet- en regelgeving waar zij dagelijks mee te maken hebben.
205. Het inkoopproces en de verantwoordingeisen voor maatschappelijke ondersteuning en jeugdhulp worden verder gestandaardiseerd.

Preventie

206. Preventiebeleid vraagt om een duidelijke taak- en rolverdeling tussen de Rijksoverheid, gemeenten, zorgverzekeraars en zorgaanbieders. Wetten en regels die samenwerking op het gebied van preventie belemmeren, worden weggenomen. Er wordt vastgelegd wie verantwoordelijkheid draagt voor (de uitvoering van) preventiebeleid.
207. Gezondheidsklachten worden vaak veroorzaakt door sociale, economische, fysieke en psychische omstandigheden. Denk aan armoede, leefstijl, schulden, eenzaamheid en relatie- of verslavingsproblemen. Oplossingen hiervoor overstijgen het domein van de zorg. De overheid moet gerichte (preventieve) maatregelen nemen om een gezonde leefomgeving te bevorderen.
208. Er komt meer onderzoek naar de effectiviteit van preventieve gezondheidsinterventies, zodat deze eventueel kunnen worden vergoed door zorgverzekeraars.

Gokken en kansspelen

209. Door de staat goedgekeurde kansspelen zorgen in de praktijk voor heel veel verslaving, met alle gevolgen van dien voor de verslaafden zelf en hun gezinnen en families. Gokverslaafden

- hebben hulp nodig om van hun verslaving af te komen en niet nog verder weg te zinken in de financiële ellende. Daarom zetten we meer in op preventie.
210. Gokreclame wordt verboden, zowel billboards aan de snelweg en in bushokjes als de reclame voor staatsloten. Hierdoor beperken we de mogelijkheden om mee te doen aan kansspelen.
 211. In de strijd tegen gokverslaving is het landelijk register, waarin mensen verplicht of vrijwillig uitgesloten kunnen worden van deelname een positieve eerste stap. Het moet echter niet mogelijk zijn dat een verslaafde zichzelf uitschrijft.
 212. Het aanbieden van casino's is geen staatstaak. Het enige voordeel van de verkoop Holland Casino is dat de overheid dan zelf geen casino's meer beheert. Deze liberalisering heeft echter een ongewenst drempelverlagend effect.
 213. De wettelijke ruimte die er nu is voor kansspelen, zoals via internet, wordt teruggebracht. Bij iedere beleidswijziging is het advies van verslavingsspecialisten doorslaggevend.
 214. Zelfregulering van de kansspelmarkt is een fata morgana. Zelfregulering werkt niet in een markt waar over de rug van jongeren geld verdiend wordt. De overheid dient actief te handhaven. Om deze taak goed te kunnen uitvoeren zijn meer mensen nodig.

Leefstijl

215. Lichaamsbeweging is goed voor iedereen. Het geldt dat de overheid nu besteedt aan topsport, kan daarom beter worden geïnvesteerd in het stimuleren van bewegen en breedtesport.
216. De SGP is tegen een suikertaks, dit is geen goede maatregel om overgewicht tegen te gaan.
217. Wél wil de SGP een verbod op stuntprijzen en kortingsacties op suikerrijke dranken.
218. Zorgverzekeraars moeten voldoende aanbod voor leefstijlinterventies inkopen en de bekendheid van dergelijke behandelingen vergroten.
219. Leefstijlgeneeskunde krijgt een prominentere plaats in het curriculum van zorgopleidingen.

Drugs

220. De negatieve gevolgen van de productie en het gebruik van drugs dringen gelukkig steeds meer door in het publieke en politieke debat. Het denken over drugsgebruik slaat om. Het kabinet begint daarom een internationale campagne die de reputatie van Nederland als 'wietwalhalla' bijstelt en waarschuwt voor gigantische schadelijke impact van drugsgebruik op mens en milieu.
221. Het gedoogbeleid is niet alleen slecht voor drugsgebruikers zelf, maar de hele maatschappij ondervindt er negatieve gevolgen van. We stoppen daarom met gedogen en gaan de wet handhaven. Coffeeshops worden gesloten.
222. Het wietexperiment is een blamage. Een effectieve aanpak van problematisch middelengebruik en het tegengaan van de normalisering van drugsgebruik in de samenleving gaat niet samen met het experiment gesloten coffeeshopketen waarbij softdrugsgebruik juist gereguleerd en genormaliseerd wordt. Legaliseren van drugs is een schijnoplossing. De productie en verkoop van drugs blijft strafbaar.
223. Het onderscheid tussen soft- en harddrugs moet verdwijnen. Beide zijn verslavend en schadelijk voor de gezondheid.
224. Het verbod op recreatief gebruik van lachgas moet strenger worden gehandhaafd. Lachgas is bestemd voor slagroomsputten en niet voor tienerhersens.
225. We moeten beducht zijn voor nieuwe drugssoorten zoals synthetische drugs. Het moet makkelijker worden om bij signalen van een nieuwe drug direct op te treden om zo jongeren te beschermen.
226. De handhaving op partydrugs moet fors omhoog. Jongeren dienen beschermd te worden tegen de schadelijke werking daarvan.
227. De SGP kiest voor een combinatie van preventieve en repressieve maatregelen om de schadelijke gevolgen van ondermijnende drugscriminaliteit tegen te gaan.

Roken

228. De SGP blijft streven naar een Rookvrije Generatie.
229. Het aantal verkooppunten voor tabak wordt de komende jaren stapsgewijs verminderd. Er komt een vergunningstelsel voor de verkoop van tabak. De verkoop van tabak in supermarkten wordt niet meer toegestaan.
230. Accijns op tabak wordt fors verhoogd.
231. Het gebruik van e-sigaretten wordt evenzeer ontmoedigd als het gebruik van gewone tabak.

Alcohol

232. Alcoholgebruik door jongeren moet stevig worden ontmoedigd.
233. Gemeenten moeten stevige afspraken maken met lokale horeca en ondernemers om het alcoholverbod voor jongeren te handhaven.
234. Er komt een totaalverbod op reclame voor alcoholhoudende dranken.
235. Accijns op alcohol wordt verhoogd.

Maatschappelijke ondersteuning

236. Gemeenten moeten door de Rijksoverheid adequaat worden gecompenseerd voor de gestegen kosten in voor maatschappelijke ondersteuning.
237. Burgers moeten daadwerkelijk kunnen blijven kiezen voor hulp en (cliënt)ondersteuning die aansluit bij hun zorginhoudelijke, godsdienstige, levensbeschouwelijke en culturele wensen. Waar nodig worden gemeenten aangesproken op de verplichting tot het bieden van een divers en bij de vraag passend zorgaanbod.
238. Het aanvragen van een persoonsgebonden budget (pgb) voor maatschappelijke ondersteuning wordt té vaak door gemeenten ontmoedigd. Wmo-toezichthouders moeten erop toezien dat dit stopt.
239. De SGP wil dat gemeenten reële Wmo-tarieven hanteren en dat indien nodig landelijke regels worden aangescherpt om dit voor elkaar te krijgen.
240. De SGP pleit voor spoedige herinvoering van de inkomensafhankelijke eigen bijdrage voor de Wmo.
241. De plannen op het gebied van wonen en zorg worden voortvarend uitgevoerd. Er moet een gevarieerd woonaanbod komen van passende woonvormen voor ouderen, zoals 'knarrenhofjes' of 'kangoeroewoningen' waar ouderen en jongeren samen leven en elkaar ondersteunen.
242. Er is meer aandacht nodig voor 'reablement'. Dit betekent dat ouderen moeten worden geholpen om hun fysieke, mentale en sociale functionaliteit te hervinden.
243. De versturende financiële prikkel voor gemeenten om inwoners snel door te laten stromen naar de Wet langdurige zorg moet worden weggenomen. Een gemeente die ervoor zorgt dat minder mensen langdurige zorg gaan gebruiken en voor meer mensen maatschappelijke zorg en ondersteuning levert, moet hiervoor ook meer middelen te krijgen.
244. Ouderenprofessionals in de eerste lijn (specialist ouderengeneeskunde en verpleegkundig specialist) en in de tweede lijn (klinisch geriater) kunnen samen met de huisarts een belangrijke rol spelen in de zorg voor ouderen thuis. De SGP wil de positie van deze ouderenzorgverleners versterken.
245. De toename van het aantal incidenten met verwarde personen baart zorgen. De (bekostiging van de) zorg voor verwarde personen moet minder versnipperd. Ook wil de SGP dat er meer kennis over verward gedrag komt bij de (meldkamer van de) politie. Er is meer kennis nodig, bijvoorbeeld bij sociale wijkteams. GGZ-professionals moeten zichtbaar zijn in de wijk.
246. Het aantal dak- en thuislozen is de afgelopen tien jaar verdubbeld. De inzet moet zijn om dak- en thuislozen uit de maatschappelijke opvang te krijgen en te zorgen voor huisvesting. Het Nationaal Actieplan Dakloosheid moet daarom voortvarend worden opgepakt.
247. De door-decentralisatie van beschermd wonen en maatschappelijke opvang wordt stopgezet.
248. Eenzaamheid is een groot maatschappelijk probleem. De SGP wil het programma 'Eén tegen eenzaamheid' daarom voortzetten.

Dementie

249. Het Deltaplan Dementie wordt voortgezet en uitgebreid.
250. Het maatschappelijke doembeeld omtrent de kwaliteit van leven met dementie vraagt om nuancering. De SGP wil dat de overheid streeft naar een dementievriendelijke samenleving. Gemeenten faciliteren en ondersteunen maatschappelijke initiatieven in de vorm van lokale 'dementiecoalities'.
251. Gemeenten moeten ervoor zorgen dat er ook voor jongere mensen met dementie dagbesteding bestaat die zo veel mogelijk aansluit bij hun behoefte, zoals bijvoorbeeld de Odensehuizen.
252. Zowel de bekendheid als de kwaliteit van persoonlijke begeleiding (casemanagement) van mensen met dementie en hun familie moeten verbeterd worden.

- 253. Als iemand ongezond leeft, neemt daarmee de kans op dementie toe. Er komt daarom meer aandacht voor het belang van een gezonde leefstijl om dementie te voorkomen.
- 254. De overheid investeert in kleinschalige woonvoorzieningen voor mensen met dementie, waar zorgverlening samengaat met onderwijs- en onderzoekstrajecten.

Mensen met een beperking

- 255. De overheid gaat stigmatisering van mensen met een beperking actief tegen. In onze samenleving moet altijd ruimte zijn en blijven voor kwetsbare mensen. In een land dat elke vorm van beperking of gebrek wil uitbannen, wil je niet leven.
- 256. Als bij prenataal onderzoek wordt geconstateerd dat een kindje mogelijk een aandoening of een handicap heeft, moeten ouders beter worden voorgelicht dan nu het geval is. Zij krijgen duidelijke objectieve en volledige informatie mee over de waarde van leven met een beperking, de ondersteuningsmogelijkheden bij de opvoeding en de eventuele behandel mogelijkheden.
- 257. Iedereen moet kunnen meedoen in onze samenleving. Ook mensen die chronisch ziek, verstandelijk of lichamelijk beperkt zijn. In het VN-verdrag Handicap staat wat er nodig is om de situatie van mensen met een beperking te verbeteren. Het actieprogramma Onbeperkt meedoen! wordt daarom voortgezet en geïntensiveerd zodat er merkbare verbeteringen komen.
- 258. Het kabinet spoort gemeenten aan werk te maken van een lokale 'inclusieagenda' om mensen met een beperking beter in staat te stellen deel te nemen aan het openbare leven. De landelijke overheid stelt hiervoor minimumeisen vast, bijvoorbeeld als het gaat om parkeerbeleid, toegankelijkheid van publieke gebouwen en speeltuinen voor kinderen met een beperking. Gemeenten werken dit uit in samenspraak met betrokkenen zelf.
- 259. Overheidswebsites moeten toegankelijk worden gemaakt voor mensen met een (visuele) beperking.
- 260. Er is een tekort aan betaalbare, toegankelijke woningen voor mensen met een beperking. Het kabinet spoort gemeenten aan om hier nadrukkelijk aandacht voor te hebben bij de lokale bouwopgave.
- 261. De gehandicaptenzorg staat onder druk, zowel financieel als vanwege de arbeidskrapte. Werken in de gehandicaptensector moet aantrekkelijker worden. Ook wil de SGP inzetten op het verder verbeteren van de kwaliteit van de gehandicaptenzorg.

Mentale gezondheid, ggz en suïcidepreventie

- 262. De SGP wil een Deltaplan mentale gezondheid om de veerkracht (met name van jongeren) te versterken.
- 263. De geestelijke gezondheidszorg (ggz) kampt al jaren met hardnekkige wachtlijsten. Met prioriteit moet worden ingezet op passende begeleiding en behandeling voor mensen met ernstige psychische problemen.
- 264. De SGP wil inzetten op eenvoudige financiering van de ggz.
- 265. Er moeten op regionaal niveau afspraken gemaakt worden over de beschikbaarheid en bereikbaarheid van acute ggz en de financiering daarvan.
- 266. Op regionaal niveau moet er een doorzettingsmacht komen voor complexe zorgvragen. Voor zorgvragen die regio-overstijgend zijn, moet landelijke coördinatie komen.
- 267. Iedere (poging tot) zelfdoding is diep tragisch. Niet alleen voor de persoon die het betreft, maar ook voor diens familie, vrienden en andere naasten. De SGP vindt dat we ons moeten inspannen om het aantal suïcides terug te dringen tot nul.
- 268. De overheid heeft de plicht om zelfdoding te voorkomen. De SGP werkt met andere partijen aan een initiatiefwet om suïcidepreventie wettelijk vast te leggen.
- 269. De SGP wil dat 113 Zelfmoordpreventie structureel en toereikend wordt gefinancierd.
- 270. Zelfmoordpreventie is niet alleen de verantwoordelijkheid van de minister van VWS, maar vraagt om een kabinetsbrede aanpak. Er worden daarom (financiële) afspraken gemaakt tussen verschillende ministeries om suïcide tegen te gaan. Denk bijvoorbeeld aan effectieve aanpassingen in de openbare ruimte.
- 271. Er komt een crisisinterventiedienst die bij een suïcide ter plaatse psychosociale hulp biedt aan nabestaanden, omstanders en hulpverleners. Zo'n organisatie kan ook in andere situaties optreden, zoals bij een ernstig misdrijf of aanslag.

- 272. Suïcidepreventie krijgt een prominente plek in opleidingscurricula voor leerkrachten, zorgwerkers en hulpverleners.
- 273. De overheid gaat suïcidegevallen anoniem registreren. Hierdoor krijgen we meer zicht op wat mensen tot een zelfmoord(poging) brengt en kunnen we behandel mogelijkheden verbeteren.
- 274. Privacywetgeving mag de hulp aan suïcidale personen niet in de weg staan. Op z'n minst moet duidelijk zijn wat de (on)mogelijkheden zijn om informatie te delen met naasten. Als wet- of regelgeving goede zorgverlening belemmert, moet dit worden aangepakt.
- 275. Een suïcide laat bij de nabestaanden diepe wonden achter. Aan nabestaanden wordt daarom voortaan altijd professionele gesprekken aangeboden om het verlies een plek te geven.

Langdurige zorg

- 276. Naast het creëren van nieuwe woonvormen voor ouderen en het passend maken van woningen thuis zijn er de komende jaren ook meer verpleeghuisplekken nodig. Daarom wil de SGP ruimte geven voor groei van het aantal plaatsen in verpleeghuizen.
- 277. Mensen die complexe en langdurige zorg nodig hebben, lopen vaak vast in systemen en bureaucratie. Daarom moet er in deze situaties een recht komen op ondersteuning door een persoonlijk begeleider (casemanager).
- 278. Er komt een verplichting tot meerjarige contracten met budgetafspraken, afgesloten tussen Wet langdurige zorg (Wlz)-uitvoerders en zorgaanbieders, gecombineerd met een meerjarige contracteerruimte.
- 279. De regionale contracteerruimte van de zorgkantoren binnen de Wlz wordt wat betreft de gehandicaptenzorg en ggz voortaan bepaald op basis van objectieve criteria. Zorgkantoren worden door een objectievere verdeling gestimuleerd om vraag en aanbod scherper op elkaar af te stemmen en regionale verschillen tegen te gaan.
- 280. Op dit moment krijgen volwassenen die levenslang en levensbreed zijn aangewezen op veel uren zorg, geen indicatie voor de Wlz als zij nog wel eigen regie kunnen voeren. Dit geldt ook voor kinderen waarvan het ontwikkelingsperspectief nog niet bekend is of voor kinderen die behoefte hebben aan intensieve kindzorg. De SGP wil dat deze doelgroepen wel in aanmerking komen voor een indicatie van de langdurige zorg.
- 281. Mensen die levenslang en levensbreed zorg nodig hebben, hebben te maken met onevenredig veel regeldruk. De SGP wil dat we stoppen met voortdurende herindicaties en pleit voor invoering van een persoonsvolgend budget. Hierdoor kunnen mensen die levenslang en levensbreed hulp en ondersteuning nodig hebben een zorgaanbieder kiezen die helemaal bij hen past. Ook kan de zorg zo helemaal afgestemd worden op de eigen wensen, behoeften en persoonlijke omstandigheden.
- 282. Het persoonsgebonden budget (pgb) voor mensen die langdurige zorg nodig hebben, verdient een stevige versterking. Er moet meer vaart worden gemaakt met de invoering van het administratiesysteem PGB 2.0. De administratieve lasten voor de budgethouders moeten drastisch naar beneden. Zorgverzekeraars leggen geen overbodige regels meer op die niets toevoegen aan de kwaliteit van de zorg. Het pgb heeft reële en toereikende tarieven nodig om kwalitatief goede zorg in te kunnen kopen of benodigde hulpmiddelen aan te schaffen.
- 283. Mensen die een indicatie hebben gekregen voor de Wlz, maar daar nog geen gebruik van kunnen maken vanwege een wachtlijst, gaan nu vaak al een hogere eigen bijdrage betalen. Bij de overgang naar de Wet langdurige zorg moet daarom voorkomen worden dat mensen tijdelijk meer geld betalen voor minder zorg.
- 284. Onvrijwillige zorg mag slechts als uiterste middel worden ingezet als alle mogelijkheden voor vrijwillige zorg op niets zijn uitgelopen. De wetten die hierover gaan (Wet zorg en dwang, Wet verplichte ggz) brengen echter een onwerkbaar papierberg met zich mee voor zorgmedewerkers. Dat kan en moet eenvoudiger.
- 285. De SGP wil een wettelijke grondslag en structurele bekostiging voor geestelijke verzorging.

Medische zorg

- 286. Het eigen risico blijft gehandhaafd.
- 287. Mensen krijgen de mogelijkheid om te kiezen voor een hoger vrijwillig eigen risico, uiteraard in ruil voor een forse premieverlaging.
- 288. Het basispakket wordt beter onderbouwd. Daarvoor is permanent onderzoek nodig naar welke behandelingen, geneesmiddelen en technologieën meerwaarde hebben voor de patiënt en tegen welke kosten.

- 289. Mensen krijgen de mogelijkheid om een ziektekostenpolis af te sluiten voor een, drie of vijf jaar. Verzekeraars krijgen de ruimte om aan langere looptijden aantrekkelijker polisvoorwaarden te verbinden. Hierdoor worden zij gestimuleerd om langdurig te investeren in preventie en de kwaliteit van zorg.
- 290. Gewetensbezwaren tegen verzekeringen blijven erkend. Eventueel nadelige gevolgen van wijzigingen in wet- of regelgeving moeten voor gewetensbezwaarden worden gecompenseerd.
- 291. De vrije artskeuze blijft gehandhaafd.

Eerstelijnszorg

- 292. Er moet spoedig een kabinetsvisie komen op de organisatie van de 'eerstelijnszorg' in de wijk en regio. Hierbij worden gemeenten, zorgverzekeraars en zorgaanbieders betrokken.
- 293. De eerstelijnszorg moeten kunnen rekenen op toereikende tarieven.
- 294. De SGP steunt de beweging die in gang is gezet naar regionalisering, 'ontschotten' van financiering en meer samenwerking. Wel vindt de SGP het van belang dat zorgaanbieders, gemeenten en zorgverzekeraars tijd en de ruimte krijgen om de gewenste veranderingen in de zorg door te voeren.
- 295. De SGP wil meer geld voor huisartsen voor meer tijd voor de patiënt.
- 296. Het komt té vaak voor dat mensen geen huisarts kunnen vinden. Verzekeraars moeten méér doen om aan hun zorgplicht invulling te geven.
- 297. De SGP wil voorkomen dat huisartsenpraktijken worden opgekocht door investeerders zonder enige ervaring met zorg.
- 298. Door de schaarste op de arbeidsmarkt ligt het voor de hand dat aanbieders van wijkverpleging voor samenwerking kiezen. Bij de samenwerkingsvorm die wordt gekozen, moet het aanbod van identiteitsgebonden zorg altijd worden gewaarborgd.
- 299. Er moet werk worden gemaakt van een nieuwe bekostiging van de wijkverpleging. De bekostigingssystematiek moet samenwerken en preventie belonen en financiering vereenvoudigen.
- 300. Momenteel mogen ongecontracteerde aanbieders zelf de uren wijkverpleging indiceren. In de praktijk leidt dit tot ondoelmatige zorg. De SGP kiest daarom voor een onafhankelijke indicatiestelling voor ongecontracteerde wijkverpleging.
- 301. De zorg voor ernstig zieke kinderen vraagt veel van ouders, familieleden en zorgverleners. Ouders moeten hiervoor erkenning en waardering krijgen en een eerlijke financiële tegemoetkoming indien zij medische kindzorg verrichten.
- 302. Behoudens de eigen verantwoordelijkheid van ouders wil de SGP blijven inzetten op het ondersteunen van kwetsbare gezinnen (Kansrijke Start). Voor deze gezinnen moet bijvoorbeeld extra kraamzorg komen.
- 303. Moeders moeten kunnen bevallen waar zij dat willen. Een bevalling in een kraamzorghotel of in een ziekenhuis zonder medische indicatie blijft daarom betaalbaar.
- 304. De SGP wil een extra tandartsopleiding in Rotterdam om het tandartsentekort in Zeeland en Zuid-Holland-Zuid tegen te gaan.

Hulp- en geneesmiddelen

- 305. Er komt één centraal hulpmiddelenloket dat vanuit de Zorgverzekeringswet wordt geregeld en gefinancierd.
- 306. Ook in de komende kabinetsperiode moet de bijbetaling voor geneesmiddelen worden gemaximeerd (maximumbedrag per jaar).
- 307. Er komt een actieplan tegen de verspilling van geneesmiddelen en medische hulpmiddelen.
- 308. Veel mensen gebruiken jarenlang (zware) medicijnen zonder dat duidelijk is of zij het nog wel echt nodig hebben. Er moet meer aandacht komen voor het tijdig afbouwen van geneesmiddelen.
- 309. Dure medicijnen moeten landelijk worden ingekocht, zodat de kosten per medicijn dalen.
- 310. De Rijksoverheid intensificeert de prijsonderhandelingen over dure medicijnen.
- 311. De SGP wil dat de geneesmiddelenindustrie maatschappelijke verantwoordelijkheid neemt door transparanter te zijn over kostenopbouw en het hanteren van eerlijke en verantwoorde winstmarges.
- 312. Patentrecht is bedoeld om vernieuwing te stimuleren en mag niet worden gebruikt om het alleenrecht van de farmaceut in stand te houden. Daarom dienen op Europees en nationaal niveau de mogelijkheden verkend te worden om geneesmiddelen toegankelijk te houden voor iedereen, met een redelijke vergoeding voor de farmaceut.

313. Het bestrijden en voorkomen van antibioticaresistente infecties vereist dat zoveel mogelijk nieuwe antibiotica ontwikkeld worden en dat die zo weinig mogelijk voorgeschreven worden. Om de ontwikkeling van nieuwe antibiotica te stimuleren, wordt onderzocht of fabrikanten een vergoeding kunnen krijgen wanneer hun antibioticum als reserve gehouden wordt.

Ziekenhuiszorg en acute zorg

314. Bij (hoog)complexe zorg ligt het voor de hand dat dit wordt aangeboden in een gespecialiseerd ziekenhuis voor betere kwaliteit. Concentratie van zorg moet echter geen doel op zich zijn, maar altijd een middel om de kwaliteit van zorg te behouden of te vergroten. Er kunnen argumenten zijn om specialistische zorg op meerdere plekken in Nederland beschikbaar te houden, ook al kost dat meer geld. De SGP wil dat het kabinet nu eerst grondig in kaart brengt welke vormen van (hoog)complexe zorg wellicht zou moeten worden geconcentreerd, voordat er verdere besluitvorming plaatsvindt over concentratie van zorg.
315. De SGP wil dat basiszorg en acute zorg in ziekenhuizen door het hele land beschikbaar blijft, ook in grensregio's.
316. We werken toe naar bekostiging van de spoedeisende hulp op basis van beschikbaarheid.
317. Bij de inrichting van de acute zorg in de ROAZ-regio's moet voortgebouwd worden op reeds bestaande regionale samenwerkingsverbanden, zoals huisartsenkringen, zorggroepen en allianties tussen ziekenhuizen.
318. Provinciale en lokale bestuurders en patiëntenorganisaties zouden intensief betrokken moeten zijn bij besluitvorming over de inrichting van de medische en acute zorg in hun regio. Dit wordt wettelijk vastgelegd.
319. De beschikbaarheidsbijdrage voor 'gevoelige' ziekenhuizen moet omhoog, zodat het voortbestaan van dit type zorg niet in gevaar komt.
320. Om te voorkomen dat ziekenhuizen ongecontroleerd en plotseling failliet gaan, dienen er met alle ziekenhuizen bindende afspraken gemaakt te worden waarmee wordt geborgd dat wanneer zorgaanbieder dreigt om te vallen of overgenomen, de zorg voor patiënten niet in gevaar komt.
321. De beschikbaarheid van ambulancezorg is in regio's zoals de Veluwe, de Zeeuwse en Zuid-Hollandse eilanden en het Groene Hart ver onder de maat. Het kabinet moet meer druk uitoefenen op Regionale Ambulancevoorzieningen en verzekeraars om de aanrijtijden te verbeteren.
322. Het aanbod van voorzieningen voor een tijdelijk verblijf, zoals revalidatiezorg, respijtzorg, Wlz-crisisbedden, wordt vergroot. Hierover worden regionale afspraken gemaakt en regionale en bekostiging voor de coördinatie geregeld.
323. Tijdens de coronacrisis ontstond grote druk op de capaciteit van ziekenhuiszorg, zoals de SEH en intensive care. De SGP wil een onderzoek naar de toegankelijkheid en beschikbaarheid van cruciale zorgvoorzieningen om te bezien waar er niet genoeg 'vet op de botten' zit om crisissituaties aan te kunnen.

Transgenderzorg

324. De worsteling van intersekse en transgender personen met zichzelf en met het leven is vaak intens en aangrijpend. Als zij iets nodig hebben, is het wel compassie, hulp en steun. Dat betekent echter niet dat iedereen zomaar een eigen gender moet kunnen kiezen. Medisch gezien kan er steeds meer. Maar is alles wat kan ook verstandig? Medisch ingrijpen bij minderjarigen kan bijvoorbeeld niet zonder regulering en dient, gelet op het onomkeerbare karakter, ontmoedigd te worden.
325. Zolang er in Nederland dergelijke ingrepen plaatsvinden, zou het overheidsbeleid in ieder geval tot doel moeten hebben om niet-noodzakelijke ingrepen zoveel als verantwoord mogelijk te beperken, zeker als het gaat om minderjarigen. Collectieve financiering van behandelingen waarvoor geen medische noodzaak bestaat, is wat de SGP betreft niet aan de orde. Soms bestaat er overigens wél een medische oorzaak voor een behandeling. Dat blijkt het duidelijkst bij intersekse personen.
326. De vraag naar (medische) transgenderzorg is de afgelopen jaren pijlsnel gestegen, met name onder minderjarigen. De SGP wil doorlopend onderzoek naar de oorzaken van deze stijging. Ook wil de SGP onderzoek naar transgenders die achteraf spijt hebben van hun geslachtsverandering.

327. Zolang er geslachtsveranderende behandelingen plaatsvinden, is de grootste zorgvuldigheid geboden bij de begeleiding van transgenders. Een psychologische diagnose als voorwaarde voor toegang tot somatische behandelingen blijft daarom gewaarborgd. De SGP kiest niet voor vergroting van de invloed van betrokkenen op de professionele besluitvorming.
328. Zelfidentificatie als uitgangspunt voor het wijzigen van de vermelding van geslacht in de geboorteakte is ongewenst. De SGP wijst daarom de voorgestelde wijziging van de Transgenderwet af.
329. Uit wetenschappelijk onderzoek blijkt dat een aanzienlijk aantal transgenders worstelt met suicidale gedachten, zowel vóór, tijdens als ná hun geslachtsverandering. De verklaring dat dit aan te lange wachttijden zou liggen, doet geen recht aan de realiteit. Vergeleken met de rest van de bevolking is het risico op zelfdoding onder transgenders zeer hoog. Het is belangrijk dat adequate psychologische hulp wordt geboden.

Jeugdzorg

Zie onze voorstellen in hoofdstuk 1 (Jeugd en gezin).

Covid-19

330. De parlementaire enquête covid-19 wordt voortgezet.
331. De zorg en steun voor mensen met long covid moet beter. De SGP wil meer geld voor onderzoek en bundeling van expertise met betrekking tot long covid.
332. De tegemoetkoming voor zorgpersoneel met long covid wordt aangepast zodat meer mensen hier aanspraak op kunnen maken.
333. Niemand mag worden gedwongen of gedrongen om gebruik te maken van middelen die de verspreiding van corona (of andere infectieziekten) beogen tegen te gaan, waarbij sprake is van aantasting van de lichamelijke integriteit of mogelijke inbreuk op iemands privacy, zoals een QR-code, medische behandeling of inenting met een vaccin.
334. Bij de bestrijding van een infectieziekte of pandemie in de toekomst wil de SGP waken voor maakbaarheidsdenken. Ja, de overheid moet in geval van een virusuitbraak of pandemie maatregelen nemen. Maar altijd in afweging met de maatschappelijke en economische gevolgen ervan en met respect voor fundamentele vrijheden en rechten van burgers.

Hoofdstuk 4. Medische ethiek

Abortus

335. In Nederland wordt elk jaar ongeveer 30.000 keer een einde gemaakt aan een ongeboren mensenleven. De SGP wil dat de huidige abortuswet wordt afgeschaft. De beschermwaardigheid van het leven moet expliciet worden vastgelegd in de Grondwet. Zolang dit nog niet is gebeurd, moet de overheid er alles aan doen om het aantal abortussen te verminderen. Iedere abortus is er één te veel.
336. De SGP verzet zich tegen voorstellen om abortus uit het Wetboek van Strafrecht te halen of abortus zelfs aan te merken als ‘mensenrecht’.
337. Dankzij de medische ontwikkelingen kunnen kinderen die te vroeg geboren worden met goede zorg in leven blijven. De 24-wekengrens die in Nederland wordt gehanteerd voor het toestaan van abortussen, is daarmee achterhaald en moet naar beneden worden bijgesteld.
338. In Nederland komt het praktisch nooit voor dat een abortus medisch noodzakelijk is. Van financiering uit de publieke middelen kan daarom in principe geen sprake zijn.
339. Zolang abortusklinieken nog overheidssubsidies ontvangen, moet de manier waarop abortusklinieken deze subsidies besteden scherp worden gecontroleerd. De bekostiging wordt zo ingericht dat er geen prikkels bestaan om extra te verdienen aan meer abortussen. De Nederlandse Zorgautoriteit wordt aangewezen als toezichthouder.
340. De SGP wil herinvoering van een verplichte beraadtermijn.
341. Er bestaat geen principiële verschil tussen de zogenoemde ‘overtijdbehandeling’ en een abortus, want ook bij een overtijdbehandeling wordt menselijk leven gedood. Daarom moet de beraadtermijn voor beide vormen van het beëindigen van een zwangerschap ten minste vijf dagen zijn.
342. De druk vanuit de omgeving op een vrouw om voor abortus te kiezen, kan groot zijn. Iedere vrouw die een abortus overweegt, moet er expliciet op worden gewezen dat het pogen om haar tot een abortus te dwingen een strafbaar feit is en dat het mogelijk is hiervan aangifte te doen, ook nadat de abortus heeft plaatsgevonden. Het verbod om drang of dwang uit te oefenen om een abortus te ondergaan, moet scherper worden gehandhaafd.
343. Abortusklinieken mogen ook nu al geen abortus uitvoeren als er vermoedelijk sprake is van druk of dwang. De gezondheidsinspectie controleert scherp of klinieken zich hier wel aan houden en brengt jaarlijks verslag uit over de praktijk van drang en dwang.
344. Prenataal onderzoek onttaardt steeds vaker in ‘selectie aan de poort’. De SGP wil dat prenatale screenings pas na afloop van de abortustermijn mogen plaatsvinden, tenzij het mogelijk is om een beperking of aandoening al eerder te behandelen. Prenatale screenings zoals de NIPT en 13-wekenecho worden niet langer collectief vergoed. De SGP wil dat ouders altijd zelf moeten kunnen blijven bepalen of zij aan dergelijke onderzoeken meedoen.
345. Er moet onderzoek komen naar de overwegingen en besluiten van mensen wanneer bij hun ongeboren kindje ernstige afwijkingen worden geconstateerd. Afhankelijk van de uitkomsten van het onderzoek kan ondersteunend beleid van de overheid volgen.
346. De SGP wil dat de overheid meer investeert in (onderzoek naar) prenatale en neonatale geneeskunde. Door medische innovaties kunnen aandoeningen steeds eerder succesvol worden behandeld.
347. Zolang de abortuswet nog van kracht is, wordt deze iedere vijf jaar onafhankelijk en diepgravend geëvalueerd. Abortusklinieken zijn verplicht aan de wetsevaluatie mee te werken. Voor klinieken die dit weigeren, moet dat consequenties hebben voor hun subsidie.
348. De meningsvrijheid van door de overheid gefinancierde organisaties die hulp verlenen aan vrouwen die ongewenst zwanger zijn, dient stevig gewaarborgd te blijven. Het uitgangspunt dat ongeboren leven beschermwaardig is, strijdt niet met de abortuswet en staat professionele (keuze)hulpverlening niet in de weg.
349. Voor wakers bij abortusklinieken die op een integere manier hulp aanbieden aan vrouwen dit dat willen, heeft de SGP respect. In Nederland hechten we veel waarde aan de vrijheid om te demonstreren, óók als de boodschap als storend of confronterend wordt ervaren. Dit kan op zichzelf nooit een grond zijn om een demonstratie te weigeren.
350. Abortusboten krijgen geen vergunning en reeds verstrekte vergunningen worden ingetrokken. Abortus is geen ‘exportproduct’. Abortustoerisme vanuit andere landen moet worden tegengaan. Nederlandse abortusklinieken mogen geen reclame maken in het buitenland.

351. De abortuspil mag in Nederland alleen verstrekt worden in de abortuskliniek en sinds kort ook via de huisarts. De SGP was en is daartegen. De online verkoop van abortuspillen en het versturen van pillen via de post (naar het buitenland) moet verboden blijven. Als dit toch gebeurt, moet het Openbaar Ministerie handhavend optreden.
352. Nederlandse en Europese subsidies aan organisaties die wereldwijd abortus aanmoedigen of uitvoeren, worden ingetrokken. De SGP wil een fonds voor hulp aan onbedoeld zwangere vrouwen en hun kinderen, zowel in Nederland als wereldwijd.
353. Alle onbedoeld zwangere vrouwen die abortus overwegen, dienen informatie te krijgen over alternatieven voor abortus, zoals adoptie, pleegzorg, financiële ondersteuning, het regelen van huisvesting en opvang. Iedere arts wordt verplicht om in het eerste gesprek met een ongewenst zwangere vrouw haar zowel mondeling als schriftelijk te wijzen op alternatieven voor abortus. De gezondheidsinspectie controleert of dit daadwerkelijk gebeurt.
354. Vrouwen die een abortus overwegen, krijgen zowel mondeling als schriftelijk informatie over de mogelijke emotionele, psychische en fysieke problemen en klachten die na een abortus kunnen ontstaan. Deze 'bijsluiter' is nodig om daadwerkelijk een weloverwogen keuze te kunnen maken.
355. Wie een abortus overweegt, krijgt onafhankelijke en deskundige voorlichting door gespecialiseerde keuzehulpbegeleiders. De SGP wil dat deze keuzehulpgesprekken buiten de abortusklinieken plaatsvinden, door onafhankelijke, gespecialiseerde hulpverleners. De financiering van de keuzehulpgesprekken wordt in een wet geregeld.
356. Er komt een landelijk informatiepunt waar onbedoeld zwangere vrouwen 24/7 terecht kunnen bij een onafhankelijke, gespecialiseerde hulpverlener. De overheid zorgt ervoor dat dit informatiepunt algemeen bekend is en kosteloos toegankelijk.
357. De bekostiging van huisartsen wordt zodanig ingericht dat er genoeg tijd ingeruimd kan worden voor de begeleiding van onbedoeld zwangere vrouwen.
358. De (na)zorg aan vrouwen en meisjes die (herhaaldelijk) een abortus ondergingen en van vrouwen en meisjes die kiezen voor het uitdragen van de zwangerschap, moet verder worden verbeterd. Denk bijvoorbeeld aan psychische hulp, maar ook praktische vormen van ondersteuning. Gemeenten spelen hierbij een belangrijke rol. De Rijksoverheid stelt hiervoor voldoende geld ter beschikking.
359. In de Huisvestingswet wordt een nieuwe urgentiecategorie toegevoegd, namelijk voor vrouwen die tijdens de zwangerschap of na de geboorte van een kind geen woonruimte kunnen vinden binnen hun sociale netwerk. Gemeenten worden aangemoedigd van deze urgentiecategorie gebruik te maken.
360. Ouders die dat wensen, kunnen hun levenloos geboren kindje laten registreren in de Basisregistratie Personen. Inschrijving kan een belangrijke bijdrage leveren aan de verwerking na een abortus. Abortusklinieken en hulpverleners die nazorg bieden, moeten vrouwen daarom actief op deze mogelijkheid wijzen.
361. Uit ervaringsverhalen blijkt dat onbedoelde zwangerschappen vaak voortkomen uit instabiele relaties. De overheid moet daarom gezonde (seksuele) relaties aanmoedigen, om zo het aantal abortussen terug te dringen. Gemeenten en het onderwijs kunnen hierbij een rol spelen.
362. Het aanbod van lesmethodes op het gebied van seksuele en relationele vorming in het (speciaal) basis- en voortgezet onderwijs is eenzijdig en wordt al jarenlang sterk gedomineerd door Rutgers, een kennisinstituut op het gebied van seksualiteit. Er wordt kritisch gekeken naar de wenselijkheid van structurele instellingsubsidies op het gebied van seksuele gezondheid. Scholen, ouders en jongeren hebben behoefte aan lespakketten die seksualiteit verbinden aan stabiele en duurzame relaties van liefde en trouw.

Embryo's, (bio)medische onderzoeken en toepassingen

363. Embryo's zijn geen dingen, maar (kleine) mensen. Het menselijk leven is vanaf het prilste begin beschermwaardig. De SGP wil daarom dat de overheid de financiering van onderzoek waarbij gebruik wordt gemaakt van embryo's stopzet.
364. Het kweken van embryo's voor wetenschappelijke doeleinden blijft verboden.
365. De bestaande mogelijkheden voor embryoselectie op basis van gezondheid of geslacht (PGT) worden ingetrokken.
366. De risico's en mogelijk ongewenste gevolgen van kiembaanmodificatie zijn op dit moment niet te overzien. Daarbij komt dat bij onderzoek naar en de toepassing van

- kiembaanmodificatie embryo's verloren gaan. Het verbod op kiembaanmodificatie blijft daarom bestaan.
367. Innovatie op het gebied van stamcelonderzoek en -transplantatie moet worden gestimuleerd. Hierbij mogen alleen volwassen stamcellen worden gebruikt.
 368. De SGP is huiverig voor vertechnering van de voortplanting. In vitro fertilisatie is alleen verantwoord indien het plaatsvindt binnen een huwelijk tussen een man en een vrouw en alle bevruchte eicellen worden gebruikt, zodat er geen 'restembryo's' overblijven.
 369. De SGP pleit voor terughoudendheid als het gaat om onderzoek naar en ontwikkeling van zogenoemde mens-diercombinaties. We zien risico's op het gebied van veiligheid en de morele status van dergelijke mengvormen.
 370. Het verbod op therapeutisch kloneren blijft gehandhaafd.
 371. Zaad- en eiceldonatie wordt niet langer vergoed.
 372. De overheid zorgt ervoor dat het niet langer mogelijk is om (anoniem) buitenlands donorzaad te gebruiken bij kunstmatige bevruchting. Kinderen hebben het recht te weten wie hun biologische ouders zijn.
 373. De SGP wil dat er een rem komt op 'wensgeneeskunde'. Het ligt voor de hand om behandelingen en onderzoeken zonder directe medische noodzaak niet (langer) uit publieke middelen te financieren.
 374. De SGP pleit ervoor balans aan te brengen in de schaarse middelen voor (bio)medisch onderzoek. We moeten meer inzetten op onderzoek en ontwikkeling op het gebied van essentiële zorg, zoals huisartseneeskunde en verpleegkunde en minder op voorspellen, vaststellen en behandelen van zeldzame aandoeningen. Ook moet er meer geïnvesteerd worden in onderzoek gericht op het verlichten van lijden en het leven met een ziekte of beperking.
 375. Er is in de (medische) zorg meer aandacht nodig voor de verschillen tussen mannen en vrouwen en de consequenties hiervan voor diagnostiek en behandelingen. Sekseverschillen zijn bijvoorbeeld zichtbaar bij hart- en vaatziekten en diabetes. De SGP pleit voor meer onderzoek en bewustwording.

Palliatieve zorg

376. De SGP wil eenduidige, persoonsvolgende financiering van palliatieve zorg. Er komt hiervoor een speciale Wet palliatieve zorg. Alle mensen met een levensbedreigende aandoening krijgen daarmee toegang tot palliatieve zorg op de plek waar zij dat wensen. Door betere zorg in een (bijna) thuissetting kan het aantal onnodige ziekenhuisopnamen worden verminderd.
377. In sommige regio's is een tekort aan plekken in hospices. In de regionale zorgvisies wordt de beschikbaarheid van hospices nadrukkelijk meegenomen. (Financiële) drempels voor het creëren van hospices worden weggenomen.
378. Er kan méér gebruik gemaakt worden van de inzet van vrijwilligers in de terminale thuiszorg. De SGP wil de bekendheid hiervan vergroten bij patiënten, gemeenten en zorgaanbieders.
379. De komende kabinetsperiode wordt gewerkt aan de doelstellingen in het Nationaal Programma Palliatieve zorg en het Kwaliteitskader palliatieve zorg zijn gerealiseerd: bekendheid van palliatieve zorg vergroten en de kwaliteit en toegankelijkheid van palliatieve zorg verbeteren.
380. Er komt meer tijd voor het voeren van een gesprek tussen de arts en de patiënt. Dit is cruciaal om de medische behandel(on)mogelijkheden in kaart te brengen. Hiermee kan (onnodig) extra leed worden voorkomen.
381. Steeds vaker wordt gebruik gemaakt van palliatieve sedatie. Palliatieve sedatie mag nooit gebruikt worden als sluiproute om de zorgvuldigheidseisen voor euthanasie te ontlopen. De richtlijnen voor het gebruik van palliatieve sedatie moeten worden aangescherpt.
382. We verbeteren de palliatieve zorg voor (jonge) kinderen. Ook voor deze doelgroep moet de best mogelijke zorg beschikbaar zijn.
383. Het onderzoekprogramma Palliatie wordt meerjarig voortgezet, met daarbij extra aandacht voor palliatieve zorg aan mensen met een psychiatrische achtergrond.
384. In de opleiding en training van artsen, verpleegkundigen en verzorgenden krijgt palliatieve zorg en de doordenking van ethische vraagstukken rondom het levenseinde een prominente plek.

Euthanasie en levensbeëindiging

385. De SGP wil de Euthanasiewet intrekken. Zolang dit nog niet gebeurd is, wordt in ieder geval verdere verruiming van de mogelijkheden van euthanasie - op welke grond dan ook - niet toegestaan.
386. De Euthanasiewet is de afgelopen jaren stap voor stap uitgehold. Het criterium 'uitzichtloos en ondraaglijk lijden' moet duidelijker worden begrensd.
387. Jaar na jaar neemt het aantal euthanasiemeldingen toe. Euthanasie wordt steeds meer een normale manier om te sterven. De SGP vindt dit een zorgelijke ontwikkeling en pleit voor verdiepend wetenschappelijk onderzoek naar de precieze oorzaken.
388. In de Euthanasiewet wordt ondubbelzinnig vastgelegd dat niet alleen een schriftelijke wilsverklaring, maar ook de actuele situatie waarin een patiënt zich bevindt, dient te worden meegewogen bij het besluit om al dan niet euthanasie te verlenen. Van euthanasie kan geen sprake zijn als iemand op het moment dat dit dient plaats te vinden, niet in staat is om daar nadrukkelijk om te vragen.
389. De druk van familie op artsen om euthanasie toe te passen bij personen met (vergevoerde) dementie zal de komende jaren verder toenemen. Artsen moeten hiertegen worden beschermd.
390. Een levenslange beperking, zoals een ernstige verstandelijke handicap, mag niet worden geschaard onder 'ondraaglijk, uitzichtloos lijden' en kan daarmee op zichzelf nooit reden zijn een euthanasieverzoek in te willigen. Ook het leven van mensen met een beperking verdient bescherming tot het einde.
391. Er moet meer onderzoek worden gedaan naar euthanasie bij mensen met psychiatrische ziekten. Zij zien de dood vaak zelf als enige oplossing voor hun lijden, terwijl er vrijwel altijd behandel mogelijkheden zijn. Omdat niet valt uit te sluiten dat de doodswens onderdeel van de ziekte is, moet de Euthanasiewet meer bescherming bieden voor mensen met psychiatrische klachten.
392. Het lijden van ongeneeslijk zieke kinderen kan hartverscheurend zijn voor de ouders, familie en vrienden. De SGP wil daarom fors investeren in de palliatieve zorg voor kinderen. Een regeling voor levensbeëindiging van kinderen tussen de 1 en 12 jaar acht de SGP geen begaanbare weg.
393. Zolang de Euthanasiewet van kracht is, mag euthanasie alleen worden toegepast door een arts die een behandelrelatie heeft met de patiënt.
394. Toetsing van euthanasiegevallen door de Regionale toetsingscommissies euthanasie (RTE) vindt pas plaats nadat iemand al is overleden. Gemaakte fouten zijn daarmee onherroepelijk. De SGP wil de Euthanasiewet wijzigen zodat de RTE euthanasieverzoeken vooraf beoordelen in plaats van achteraf.
395. Het is zeer wenselijk dat de beoordelingspraktijk van de toetsingscommissies transparanter wordt. Vergaderingen moeten worden genotuleerd en alle oordelen van de toetsingscommissies moeten openbaar worden gemaakt. Als een toetsingscommissie niet unaniem is in haar oordeel over een euthanasiedossier, dient de rechter zich daar altijd over te buigen.
396. De SGP is tegen een 'wet voltooid leven'.
397. Onderzoek naar ouderen met een doodswens wijst uit dat het verlangen naar de dood niet altijd op de voorgrond staat. De doodswens is ambivalent. Bij sommige ouderen verdwijnt de doodswens helemaal. De SGP pleit er daarom hartstochtelijk voor om de zorg en ondersteuning voor deze mensen te verbeteren!
398. De wet wordt aangescherpt zodat personen of organisaties die al dan niet publiekelijk informatie over zelfmoordmethoden verstrekken, strafbaar kunnen worden gesteld voor hulp bij zelfdoding.
399. De overheid draagt via publiekscampagnes actief bij aan een positief beeld van ouderen. Er mag geen maatschappelijk klimaat ontstaan waarin ouderen of mensen met veel zorgkosten zich tot last (gaan) voelen van anderen of anderszins druk ervaren om een einde aan hun leven te maken.
400. Het is belangrijk om ouderen een betekenisvolle plek in de samenleving toe te kennen. Er moet kritisch worden gekeken naar leeftijdsgrenzen voor bepaalde functies in het openbaar bestuur en de maatschappij.
401. Een forse groep ouderen loopt al een leven lang rondloopt met een doodswens. Hierachter gaat vermoedelijk veel (onverwerkt) leed schuil. Zorgaanbieders, huisartsen en hulpverleners moeten de handen ineenslaan om dit bespreekbaar te maken en hulp te kunnen bieden. De

- SGP pleit ook voor vervolgonderzoek, waarbij in ieder geval wordt gekeken wat de oorzaak is van het relatief hoge aantal vrouwen met een actieve doodswens.
402. Veel ouderen piekeren over hun leven, over gemiste kansen, teleurstellingen en trauma's uit het verleden. Voor hen zou psychologische hulp verlichting kunnen bieden.
 403. Het komt voor dat gebrek aan goede, tijdige of juiste zorg aanleiding geeft tot een doodswens. Dat is onverteerbaar. De SGP wil dat de gezondheidsinspectie onderzoekt hoe vaak zulke situaties zich voordoen.

Orgaandonatie

404. Het wel of niet doneren van organen is een gewetensvolle, persoonlijke keuze die mensen zelf moeten maken. De SGP is daarom tegen de huidige opzet van de Donorwet, waarbij mensen na hun overlijden automatisch donor worden als ze geen keuze registreren. Wat de SGP betreft, wordt dit dan ook teruggedraaid.
405. Zolang de huidige opzet van kracht is, moet in ieder geval heel serieus geluisterd worden naar de zorgen van mensen over er gebeurd met het lichaam van henzelf of hun geliefden na de dood. Als er geen keuze is vastgelegd, moeten familieleden altijd een orgaandonatie nog kunnen tegenhouden.
406. In ieder geval moet in de Donorwet een uitzondering komen voor wilsonbekwamen. Zolang dat niet gebeurt, is bijzondere aandacht nodig voor kwetsbare groepen zoals laaggeletterden, mensen met een verstandelijke beperking of ouderen met dementie.
407. De nood van mensen die wachten op een donororgaan kan groot zijn. De SGP vindt daarom dat de overheid moet investeren in goede voorlichting, zodat mensen gemotiveerd worden om hun keuze om al dan niet orgaandonor te zijn vast te leggen in het Donorregister.
408. Patiëntenorganisaties kunnen mensen ondersteunen bij het maken van hun keuze. Ziekenhuizen zorgen ervoor dat de voorlichting en procedures rondom orgaandonatie zo duidelijk en zorgvuldig mogelijk zijn. Er moet meer aandacht komen voor donatie van organen of weefsel bij leven.
409. Ook technologische innovaties, zoals de ontwikkeling van kunstorganen, kunnen eraan bijdragen dat er meer mensen geholpen kunnen worden die op een wachtlijst staan voor orgaandonatie. De SGP juicht dergelijke innovaties toe, mits bij de ontwikkeling van nieuwe technologie de beschermwaardigheid van het leven wordt gewaarborgd.
410. Orgaandonatie bij euthanasie komt steeds vaker voor. Dit roept vragen op. Voorkomen moet worden dat mensen na euthanasie als 'genoegdoening' hun organen doneren. De arts die de orgaandonatie begeleidt, mag niet tevens betrokken zijn bij het euthanasietraject.
411. Orgaandonatie mag alleen plaatsvinden als de persoon hersendood is verklaard, dus niet wanneer deze in diepe sedatie is.

Vaccinatie

412. De SGP is tegen vaccinatiedwang of -drang, in welke vorm dan ook. Hiermee dringt de overheid op een oneigenlijke wijze binnen in de persoonlijke levenssfeer van mensen.
413. De SGP vindt het belangrijk dat ouders een gefundeerde en gewetensvolle keuze maken over het vaccineren van hun kinderen. Ouders moeten daarom worden voorzien van correcte informatie over inenten.
414. Artsen, patiëntenorganisaties of medewerkers van een consultatiebureau kunnen ouders op een gepaste wijze helpen bij het maken van hun keuze om al dan niet te vaccineren.

Hoofdstuk 5. Justitie en veiligheid

Politie

415. Wijkagenten zijn de onmisbare ogen en oren van de politie op straat. De norm van 1 wijkagent voor elke 5.000 inwoners is te laag. Het is hoog tijd dat elk dorp of elke stadswijk ook écht zijn eigen wijkagent heeft die vooral in zijn eigen wijk werkzaam kan zijn en hoofdzakelijk specialistische taken voor de wijk uitvoert. Een wijkagent kan in meerdere wijken als specialist optreden. De capaciteit van de basispolitie moet worden vergroot met tenminste 500 fte agenten.
416. Lokale politieposten zijn belangrijk in de strijd tegen de kleinere criminaliteit. Agenten zijn dan beter bekend met de lokale situatie en de politiepost is voor burgers beter bereikbaar. Er moet daarom worden geïnvesteerd in meer lokale posten en langere openingstijden. Een lokale politiepost kan tevens in een wijkgebouw gevestigd worden. De bereikbaarheid en laagdrempeligheid voor inwoners is erg belangrijk. Om fysiek aanwezig te kunnen zijn bij alle bevolkingsgroepen in de samenleving kan een wijkagent actief op pad gaan en online spreekuur houden voor jongeren.
417. Niet alleen wijkagenten zijn nodig, maar ook rechercheurs die aan een bepaald gebied verbonden zijn. Die kunnen zich actief inzetten om lokale criminelen die zich bezighouden met georganiseerde misdaad op te sporen en voor de rechter te slepen.
418. De gemeenten moeten meer invloed uit kunnen oefenen op de inzet van de politie. Dat geldt zeker kleinere gemeenten, die nu in hun veiligheidsregio nog te vaak aan het kortste eind trekken. De democratische controle op het veiligheidsbeleid moet versterkt worden, zodat gemeenteraden de regionale bestuurders op het terrein van veiligheid rechtstreeks ter verantwoording kunnen roepen.
419. De burgemeester heeft een belangrijke rol in het gemeentelijke veiligheidsbeleid. Om adequaat op te kunnen treden moet hij over meer betrouwbare en voor de opsporing relevante informatie kunnen beschikken over criminelen en hun netwerken. Extra mogelijkheden voor overdracht van gegevens is nodig.
420. De politie krijgt steeds vaker te maken met verwarde mensen. Omdat deze personen te maken hebben met een uiterst complex ziektebeeld, moet de politie terug kunnen vallen op een goede samenwerking met zorginstellingen, familie en gemeenten. De Algemene Verordening Gegevensbescherming mag hier niet in de weg staan. Dat geldt zeker wanneer de verwarde personen een gevaar voor zichzelf of hun omgeving vormen.
421. Er moet meer verantwoordelijkheid voor de veiligheid gelegd worden bij organisatoren van grote commerciële evenementen om te voorkomen dat er te weinig capaciteit beschikbaar is voor reguliere politiezorg. Via vergunningverlening worden de organisatoren van die evenementen zélf aangesproken op hun verantwoordelijkheid om de veiligheid te garanderen en handhaven. Organisatoren van evenementen die om (grote) politie inzet vragen moeten daar financieel aan bijdragen.
422. Politiesamenwerking met andere landen is nodig voor grensoverschrijdende criminaliteit. Daar hebben we 'Brussel' niet voor nodig omdat dit heel goed kan door zelf afspraken te maken met andere (buur)landen.
423. In het lokale veiligheidsbeleid worden boa's steeds belangrijker. Dat is prima, zij het dat het bepaald geen kwaad kan als er meer uniforme regels rond bevoegdheden en uitrusting worden afgesproken.
424. Boa's die met name in het buitengebied werkzaam zijn moeten kunnen beschikken over toereikende uitrusting. Het toekennen van geweldsmiddelen moet niet gebaseerd worden op het gebruik in het verleden, maar op de kans dat geweld tegen de boa zich voordoet.
425. Politievrijwilligers verdienen een grotere plek in de politieorganisatie. Op plaatsen waar te weinig politie beschikbaar is, kunnen ze de werkdruk van de reguliere agenten helpen verlichten.
426. Er moet meer politie- en researchcapaciteit beschikbaar komen voor zedenzaken en voor digitale vormen van fraude.
427. Agenten doen soms levensgevaarlijk werk. Als zij zich houden aan de geweldsinstructie moeten zij niet behandeld worden als verdachte van een strafbaar feit.
428. Geweld, intimidatie en agressie tegen agenten, boa's en hulpverleners dienen streng aangepakt en snel bestraft te worden. Het wetsvoorstel uitbreiding taakstrafverbod is hard

nodig om ervoor te zorgen dat geweld tegen hulpverleners niet met enkel een taakstraf afgedaan wordt.

Brandweer

429. Ook in minder dichtbevolkte gebieden moet voldoende brandweercapaciteit beschikbaar zijn om op tijd bij een brand of ander incident te zijn. Dat vraagt om lokaal maatwerk met oog voor het betrokken houden van vrijwilligers én van voldoende materieel om de essentiële, levensreddende taken te verrichten.
430. Bij de brandweer werken heel veel vrijwilligers. Het moet voor deze goed gemotiveerde mensen mogelijk blijven om hun werk voor de brandweer te blijven doen. Belangrijk is dat hun positie als vrijwilliger gewaarborgd blijft en dat hun taken zoveel mogelijk gelijkwaardig zijn aan die van beroepskrachten. Nederland moet zich ervoor inzetten dat de Europese Deeltijdrichtlijn niet van toepassing is voor vrijwilligers.
431. De risico's van vuurwerkopslag zijn groot, terwijl er mede naar aanleiding van bevindingen in onderzoek over de vuurwerkkramp in Enschede veel discussie is over het al dan niet blussen van vuurwerkbranden. Hoe dan ook: de veiligheid van de brandweermensen dient voorop te staan! Grondig vervolgonderzoek is nodig.

Openbaar Ministerie

432. De doorlooptijden bij het Openbaar Ministerie zijn veel te lang. Inzet op versnelling is hard nodig ten behoeve van slachtoffers en verdachten. Dat is al helemaal het geval bij schokkende (zedes)zaken of andere delicten die diep ingrijpen in mensenlevens en de samenleving. Het Openbaar Ministerie moet hiervoor extra budgettaire ruimte krijgen.
433. De cultuurverbetering die bij het OM ingezet is verdient aanhoudende inspanning. Het is belangrijk dat er blijvende aandacht en ruimte is voor tegenspraak binnen de organisatie, fouten niet toegedekt worden en het aanwezige vakmanschap goed benut kan worden. 403. Zolang het Europees Openbaar Ministerie nog bestaat, mogen de bevoegdheden daarvan niet worden uitgebreid. De lidstaten behouden hun soevereiniteit. Opsporing en vervolging van delicten die onder het strafrecht vallen, zijn primair een verantwoordelijkheid van de nationale autoriteiten. Bovendien mag Nederlandse deelname aan het Europees OM niet ten koste gaan van de capaciteit voor 'eigen' strafzaken.
434. Er moet nog veel meer werk gemaakt worden van het opsporen en afpakken van criminele vermogens. Misdaad mag niet lonen.
435. Het is buitengewoon onbevredigend dat veel zaken geseponneerd worden omdat er onvoldoende bewijs is of er te veel zaken op de plank liggen. Voorkomen moet worden dat zaken geseponneerd worden omdat er te weinig menskracht voor de opsporing beschikbaar is, zoals bijvoorbeeld bij zedendelicten. Onderzocht moet worden hoe hier verbetering mogelijk is.
436. Het OM gaat over tot handhaving bij illegale acties zoals snelwegblokkades. Je kunt niet straffeloos de wet overtreden. Het is een miskennis van de enorme politie-inzet die elders hard nodig is.

Strafrecht

437. Het is heel goed dat er eind komt aan de regel dat gedetineerden na tweederde van hun straf te hebben uitgezeten, automatisch op vrije voeten komen. Dat geldt echter alleen bij een straf van meer dan zes jaar cel. De SGP wil die vervroegde invrijheidstelling ook inperken voor daders die tot minder dan zes jaar cel zijn veroordeeld.
438. Daders van ernstige zeden-, of geweldsmisdrijven komen na het uitzitten van twee derde van hun straf niet meer automatisch in aanmerking voor voorwaardelijke invrijheidstelling.
439. Te vaak veroordeelt de rechter tot een voorwaardelijke straf en/of een taakstraf. Dit regime moet worden aangescherpt, zeker bij daders die iedere keer weer de fout ingaan, ook al betreft het 'kleinere delicten'. Voor het OM moeten vastomlijnde en openbare richtlijnen vastgesteld worden met betrekking tot de te vorderen vrijheidsstraffen, waarin hogere straffen staan dan thans te doen gebruikelijk. Bij strafoplegging dient altijd rekening te worden gehouden met de bijzondere omstandigheden van het geval.
440. Het uitgangspunt is dat levenslange straffen levenslang uitgevoerd worden. Er mag niet te eenvoudig gegrepen worden naar het middel van vervroegde vrijlating. Die straf is immers

- niet voor niets opgelegd. Alleen in uitzonderingsgevallen is beperking mogelijk. In deze situaties wordt altijd rekening gehouden met het belang van slachtoffers en nabestaanden.
441. Het primaat van de behandeling van strafzaken moet bij de Rechtspraak blijven liggen. Steeds verdere uitbreiding van het aantal zaken dat door een OM-strafbeschikking wordt afgedaan (al dan niet met OM-hoorzittingen) is onwenselijk, met name in belang van het slachtoffer, wier rechten ingeval van een strafbeschikking beperkt zijn ten opzichte van een strafzaak bij de rechter.
 442. Internetcriminaliteit neemt enorm toe. Zowel particulieren als bedrijven worden ervan het slachtoffer, vaak met grote (financiële) gevolgen. Bij dergelijke delicten moet er snel en effectief ingegrepen kunnen worden om de schade te beperken. Uiteraard moet beroep op de rechter mogelijk zijn als de ingreep onterecht is.
 443. Het verdient aanbeveling dat er een nationaal rapporteur komt voor internetcriminaliteit. Deze dient gevraagd en ongevraagd aanbevelingen te kunnen doen voor aanpassing van wetgeving of beleid.
 444. Motorbendes (OMG's) zijn vaak betrokken bij allerlei vormen van (zware) criminaliteit. Er moeten meer mogelijkheden komen om via het bestuursrecht of strafrecht in te kunnen grijpen en malafide clubs verboden te verklaren.
 445. Niet alleen in de havens van Rotterdam en Amsterdam moet gecontroleerd worden op de invoer van drugs en andere verboden middelen, maar ook in andere grotere havens, zoals Vlissingen. Maar ook voor kleinere havens zoals Harlingen, Zoutkamp en Eemshaven moet meer capaciteit komen nu de drugssmokkel zich steeds meer verschuift. Ook is het belangrijk dat de landelijke overheid andere besturen bijstaat in de strijd tegen drugsproductie in bijvoorbeeld het landelijk gebied en het dumpen van het afval in de natuur.
 446. De productie van drugs leidt onvermijdelijk tot drugsafval. Wanneer drugsafval geloosd wordt mogen de opruimkosten niet ten laste van de samenleving komen. Verdachten van het drugslab wordt naast dat zij verdacht worden van het produceren en verhandelen van synthetische drugs, óók verdacht van het lozen van het drugsafval zodat zij voor de opruimkosten opdraaien.
 447. Opsporingsdiensten moeten zoveel mogelijk samenwerken en hun informatie en activiteiten afstemmen. Hoe meer gegevens over criminaliteit onderling worden uitgewisseld, des te beter. Dit geldt ook voor de samenwerking tussen Justitie en het zorgdomein ingeval van verwarde personen.
 448. Verdachten van strafzaken moeten aanwezig zijn bij de behandeling van hun zaak. Er komt een verschijningsplicht, tenzij het belang van het slachtoffer of diens nabestaanden zich hiertegen verzet.
 449. Slachtoffers en nabestaanden moeten in strafzaken hun mening kenbaar kunnen maken, ook als het gaat om de op te leggen straf of maatregel, zoals een contact- of gebiedsverbod. Ook als de maatregel op een later moment wordt aangepast, moeten slachtoffers recht van inspraak hebben.
 450. Nog maar al te vaak komen mensen die weigeren mee te werken aan onderzoek ervan af met een straf zonder tbs. Dit vraagt bij alle betrokken partijen om een aanpak waarbij bij ernstige delicten automatisch onderzocht wordt of een verdachte gedragsstoornissen heeft. Daarvoor is versterking van expertise nodig.
 451. De doodstraf kan voor levensdelicten, waaronder terroristische misdrijven, een rechtvaardige straf zijn. Verdachten van ernstige misdrijven als terrorisme of moord moeten daarom ook uitgeleverd kunnen worden aan landen die de doodstraf kennen, mits er sprake is van een goed functionerende rechtsstaat.
 452. Geweld tegen hulpverleners, buitengewone opsporingsambtenaren (boa's), agenten en brandweerlieden is buitengewoon ernstig. Datzelfde geldt voor geweld tegen journalisten en bedreiging of intimidatie van politici en bestuurders. Voor daders die zich hieraan schuldig maken geldt: snel en zwaar straffen. Een taakstraf hiervoor is niet passend, daarom wordt de Wet taakstrafverbod uitgebreid.
 453. Stalking en bedreiging grijpen diep in op het leven van ex-partners of andere slachtoffers. Gebieds- en contactverboden moeten daarom centraal geregistreerd worden, zodat bij overtreding meteen ingegrepen kan worden. De handhaving hiervan kan en moet beter. Dat met name vrouwen hiervan het slachtoffer zijn, rechtvaardigt het om voor hen speciale beschermingsmaatregelen te nemen.
 454. De bestraffing van degenen die zich schuldig hebben gemaakt aan seksuele intimidatie en vergelijkbare (digitale) delicten, moeten aangescherpt worden. Een bevel tot verwijderen van content of decryptie moet mogelijk worden.

- 455. Er is sprake van een sterke verwevenheid tussen onder- en bovenwereld op het terrein van onder meer drugshandel, mensenhandel en wapenhandel. Er dient veel meer geïnvesteerd te worden in de bestrijding ervan en vergroting van de specialistische kennis bij politie en rechterlijke macht. Ook pogingen om te infiltreren in gemeentebesturen moeten streng aangepakt worden.
- 456. Er moet in het beleid meer aandacht komen voor de sterke oververtegenwoordiging van bepaalde culturele en etnische groepen in de criminaliteit. Er moet op basis van onderzoek en praktijkervaring een gerichte en effectieve aanpak worden ontwikkeld.
- 457. De SGP bepleit conjunctuurongevoelige financiering van de strafrechtketen, zodat politie, OM en Rechtspraak niet te maken krijgen met wisselend beleid en wisselende financiering waardoor het uitvoeren van hun wettelijke taken in gevaar komt. We volgen hierbij de aanbevelingen uit Pact voor de Rechtsstaat.

Detentie

- 458. Wie zijn straf heeft uitgezeten, moet ook de gelegenheid krijgen om weer normaal deel te kunnen nemen aan de samenleving. Gedetineerden die berouw tonen, van wie de straftijd er bijna opzigt, moeten daarom de mogelijkheid hebben om gericht te werken aan stappen die hen helpen om weer terug te keren in de maatschappij. Te denken is aan mogelijkheden om te studeren en het hulp bieden bij sollicitatie, alsook het zoeken van woonruimte.
- 459. Vrijwilligersorganisaties die werken onder (ex-)gedetineerden zijn goud waard. Die inzet wordt door de overheid gestimuleerd en ondersteund omdat het bijdraagt aan het voorkómen van terugval in criminaliteit.
- 460. Verscherping is nodig van de controle op het bezit van en de handel in drugs en andere verdovende middelen binnen detentie. Dat geldt nog sterker voor de publicatie en verspreiding van kinderporno
- 461. De werkdruk in gevangenis is erg hoog. Er is meer geld en personeel nodig om de veiligheid te blijven waarborgen.

Terrorisme

- 462. Veiligheidsdiensten hebben hun handen vol aan het voorkomen van aanslagen. Daarbij is erg belangrijk dat ook het digitaal verkeer tussen potentiële terroristen tijdig wordt onderschept. De financiering van het werk van de veiligheidsdiensten dient dan ook voor meerdere jaren vast te staan om een jojobeleid te voorkomen.
- 463. Er moet meer aandacht komen voor bewaking van de Nederlandse grenzen met buurlanden, bijvoorbeeld door mobiele controles. Hier dient vaker gebruik van te worden gemaakt.
- 464. Informatie van wijkagenten over personen of groepen die radicaliseren mag niet ergens in de politieorganisatie blijven steken. Daarom is betere samenwerking en informatie-uitwisseling met elkaar nodig. Dat geldt ook voor versterking van de samenwerking met inlichtingendiensten in het buitenland.
- 465. Zonder toestemming verblijven in een door terroristische organisatie gecontroleerd gebied dient strafbaar te zijn.
- 466. De Tijdelijke wet bestuurlijke maatregelen terrorismebestrijding dient permanent te worden. In de strijd tegen terrorisme zijn de in deze wet gegeven bevoegdheden, zoals preventieve gebiedsverboden en contactverboden, blijvend van belang.
- 467. De Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten (Wiv) moet voldoende ruimte bieden om snel en adequaat in te kunnen spelen op nieuwe bedreigingen. Daarbij dient de bescherming tegen aanslagen en andere terroristische acties voorop te staan, ook als dat ten koste gaat van de privacy van mogelijke terroristen.
- 468. Terroristen moet het Nederlanderschap kunnen worden ontnomen. Mocht dat voor sommigen niet mogelijk zijn, dan moet het voor hen onmogelijk zijn bepaalde voorrechten die verbonden zijn aan het Nederlanderschap uit te oefenen. Te denken is aan het kiesrecht of het recht om in overheidsdienst te werken.
- 469. Verheerlijking van (terroristisch) geweld en het zaaien van haat moet strafbaar zijn.

Prostitutie en mensenhandel

- 470. De afschaffing van het bordeelverbod heeft veel ellende veroorzaakt. Er moet een totaalverbod komen op betaalde seks om seksuele uitbuiting en exploitatie van mensen voor seksuele doeleinden effectief tegen te gaan.

- 471. Zolang dat verbod er nog niet is, is het belangrijk dat gemeenten de mogelijkheid hebben een nul-beleid te voeren ten aanzien van alle soorten prostitutiebedrijven.
- 472. Nieuwe wetgeving rond prostitutie en mensenhandel laat al veel te lang op zich wachten. Het is zaak dat de regels spoedig worden aangescherpt.
- 473. Het is belangrijk dat zowel prostitueebezoek als het uitbaten van prostituees strafbaar wordt.
- 474. Een goede regeling voor uitstapprogramma's is onontbeerlijk om de drempel om over te stappen naar een gewoon beroep zo laag mogelijk te maken. Op gemeentelijk en regionaal terrein zijn veel goede initiatieven die structureel moeten zijn en uitbreiding verdienen. Zolang er in een gemeente prostitutie plaatsvindt, moet er ook een concreet aanbod voor uitstapprogramma's zijn dat actief wordt aangeboden.
- 475. Destigmatisering van prostitutie is geen oplossing voor het probleem. Het bagatelliseert de situatie van kwetsbare vrouwen alleen maar. Subsidie voor destigmatiseringsorganisaties wordt afgeschaft.
- 476. De inzet van gemeenten om op te treden tegen misstanden op het terrein van prostitutie en mensenhandel verdient versterking. Die handhaving en opsporing moet ook digitaal plaatsvinden.
- 477. De strijd tegen mensenhandel en uitbuiting moet samen met andere (Europese) landen worden opgevoerd.
- 478. De Algemene verordening gegevensbescherming is nog steeds een grote hinderpaal om de strijd tegen mensenhandel goed aan te pakken. Dat moet snel veranderen om het geringe aantal zaken dat wordt opgelost te verhogen.
- 479. Porno heeft zeer schadelijke gevolgen voor het beeld dat onder meer jongeren krijgen van seksualiteit en relaties. In de porno-industrie gaat veel geld om, ten koste van mensen. Daar moet tegen worden opgetreden.
- 480. De beschikbaarheid van schadelijk materiaal in gevangenissen en klinieken moet worden tegengegaan. Dat geldt zeker ook als het gaat om kinderporno.

Antisemitisme

- 481. De kennis van met name jongeren over de holocaust neemt steeds meer af. Daarom komt er meer budget voor educatie op scholen over de Holocaust en Joodse geschiedenis.
- 482. De overheid stimuleert en faciliteert dat elke leerling kennismaakt met de (geschiedenis van de) Joodse gemeenschap door bezoek aan een relevante organisatie of museum, bijvoorbeeld het Joods cultureel kwartier in Amsterdam.
- 483. Er komt bij de politie en het OM een speciale eenheid voor de bestrijding van antisemitisme. Bij de aangifte wordt antisemitisme een duidelijk zichtbare, afzonderlijke categorie.
- 484. Het aanstellen van een nationaal coördinator antisemitisme (NCAB) is een stap in de juiste richting om antisemitisme te bestrijden. De NCAB opereert onder het departement van Justitie en Veiligheid en zijn aanstelling blijft permanent geborgd.
- 485. Met name online vindt er een opleving van antisemitisme plaats. Platforms moeten deze content zo snel mogelijk verwijderen en de gebruiker schorsen. De overheid legt boetes op aan platforms die deze content niet binnen 24 uur verwijderen.

Hoofdstuk 6. Asiel, migratie en integratie

Immigratie

486. Om grondoorzaken van migratie te bestrijden, zoals honger, armoede of gewapende conflicten, wil de SGP investeren in ruimhartige ontwikkelingshulp.
487. Opvang in de regio wordt het uitgangspunt van ons asielbeleid, waarbij ingezet wordt op menswaardige asielaanvraag en -opvang in de buurt van het land van herkomst.
488. Aan ongecontroleerde migratiestromen en mensensmokkel moet een einde worden gemaakt, zodat mensonwaardige toestanden worden tegengegaan.
489. In het asielbeleid wordt helder onderscheid gemaakt tussen echte vluchtelingen en (arbeids)migranten.
490. Vluchtelingen die voor hun leven moeten vrezen, moeten op hulp van Nederland kunnen rekenen. Daarom dient ingezet te worden op hervestigingsprogramma's als vervanging voor illegale migratie. Door middel van hervestiging ontstaat meer grip op migratie.
491. Internationale verdragen worden herzien, zodat ruimte ontstaat om een eigen asielbeleid te voeren waarbij oog is voor de hoge bevolkingsdichtheid van ons land. Nederland zet zich daarom binnen de EU in voor een opt-out voor lidstaten op het asieldomain, zoals Denemarken dat heeft.
492. We keren terug naar het uitgangspunt dat asiel tijdelijk van aard is. Dat betekent dat zodra het kan, asielzoekers dan ook terugkeren. Dat is eerlijk en biedt ruimte aan hun die wel bescherming nodig hebben. Om gedwongen terugkeer van afgewezen asielzoekers te bevorderen worden afspraken gemaakt met landen in Afrika, het Midden-Oosten en de Balkan. Overlastgevende migranten moeten als eerste op het vliegtuig terug worden gezet.
493. Om paal en perk te stellen aan migratie, komt er een migratiequotum. Voor asielmigratie wordt gewerkt met een streefcijfer met bovengrens, voor studiemigratie en arbeidsmigratie van buiten de EU gaan heldere quota gelden.
494. Arbeids- en studiemigratie wordt beperkt door het instellen van strikte voorwaarden en quota, zodat overbelasting en uitbuiting wordt tegengegaan.

Asiel

495. Er wordt geïnvesteerd in snelle en adequate afhandeling van asielaanvragen. De enorme achterstanden worden zo snel mogelijk weggewerkt. Dat betekent dat er structureel meer geld en personeel ter beschikking moet komen voor de uitvoeringsorganisaties, zoals IND, DT&V en COA.
496. Zo vroeg mogelijk in de asielprocedure wordt bepaald of er sprake is van een asielverzoek dat waarschijnlijk kan worden ingewilligd, of zeker niet. Het vervolg van de procedure en de opvang worden daar vervolgens op afgestemd.
497. Er komt een speciaal 'crisisteam', dat inzet op beheersing bij een plotselinge, grote toename van asielzoekers.
498. De asielprocedure en de opvang van asielzoekers in Nederland wordt sober en zo doelmatig als mogelijk vormgegeven.
499. In vergelijking met het EU-gemiddelde is het Nederlandse inwilligingspercentage fors hoger. Daarom moeten instroombeperkende maatregelen getroffen worden, zodat Nederland niet langer aantrekkelijker is dan andere EU-landen. Daarbij wordt uitdrukkelijk gekeken naar wat we van andere landen die effectief een restrictief asielbeleid voeren, zoals Denemarken en Zweden, kunnen leren.
500. Om de instroom van migranten tegen te gaan wordt het (mobiel) grenstoezicht geïntensiveerd. Door middel van strengere grenscontroles signaleren we eerder mensen uit veilige landen of personen die al door verschillende EU-landen zijn gekomen. Zij worden in speciale grenslocaties opgevangen om zo snel mogelijk het land weer te verlaten.
501. Voor een soepele asielprocedure is een goede digitale infrastructuur nodig met actuele informatie over alle asielzoekers. Op dit moment worden er te veel verschillende systemen gebruikt, die niet of slecht met elkaar zijn verbonden. Eén uitvoeringsorganisatie krijgt daarom de verantwoordelijkheid over alle informatie die er over een asielzoeker beschikbaar is. Die informatie moet laagdrempelig raadpleegbaar zijn op elk moment in het asielproces en voor alle betrokken organisaties.

502. Voor de begeleiding van complexe asielaanvragen worden zo vroeg mogelijk in de procedure casusbegeleiders aangesteld die zorgen voor een vlotte asielprocedure en daarbij verantwoordelijk zijn voor alle aspecten van de zaak gedurende de gehele procedure.
503. Er worden concrete afspraken gemaakt met de rechterlijke macht over asielzaken die al jaren slepen. Zaken die langer dan drie jaar lopen, worden met voorrang opgepakt en afgehandeld.
504. Asielzoekers moeten zo snel mogelijk duidelijkheid krijgen over hun aanvraag. De IND moet daarom nog voordat de feitelijke asielprocedure is gestart het asielmotief van de aanvrager, diens nationaliteit en andere relevante informatie over hem of haar kunnen registreren. Als bestaande wetten of regels dit verhinderen, worden deze gewijzigd.
505. Het indienen van herhaalde, vaak kansloze asielaanvragen wordt vaak gebruikt om tijd te rekken of gedwongen terugkeer te blokkeren. Dit moet echt worden ontmoedigd. Wat daarbij kan helpen is het verminderen van de vergoeding voor rechtsbijstand. Herhaalde aanvragen zonder nieuwe feiten moeten door de IND snel worden afgewezen. Het aantal asielaanvragen door een en dezelfde persoon moet aan een maximum worden gebonden. Als dat door internationale regels niet kan, moet Nederland zich inzetten om die regels te veranderen.
506. Hoger beroep wordt afgeschaft voor migranten uit veilige landen en voor asielzoekers die conform de Dublinverordening naar andere EU-lidstaten moeten worden uitgezet.
507. Migranten die misbruik maken van de asielprocedure doordat zij keer op keer bewust met onwaarheden op de proppen komen, moeten gemakkelijker worden afgewezen en uitgezet. De huidige Europese regels bieden hiervoor ruimte, waarvan Nederland nog geen gebruik maakt.
508. De SGP ziet geen heil in algemene pardonregelingen. Dergelijke regelingen werken ondermijnd voor ons asielbeleid en pakken onrechtvaardig uit voor degenen die wel meewerken aan uitzetting.
509. Bij de eerste asielaanvraag kunnen zogenaamde ‘schrijnende omstandigheden’ worden meegewogen. Op grond hiervan kan de IND een uitzondering maken op het reguliere vreemdelingenbeleid. Van deze mogelijkheid moet ruimhartig gebruik worden gemaakt. Een dergelijk discretionair besluit is echter nadrukkelijk geen recht, maar een gunst.
510. De Nederlandse nareisvoorwaarden worden tegen het licht gehouden en aangepast zodat ze niet langer soepeler zijn dan in ons omringende landen. Misbruik waarbij een keten van nareizigers van dezelfde familie naar ons land komt, wordt tegengegaan door nareis alleen te laten plaatsvinden bij het kerngezin.
511. Het aantal alleenstaande minderjarige vreemdelingen dat hier aanklopt, is fors gestegen. Vaak worden zij vooruitgestuurd om vervolgens de familie over te laten komen. De SGP vindt dit een zorgelijke ontwikkeling, onder andere vanwege de rol van mensensmokkelaars hierin. Daarom gaan we onderzoeken wat hiertegen kan worden gedaan en welke scherpere voorwaarden effectief zouden kunnen zijn. Daarnaast moet in het Dublinverdrag worden opgenomen dat alleenstaande minderjarige vreemdelingen onder dat verdrag vallen, zodat zij niet langer door kunnen reizen naar een land van keuze.
512. Bekeringsverhalen van asielzoekers worden zo zorgvuldig mogelijk getoetst. Een speciale afdeling bij de IND wordt hiervoor verantwoordelijk. Adviezen van deskundigen krijgen een zwaarwegendere plaats in de beoordeling van asielaanvragen van bekeerlingen.
513. Met de fors oplopende IND-achterstanden stijgen de dwangsombedragen die de overheid moet uitkeren aan asielzoekers. De SGP wil een streep halen door deze dwangsomregeling.

Terugkeer

514. Vluchtelingen krijgen opvang in Nederland wanneer en zolang dat echt nodig is. Uitgeprocedeerde asielzoekers die aan hun terugkeer meewerken, kunnen tussen het moment van afkeur en de terugkeer naar het land van herkomst rekenen op de nodige voorzieningen (bed, bad en brood). De overheid moet actief nagaan of de omstandigheden in het land van herkomst voldoende verbeterd zijn, zodat migranten weer kunnen terugkeren.
515. Het is onwenselijk dat een asielzoeker na vijf jaren verblijf in Nederland ‘automatisch’ een onbepaalde verblijfsvergunning krijgt. Terugkeer naar het land van herkomst moet mogelijk zijn tot zeven jaar na toekenning van de verblijfsvergunning, dat is ook de termijn voor verkrijging van het Nederlanderschap.
516. De geldigheid van de tijdelijke verblijfsvergunning wordt verkort naar drie jaar, zodat frequenter wordt beoordeeld of iemand nog verblijfsrecht heeft of niet.

- 517. Er komen speciale migratie-afdelingen op Nederlandse ambassades in landen in de Balkan, Afrika en het Midden-Oosten waar veel asielzoekers vandaan komen. Zij kunnen een belangrijke rol spelen om de terugkeer te regelen van individuele asielzoekers.
- 518. De Dublinafspraken moeten gehandhaafd worden, zodat EU-lidstaten asielzoekers waarvoor zij verantwoordelijk zijn, terugnemen.
- 519. De lijst van veilige landen wordt uitgebreid, zodat uitzetting naar deze landen versneld kan gebeuren. Alle Schengen-lidstaten dienen dezelfde lijst van veilige landen te hanteren. Gezamenlijk bepalen de lidstaten de samenstelling van deze lijst, dit valt buiten de verantwoordelijkheid van de Europese Commissie.
- 520. Asielaanvragen van mensen die door veilige landen hier terecht zijn gekomen, worden niet langer in behandeling genomen door de IND.
- 521. Samen met andere West-Europese landen ontwikkelt Nederland een aanpak om rondreizende groepen asielzoekers uit veilige landen uit de West-Balkan en Noord-Afrika op te sporen en uit te zetten.
- 522. Wanneer een asielzoeker niet komt opdagen bij een gehoor, moet die asielzaak sneller buiten behandeling kunnen worden gesteld en de migrant teruggestuurd. De Vreemdelingenwet moet op dit punt worden aangescherpt.

Opvang in Nederland

- 523. De opvangopgave dient op een eerlijke en evenredige manier te worden verdeeld over het land. Gemeenten nemen hiervoor hun verantwoordelijkheid, net zoals zij dat nu al doen bij de huisvesting van statushouders. De SGP is tegen de Spreidingswet zoals die door het kabinet is voorgesteld.
- 524. Gemeenten krijgen ruimte en keuzevrijheid bij de invulling van hun aandeel in de asielopvangopgave. Zij mogen niet gedwongen worden om een asielzoekerscentrum te plaatsen.
- 525. Direct na aankomst in Nederland wordt zo goed mogelijk ingeschat hoe waarschijnlijk het is dat de asielzoeker aanspraak kan maken op een verblijfsvergunning. Asielzoekers uit veilige landen van wie de aanvraag naar verwachting zal worden afgewezen, worden apart opgevangen. In deze locaties zijn alle activiteiten van meet af aan gericht op terugkeer naar het thuisland.
- 526. Er wordt ingezet op zo min mogelijk verhuizingen voor de asielzoeker, met name voor kinderen. Er worden maatregelen genomen om de opvang van minderjarige asielzoekers (amv's) te verbeteren.
- 527. Bij de opvang van asielzoekers in Nederland wordt de draagkracht en de reële mogelijkheden voor integratie in de bevolking van gemeenten en/of regio's nadrukkelijk meegewogen.
- 528. Gelet op de omvang en draagkracht van veel lokale gemeenschappen, moet er ruimte zijn voor kleinschalige opvanglocaties. Ook gelet op alles wat daarbij komt kijken qua uitvoeringscapaciteit. Gemeenten zijn niet alleen verantwoordelijk voor opvang, maar ook voor onder andere onderwijs, integratie en gezondheidszorg. Tevens moet er rekening mee worden gehouden dat het aantal statushouders voor een gemeente niet onevenredig groot is en daardoor al snel tot spanningen leidt.
- 529. Opvang in de regio wordt heel letterlijk in praktijk gebracht door veel gemeenten en particulieren die Oekraïense vluchtelingen onderdak bieden. De overheid moet dit waarderen en faciliteren.
- 530. Christelijke asielzoekers mijden vaak opvangkampen in de regio omdat ze daar bedreigd worden door anderen. Bij het uitnodigen van asielzoekers binnen het hervestigingsprogramma van de Verenigde Naties, moet Nederland deze uiterst kwetsbare groep vluchtelingen voorrang geven. Nederland kan hierbij overwegen om meer vluchtelingen te hervestigen dan het nu doet.
- 531. Het COA zorgt voor veilige opvangcentra, waar ook christelijke asielzoekers hun geloof vrij kunnen belijden, zonder door andere asielzoekers te worden bedreigd of geïntimideerd.
- 532. Het luid ten gehore brengen van islamitische gebedsoproepen in asielzoekerscentra wordt verboden omdat dit voor andere, vaak getraumatiseerde bewoners uiterst pijnlijk kan zijn.

Internationale samenwerking

- 533. Gedegen controle aan de buitengrenzen en een snelle, zorgvuldige registratie en beoordeling van migranten in het land waar zij de EU binnenkomen, zijn hard nodig. Ook in Europees

- verband moet bij aankomst veel effectiever onderscheid worden gemaakt tussen vluchtelingen en (economische) migranten.
534. Internationale en Europese regels en verdragen zijn niet berekend op de omvang en samenstelling van de huidige migratiestromen. Deze verdragen moeten worden samengevoegd, vereenvoudigd en bij de tijd worden gebracht.
 535. Internationale migratieverdragen die door Nederland worden ondertekend, dienen een glashelder onderscheid aan te brengen tussen echte vluchtelingen en andere motieven voor migratie. Ook moeten er goede afspraken in staan over terugkeer naar landen van herkomst. Eenzijdige akkoorden en verdragen die migratie als mensenrecht presenteren, moeten niet door Nederland worden ondertekend.
 536. Het is belangrijk om de grondoorzaken van migratie te bestrijden, zoals honger, armoede of gewapende conflicten. De EU kan hierbij een rol spelen door doeltreffende investeringen in Afrika, het Midden-Oosten en de Balkan. Wel moet er scherp op worden gelet dat deze investeringen inderdaad doelmatig gebruikt worden en niet leiden tot nóg meer bureaucratie. Daarbij is het goed om te erkennen dat het bestrijden van grondoorzaken een zaak van lange adem is.
 537. Nederland zet in Europees verband in op stevigere verankering van het tegengaan van irreguliere migratie in het gemeenschappelijke buitenlandbeleid. Er worden migratieovereenkomsten gesloten met landen op de Balkan, in Afrika en het Midden-Oosten over de opvang en de terugkeer van asielzoekers, bij voorkeur in Europees verband. Als dit niet lukt, moet Nederland niet aarzelen om zelf op creatieve wijze diplomatieke deals te sluiten, waarbij unieke Nederlandse kennis- en handelsrelaties worden benut. Als dergelijke afspraken niet tot stand komen of niet worden nageleefd, verbindt Nederland hier economische en financiële consequenties aan voor de betreffende landen.
 538. Ook stimuleert Nederland dat de EU voldoende geld ter beschikking stelt voor opvang in de regio's van herkomst en in veilige derde landen.
 539. Geld voor ontwikkelingssamenwerking wordt niet langer gebruikt voor de opvang van asielzoekers in Nederland.
 540. EU-lidstaten blijven verantwoordelijk voor het bewaken van hun eigen landsgrenzen. Indien een land hier niet toe in staat blijkt, kunnen andere lidstaten of de Europese Unie daarbij assisteren.
 541. Er moet een EU-noodmechanisme komen dat in crisissituaties geactiveerd kan worden. Onder strikte voorwaarden kunnen asielzoekers die naar verwachting een verblijfsstatus krijgen, worden overgenomen van overbelaste lidstaten. Lidstaten die hier niet aan bijdragen, leveren een financiële bijdrage. Ook moeten lidstaten hun voorkeur uit kunnen spreken voor vluchtelingen die de meeste culturele aansluiting hebben bij hun land.
 542. Het is aangrijpend dat er zoveel asielzoekers om het leven komen op de Middellandse Zee. Mensenhandel en mensensmokkel moeten daarom keihard worden aangepakt. Nederland maakt hiervoor zowel op nationaal als op Europees niveau extra middelen vrij.

Integratie

543. In de inburgering moet de eigen verantwoordelijkheid voorop staan, ook financieel. De gemeente zorgt voor begeleiding van inburgeraars die extra ondersteuning nodig hebben, bijvoorbeeld bij de begeleiding naar een vaste baan. Zij die niet aan hun inburgeringsplicht willen voldoen, worden beboet, en als dat kan uitgezet.
544. Werk is dé sleutel voor een succesvolle integratie. Meer dan de helft van de bijstandsgerechtigden heeft een migratieachtergrond. Daarom komt er een werkoffensief voor niet-westerse bijstandsgerechtigden, net als voor statushouders.
545. Om vanaf het begin in te zetten op werk voor nieuwkomers komt de eis asielzoekers maximaal 24 weken per jaar mogen werken te vervallen, zodat zij hun talenten voluit kunnen inzetten in onze samenleving. Dat bevordert ook de eigen integratie én zij leveren zo ook een bijdrage aan de eigen opvangkosten.
546. Kansrijke asielzoekers krijgen eerder, vanaf drie maanden na hun asielaanvraag, toegang tot de arbeidsmarkt. Voor asielzoekers waarvan de kans zeer klein is dat zij hier mogen blijven, geldt dat aan wordt gestuurd op een snelle afdoening van hun aanvraag. Als zij na negen maanden nog geen duidelijkheid hebben gekregen, mogen zij ook aan de slag in ons land.
547. Inburgering dient in ieder geval te leiden tot een basale beheersing van de Nederlandse taal, en daarnaast kennis van historische gebeurtenissen, nationale symbolen (zoals ons volkslied en koningshuis), ons cultureel erfgoed en de manier waarop wij samen leven. Uitdrukkelijk

hoort daar ook bij dat nieuwkomers weten van het lot dat de Nederlandse Joden in de Tweede Wereldoorlog is overkomen.

548. Bij het reguleren van arbeidsmigratie en het werven van migranten voor 'tekortsectoren', moet de overheid meer rekening houden met de culturele achtergrond van de nieuwkomers. Het heeft duidelijk de voorkeur om eerst te kijken in hoeverre Nederlanders en Nederlandstaligen in het buitenland geworven kunnen worden.
549. Gastgezinnen die een statushouder opvangen en wegwijs maken in ons land, bijvoorbeeld via Takecarebnb, leveren een belangrijke bijdrage aan de integratie van nieuwkomers en verlichten zo de druk op de asielopvang. Dat verdient een vrijwilligersvergoeding als tegemoetkoming in de onkosten en als blijk van waardering voor hun inzet en maatschappelijke betrokkenheid.

Islam

550. De publieke ruimte is niet neutraal. Met gezond bewustzijn moeten we daar onze cultuur en tradities koesteren. Daarom moeten gemeenten terughoudend zijn ten aanzien van megamoskeeën, die een grote impact hebben op de omgeving.
551. Gebedsoproepen waarbij de islamitische geloofsbelijdenis met geluidsversterking over de omgeving wordt uitgestort, moeten niet langer wettelijk worden toegestaan.
552. Op het naleven van het boerkaverbod in onderwijs, zorg, openbaar vervoer en overheidsgebouwen, dient te worden toegezien.
553. Buitenlandse financiering van moskeeën wordt verboden.
554. Salafistische organisaties waarvan de activiteiten op gespannen voet staan met de rechtsstaat worden aangepakt.
555. Eerwraak, huwelijksuitbuiting, vrouwenbesnijdenis en vergelijkbare ontoelaatbare praktijken worden effectief tegengegaan.

Hoofdstuk 7. Sociale zaken en werkgelegenheid

Armoede en schulden

556. Het nettominimumloon moet omhoog. Dat betekent een structurele en aanzienlijke verlaging van de lasten op arbeid. Zo kunnen bedrijven het geld blijven verdienen en behouden we banen, terwijl werknemers meer salaris overhouden om van rond te komen.
557. Het bestaansminimum is al jarenlang te laag, waardoor steeds meer mensen er niet van kunnen rondkomen. Er komt een herijking van het bestaansminimum, wat vierjaarlijks zal worden herzien.
558. De eerste schijf van de inkomstenbelasting zal worden verlaagd, zodat de inkomenspositie positief van gezinnen met lage en middeninkomens structureel wordt verbeterd.
559. Het stelsel van de drie kindregelingen (kinderopvangtoeslag, kindgebonden budget en kinderbijslag) wordt vervangen door één vereenvoudigde kinderbijdrage. Er wordt extra geld in deze kinderbijdrage gestoken voor de ondersteuning van gezinnen.
560. De regering draagt zorg voor een evenwichtig en eerlijk koopkrachtbeeld. Uitgangspunt bij de koopkracht moet zijn dat de koopkracht ook voor sociale minima en eenverdieners ten minste gelijk blijft. Voor deze groepen moet een ‘inhaaloperatie’ uitgevoerd worden voor de koopkrachtachterstand die zij hebben opgebouwd in de afgelopen periode.
561. De overheid gaat in de strijd tegen armoede de kracht van kerken en vrijwilligersorganisaties beter benutten, door actief naar hun dienstverlening te verwijzen en met hen samen te werken.
562. Financiële ondersteuning vanuit kerken en maatschappelijke organisaties mag niet direct en volledig verrekend worden met de uitkering.
563. Er komt een maatschappelijke alliantie van bedrijven, kerken en maatschappelijke organisaties om mensen met geldzorgen bij te staan. Het kabinet gaat afspraken maken met gemeenten over de invoering van een lokale, sociale kaart, die inzicht biedt in alle initiatieven in een gemeente voor mensen met geldzorgen. Zo weten hulpvragers en helpende organisaties elkaar te vinden, en wordt samenwerking tussen organisaties vergemakkelijkt.
564. De maatschappelijke diensttijd wordt ingezet in de strijd tegen schulden, door jongeren de kans te geven (een deel van) hun schuld af te lossen door het leveren van een tegenprestatie.
565. Om schulden tegen te gaan komt er een landelijk dashboard dat de schuldenproblematiek en schuldhulpverlening kwantitatief en kwalitatief in kaart brengt. Organisaties als Nederlandse Schuldhulprouwe en SchuldHulpMaatje worden bij de realisatie van dit dashboard betrokken.
566. Er komt één centraal incassopunt voor lokale en landelijke overheidsincasso's, zodat schuldenaren overzicht hebben over alle openstaande rekeningen bij de overheid. Als schuldeiser moet de zich bewust zijn van haar rol en terughoudend en op een menselijke manier omgaan met boetes bij te laat betalen van bijvoorbeeld verkeersboetes of inkomstenbelasting. Bij het niet betalen van de autoverzekering kan het (tijdelijk) ontzeggen van de rijbevoegdheid voor alle betrokkenen een effectievere oplossing zijn.
567. Incassobureaus moeten geregistreerd zijn en misstanden in deze branche moeten actiever worden aangepakt. De boetebedragen die incassobureaus hanteren moeten in een redelijke verhouding staan tot de schuld en de geleverde inspanning om het bedrag te vorderen.

Arbeid en zorg

568. Werken moet lonender worden gemaakt. De lasten op betaald werk, zowel voor werknemers als voor werkgevers, moeten omlaag. Om ervoor te zorgen dat mensen meer overhouden van iedere verdiende euro moet het belasting- en toeslagenstelsel stevig hervormd worden.
569. Het belastingstelsel moet eerlijker worden gemaakt. Dat betekent: de onrechtvaardige behandeling van eenverdieners wordt teruggedraaid. Zij verdienen, ook fiscaal, waardering voor hun onmisbare inzet voor de samenleving, als opvoeder, mantelzorgers of vrijwilliger.
570. Mantelzorgers leveren een waardevolle bijdrage aan onze samenleving. Daarom krijgen uitkeringsgerechtigden voldoende ruimte om mantelzorg te kunnen verrichten.
571. Werken is goed, maar niet zonder rust op zijn tijd. De zondag wordt als gemeenschappelijke rustdag in ere hersteld. Werknemers kunnen niet worden gedwongen om op zondag niet-noodzakelijke werkzaamheden te verrichten.
572. Werknemers krijgen het recht om iedere week, bijvoorbeeld op zondag, ten minste 24 uur aaneengesloten onbereikbaar te zijn voor hun werk.

- 573. Voor de mooie momenten in het leven kennen we royale verlofregelingen. Verlof in droeve dagen ontbreekt. Daarom komt er een wettelijk recht op betaald rouwverlof om terug te keren naar de werkvloer na verlies van geliefden, flexibel inzetbaar en in goed overleg met de werkgever in te vullen.
- 574. Alleenstaande ouders in de bijstand worden tot de leerplichtige leeftijd van hun kind niet verplicht om te solliciteren. Van die ouders mag wél verwacht worden dat zij zich voorbereiden op het functioneren op de arbeidsmarkt, bijvoorbeeld door het volgen van een (online) opleiding of cursus.
- 575. Bijstandsgerechtigden die gehuwd zijn of een gezamenlijke huishouding voeren en die te maken hebben met een indicatie langdurige zorg, verdienen royalere ondersteuning.
- 576. Ouders bepalen zelf hoe zij arbeid en zorg verdelen. Het faciliteren en financieren van kinderopvang is dan ook geen overheidstaak. Het budget voor kinderopvang moet worden geïnvesteerd in alle gezinnen.

Zekerheid en flexibiliteit

- 577. De SGP is voorstander van duurzame arbeidsrelaties. Daarom wordt het vaste contract aantrekkelijker gemaakt, onder andere door meer ruimte voor tussenvormen te bieden.
- 578. Er moeten meer mogelijkheden komen om een vast contract aan te passen aan de behoeften en omstandigheden van de werkgever ten aanzien van inhoud, tijd en plaats. Uiteraard gebeurt dit in overleg met de werknemer en wordt daarbij rekening gehouden met de wensen en verwachting van de werknemer.
- 579. De transitievergoeding die wordt ingezet om bij (naderend) ontslag te begeleiden naar een nieuwe baan, wordt vereenvoudigd.
- 580. Het mag niet langer zo zijn dat werknemers 40 uur beschikbaar moeten zijn, terwijl ze uiteindelijk maar één uur werken. De positie van de flexwerker moet dus verbeterd worden.
- 581. De verplichte loondoorbetaling bij ziekte door de werkgever duurt in Nederland buitensporig lang. Er wordt een begin gemaakt met verkorting door de termijn te beperken van twee jaar tot een periode van anderhalf jaar.
- 582. Bij de beoordeling van de contractvorm en de toepasselijke arbeidsvoorwaarden moet de feitelijke situatie waarin het werk wordt verricht meer gewicht in de schaal leggen. Alleen zo kunnen werkenden voor gelijk werk zoveel mogelijk gelijk worden behandeld. Uiteraard houdt de werkgever de ruimte voor het voeren van goed werkgeverschap, maar wordt hiermee ongewenste ongelijkheid tegengegaan.

Zelfstandigen zonder personeel

- 583. Er moet nu eindelijk duidelijkheid komen over de vraag welke zzp'er een echte ondernemer is, en wie eigenlijk gewoon een werknemer is. Schijnzelfstandigheid moet worden tegengegaan, en daarvoor is het antwoord op deze vraag van groot belang. Dat kan via een heldere definitie of door het stellen van criteria.
- 584. De fiscale regelingen voor zzp'ers zijn de achterliggende jaren flink afgebouwd, waardoor de koopkracht van deze doelgroep terugloopt. De fiscale behandeling tussen werknemers en zzp'ers moet beter op elkaar afgestemd worden. Daarbij moet uitdrukkelijk rekening worden gehouden met de extra risico's die zelfstandigen hebben.
- 585. Daarnaast moeten (potentiële) zelfstandigen zonder personeel bewust gemaakt worden van de lusten én de lasten van het zzp-schap. Een zzp'er krijgt niet alleen ruimte om te ondernemen, hij of zij krijgt ook te maken met het risico op arbeidsongeschiktheid of inkomensterugval. Als (potentiële) zzp'ers meer oog hebben voor bijvoorbeeld de risico's van het zzp-schap, kan voorkomen worden dat werknemers onbewust het zzp-schap inrollen. Zo kan uiteindelijk schijnzelfstandigheid voorkomen worden.
- 586. Er moet een uitzonderingsmogelijkheid komen op de verplichte arbeidsongeschiktheidsverzekering voor zzp'ers voor zzp'er die gegarandeerd en langjarig de verantwoordelijkheid nemen om zelf andere, passende maatregelen voor hun risico's te treffen. Bijvoorbeeld door eigen vermogen, bedrijfskapitaal of een voorziening als een broodfonds of schenkring.
- 587. Zzp'ers in de agrarische sector worden uitgezonderd van de verzekeringsplicht vanwege de specifieke positie van deze sector en de beschikbaarheid van beter passende arrangementen die in deze sector gangbaar zijn.
- 588. Varianten die overwogen kunnen worden, zijn een verzekeringsplicht voor volledige en blijvende arbeidsongeschiktheid, of een basisverzekering voor alle werkenden. In alle

gevallen geldt dat gemoedsbezwaarden de mogelijkheid moeten hebben om niet deel te nemen aan een regeling met een verzekeringskarakter.

Werkgelegenheid

589. Deze tijden van arbeidskrapte bieden iedereen de kans om mee te doen. De overheid lanceert een werkoffensief om mensen die nu aan de kant zitten weer aan een baan te helpen. Voor hen die niet (meer) kunnen werken, dienen er voldoende beschutte werkplekken te zijn.
590. De overheid ontwikkelt in samenspraak met sociale partners een langjarig perspectief op hoe wordt omgegaan met de arbeidskrapte, aangezien de vergrijzing de krapte voorlopig alleen maar zal doen toenemen. Dat vraagt scherpe keuzes en innovatieve oplossingen.
591. Werkgevers moeten erop kunnen rekenen dat eenvoudige ondersteuning beschikbaar is wanneer zij werknemers met een beperking in dienst nemen. Zo moet de no-riskpolis breed beschikbaar zijn.
592. Jongeren uit het praktijkonderwijs en het (voortgezet) speciaal onderwijs moeten automatisch in het doelgroepenregister komen, zodat werkgevers kunnen rekenen op de nodige ondersteuning en voordelen. Betrokkene moet de mogelijkheid hebben zichzelf uit dat register te laten verwijderen. Het loonkostenvoordeel moet ook beschikbaar zijn als jongeren al een vakantiebaantje bij de werkgever hebben gehad of een stagevergoeding hebben ontvangen.
593. Nu de doelgroep banenafspraken wordt verbreed, moet ook de doelstelling voor het aan het werk helpen van mensen met een beperking omhoog.
594. Overheden behalen jaar op jaar hun doelstelling voor de banenafspraken niet, terwijl het bedrijfsleven dat wel lukt. Er komt dus een offensief om de achterstand van de overheid op dit terrein in te lopen. De overheid moet zelf het goede voorbeeld geven.
595. Werkgevers krijgen, zoals afgesproken bij de uitvoering van het sociaal akkoord, het wettelijk recht om mensen met een beperking in dienst te nemen tegen betaling van het minimumloon.
596. Werkgevers kunnen oudere werknemers gedurende het eerste jaar zonder werkgeverslasten in dienst nemen tegen betaling van het minimumloon, mits zij na een jaar een vast dienstverband tegen cao-loon garanderen.

Eerlijk werk

597. Er moet grip komen op arbeidsmigratie, zodat we de huisvestingsproblematiek en uitbuiting van veel arbeidsmigranten tegengaan. Dat doen we door het invoeren van een quotum en bijbehorend beleid.
598. We spreken ondernemers aan op hun verantwoordelijkheid voor werknemers die zij hierheen halen en verkeerde fiscale prikkels die arbeidsmigratie stimuleren, verdwijnen.
599. Binnen de EU moeten meer mogelijkheden geboden worden om waar nodig het aantal arbeidsmigranten te beperken, bijvoorbeeld met werk- of woonvergunningen.
600. De EU-regels voor detachering vanuit andere lidstaten moeten ertoe leiden dat de loonkosten in het werkland gelijk zijn voor alle werknemers in een bepaalde sector.
601. Voor het vervullen van topfuncties hanteert de overheid geen quota voor bepaalde doelgroepen. Ook in het bedrijfsleven wordt gewoon de beste kandidaat gekozen.

Loon, uitkeringen en bijstand

602. De bijstandsuitkering wordt stapsgewijs verhoogd, omdat bijstandsgerechtigden echt te weinig krijgen om van rond te komen.
603. Voor mensen die een uitkering ontvangen moet het aantrekkelijker worden om (weer) aan het werk te gaan, bijvoorbeeld door ervoor te zorgen dat ze er niet op achteruitgaan als vanuit de uitkering (deels) aan het werk gaan.
604. De bijstand biedt een minimumvoorziening voor de basale levensbehoeften. Uitgangspunt moet zijn dat burgers zoveel en zo snel mogelijk werk aanvaarden. De bijstandsuitkering moet daarom voldoende stimulerend zijn om meer te werken en daarmee meer te verdienen. Alleen mensen die zelf echt niet kunnen rondkomen hebben recht op een uitkering. Bij onvoldoende bereidheid om te werken, terwijl men hiertoe wel in staat is, vervalt het recht op bijstand.
605. De premiebetaling voor arbeidsongeschiktheid moet rekening houden met de duur van de arbeidsrelatie, zodat werkgevers niet met hoge kosten opgezadeld worden bij werknemers die slechts relatief kort in dienst waren.

- 606. De SGP wil dat iemand die zonder werk komt te zitten, minder ver terugvalt in inkomen. De werkloosheidsuitkering begint hoger en wordt trapsgewijs afgebouwd. De duur van de WW gaat naar één jaar, waarbij de opbouw van rechten over een langere periode verloopt.
- 607. Private en publieke uitvoerders van sociale zekerheid moet meer gezamenlijk optrekken, bijvoorbeeld bij de re-integratie bij de eigen werkgever (eerste spoor) en het wegwerken van de forse UWV-achterstanden. De wet en praktijk moet zodanig worden gewijzigd, zodat er sprake is van gelijkheid tussen de private en publieke uitvoering.

AOW en Pensioen

- 608. Het pensioenstelsel gaat de komende tijd veranderen, doordat de Wet toekomst pensioenen is aangenomen. De in- en uitvoering moeten nauwlettend gemonitord worden en indien nodig moeten de plannen aangepast worden. Deze wet gaat over het pensioen van heel veel mensen, waar zeer zorgvuldig mee omgegaan moet worden.
- 609. Pensioendeelnemers moeten voldoende inzicht hebben in de verwachte pensioenuitkeringen. Ook de factoren die de verwachte pensioenuitkering beïnvloeden moeten zo helder mogelijk zijn. Dit komt ten goede aan het draagvlak van en het vertrouwen in het pensioenstelsel.
- 610. Een groot deel van de oudedagsvoorziening bestaat uit uitkeringen die jarenlang belegd zijn. Dit kan gunstig uitpakken, als de pensioenfondsen floreren. Maar het kan ook leiden tot minder gunstige vooruitzichten, als de rendementen van de beleggingen tegenvallen. De overheid kan schommelingen in pensioenuitkeringen niet altijd compenseren door bijvoorbeeld de AOW-uitkering te verhogen. Wel is het een taak van de overheid om de ontwikkeling van de koopkracht te monitoren, en indien nodig bij te sturen, zeker bij gepensioneerden met lage inkomens.
- 611. Ouderen met een 'klein pensioen' verdienen extra aandacht. De afgelopen jaren zijn hun lasten opnieuw gestegen, zoals woonlasten en uitgaven voor de zorg. Ook zijn veel pensioenen niet geïndexeerd, of zelfs gekort. Een kleine schommeling in de maandelijkse inkomsten of uitgaven heeft vaak een groot effect in de portemonnee. Als de koopkracht voor hen te veel uit het lood gaat lopen, moeten ze hiervoor gecompenseerd worden.
- 612. Voor werkenden met een zwaar beroep is het niet altijd haalbaar om dat werk tot aan de pensioengerechtigde leeftijd vol te houden. Voor deze werkenden moeten passende regelingen komen. Zo moet de tijdelijke versoepeling van de RVU-heffing verlengd worden, waardoor het makkelijker wordt om eerder te stoppen met werken. Ook moet vroegtijdige omscholing meer gestimuleerd worden.
- 613. Zzp'ers houden keuzevrijheid. Verplichte pensioenopbouw via pensioenfondsen is onwenselijk. Zzp'ers moeten de ruimte krijgen om hun oudedagsvoorziening in te vullen via bijvoorbeeld een fonds, een eigen woning of via investeringen in de eigen onderneming. Zzp'ers die wel willen intekenen op een collectieve regeling moeten daarvoor de ruimte krijgen.
- 614. De AOW-leeftijd moet flexibeler worden. Het moet mogelijk zijn om de AOW-leeftijd drie jaar later in te laten gaan, waarbij de uitkeringen in latere jaren stijgen.
- 615. Een bijzonder punt van aandacht is het nabestaandenpensioen. Het gaat hierbij om een kwetsbare groep mensen. De vormgeving van dit pensioen is op dit moment bijzonder complex, ook in het nieuwe pensioenstelsel, wat het voor nabestaanden moeilijk maakt om inzicht te krijgen in hun rechten. Het nabestaandenpensioen moet daarom beter vormgegeven worden, met in ieder geval meer bescherming voor nabestaanden en meer inzicht in de opgebouwde rechten. Ook kunnen er schrijnende gevallen voorkomen, doordat nabestaanden bijvoorbeeld niet weten dat ze niet meer verzekerd zijn of dat hun afgedragen pensioenpremies opeens niet meer voor hen beschikbaar zijn. Daarom moet er een vorm van restitutie ingevoerd worden in het nabestaandenpensioen.

Hoofdstuk 8. Binnenlandse zaken

Nationale soevereiniteit en Grondwet

616. In de Grondwet moeten daarom betere waarborgen komen tegen uitholling door onnodige Europese of internationale regelgeving. Om die reden moeten de regels worden aangescherpt voor de goedkeuring van verdragen waarin soevereiniteit wordt weggegeven.
617. In de praktijk moet vaker gebruik gemaakt worden van verzwaarde eisen voor goedkeuring van verdragen. Dit dient in ieder geval te gebeuren indien de afdeling advisering van de Raad van State van oordeel is dat er sprake is van afwijking van de Grondwet.
618. Stilzwijgende goedkeuring van verdragen die ingezetenen binden, is ongewenst. Verdragen die afwijken van de Grondwet kunnen alleen van kracht worden als regering en parlement volgens de normale procedures eerst de Grondwet hebben gewijzigd.
619. De huidige ‘zware’ procedure voor wijziging van de Grondwet is een goede en noodzakelijke waarborg tegen onvoldoende breed gedragen ingrepen in ons staatsbestel.
620. De SGP is voorstander van een preambule bij de Grondwet waarin uitdrukkelijk verwezen wordt naar de christelijke waarden waar Nederland door is gestempeld.
621. De christelijke eed, ambtsgebeden en de bede in de troonrede moeten in ere gehouden worden. Daarmee geeft ook de overheid blijk van zijn afhankelijkheid van God.

Regering en Parlement

622. Het koningschap dat in Nederland onlosmakelijk verbonden is aan het Huis van Oranje-Nassau, heeft een duidelijke meerwaarde. Koning Willem-Alexander staat boven de partijen, zorgt voor continuïteit in het staatsbestuur en representeert met de andere Oranjes ons land in het buitenland. De SGP ziet ernaar uit dat het staatshoofd naast ceremoniële taken ook weer bij bijvoorbeeld de kabinetsformatie betrokken is.
623. Beknoptere regeerakkoorden en minderheidskabinetten kunnen de positie van het parlement versterken, omdat er dan meer ruimte is voor de Tweede Kamer om het beleid te beïnvloeden. Na een kabinetscrisis moet gekeken worden of er op basis van de laatste verkiezingen ook een andere meerderheid voor een regeringscoalitie mogelijk is. Pas als blijkt dat dat niet kan, moeten vervroegde verkiezingen worden uitgeschreven.
624. Tweede en Eerste Kamer hebben samen en ieder voor zich een zelfstandige positie binnen ons staatsbestel. Het politieke primaat ligt bij de Tweede Kamer. De Eerste Kamer toetst eerst en vooral of wetgeving juridisch deugdelijk is en consistent met verdragen en andere wetten en regels. Daarmee is de Senaat wat ze moet zijn: een rem op de waan van de dag en bewaker van wezenlijke grondrechten. Wijziging van de verkiezingsprocedure van de Eerste Kamer is ongewenst.
625. Nadeel van (landelijke) referenda is dat ze inbreken op de vertegenwoordigende democratie die we in Nederland kennen. Daar komt bij dat een referendum zich per definitie toespitst op één bepaald onderwerp, waarmee een bredere (belangen)afweging moeilijk, zo niet onmogelijk is. In plaats van referenda ziet de SGP meer in versterking van betrokkenheid van burgers bij de politiek en de besluitvorming die past bij ons vertegenwoordigende stelsel. Burgerfora kunnen hierbij een functie krijgen om kennis en inzichten uit de samenleving mee te wegen in de besluitvorming en om betrokkenheid en enthousiasme voor de eigen leefomgeving te benutten.
626. In een coalitieland als het onze waar geen enkele partij de meerderheid heeft en er dus altijd moet worden samengewerkt, past geen gekozen formateur.
627. Het stelsel van evenredige vertegenwoordiging dient versterkt te worden door lijstverbindingen weer mogelijk te maken. Ook moet er een restzetelverdeling komen die alle partijen gelijk behandelt en niet langer grotere partijen bonuszetels geeft. Het is goed wanneer politieke partijen gestimuleerd worden om de bestaande mogelijkheden voor regionale kandidaten in de verschillende kieskringen beter te benutten. Hier is echter geen afzonderlijke regionale verdeling van ons land voor nodig.
628. De SGP is voor een versterking van de rol van politieke partijen in ons parlementaire stelsel. Een afzonderlijke stem waarmee aangegeven wordt de lijst als geheel te steunen, naast de mogelijkheden voor voorkeurstemmen, is hiervoor een goede mogelijkheid.
629. We maken structureel meer middelen beschikbaar voor politieke partijen en hun neveninstellingen, omdat ze een cruciale rol spelen bij het verbinden van de samenleving en

- de politieke besluitvorming. Door meer middelen vrij te maken kunnen ze die rol beter vervullen en sluiten we aan bij andere westerse landen die meer financiële steun bieden.
630. Bij de financiering van politieke partijen moet het ledenaantal van een partij zwaarder wegen dan nu het geval is. Dat helpt ook om partijen aan te sporen meer leden te krijgen en zo meer mensen bij de politiek te betrekken. De geringe rol van het ledencriterium bij politieke jongerenorganisaties wordt ongedaan gemaakt.
631. Bij behandeling van nieuwe wetgeving moet er nóg meer aandacht worden besteed aan de haalbaarheid en de uitvoering ervan.
632. Regering en parlement moeten bij wetgeving meer werk maken van constitutionele toetsing. Dat is zeker het geval als de afdeling advisering van de Raad van State aangeeft dat een wetsvoorstel niet past binnen de Grondwet. De SGP is bij constitutionele toetsing door de rechter voorstander van gespreide toetsing, niet van een centraal grondwettelijk hof.
633. De overheid gaat voortvarend aan de slag om de mogelijkheden voor burgers met een beperking te verbeteren om hun stem uit te kunnen brengen.
634. Het is onwenselijk dat belangenorganisaties die menen met een beroep op het algemeen belang bij de rechter vergaande consequenties kunnen afdwingen. Het representativiteitsvereiste voor belangenorganisaties wordt aangescherpt, zodat zij aan dezelfde voorwaarden moeten voldoen als gewone burgers.

Grondrechten voor de burger

635. De algemene wet gelijke behandeling is verouderd en eenzijdig. Klassieke grondrechten verdienen een herwaardering. In de verhouding tussen grondrechten is bijvoorbeeld de vrijheid van godsdienst gelijkwaardig aan het gelijkheidsbeginsel, maar in de praktijk komt de vrijheid in het gedrang door de gelijkheidsdwang.
636. De vrijheid van meningsuiting is een groot goed, ook als dat meningen betreft die niet stroken met wat de meerderheid vindt, of godsdienstige of politieke opvattingen die verzet oproepen.
637. De vrijheid van meningsuiting mag geen vrijbrief zijn om doelbewust en nodeloos te kwetsen of Gods naam te lasteren.
638. De vrijheid van geweten is belangrijk. Daarom is er in ons land altijd ruimte geweest voor gewetensbezwaren, of dat nu was tegen de dienstplicht of verplichte verzekering en vaccinatie. Die vrijheid om naar eigen geweten te handelen moet voluit blijven bestaan. In dat licht bezien dient de discriminatie van trouwambtenaren vanwege hun levensbeschouwelijke visie op het huwelijk ongedaan te worden gemaakt.
639. Ongeboren kinderen zijn niet minder mens dan zij die al wél geboren zijn. De Grondwet moet daarom - net als dat in internationale verdragen het geval is- het recht op leven erkennen. Dat dient ook te gelden voor ongeboren kinderen.
640. Kerk en staat zijn gescheiden. De vrijheid van kerken om zich naar eigen overtuiging te organiseren is een groot goed. Daar moet de overheid zich niet mee bemoeien. Dat is uiteraard anders als er financieel of anderszins banden zijn met régimes of groepen die geweld verheerlijken, haat zaaien of de rechtsorde willen ondermijnen.
641. Begraven als respectvolle wijze van omgang met overleden personen heeft oude papieren en het getuigt van de hoop op het eeuwige leven. De SGP ziet dan ook geen ruimte voor uitbreiding van de vormen van lijkbezorging voor resomeren en andere vormen van (chemische) vernietiging. De wetgeving moet mogelijkheden voor zogeheten eeuwigdurende grafurst zoveel mogelijk faciliteren.

Bescherming privéleven van burgers

642. Bescherming van ieders privacy is een groot goed. Inbreuken daarop zijn alleen gerechtvaardigd als dit in het belang is van de veiligheid van personen of de staat in noodsituaties.
643. De privacywetgeving is doorgeslagen wanneer ook kleine bedrijven, scholen en andere organisaties opgezadeld worden met heel veel administratieve rompslomp. Nederland dient de mogelijkheden voor afwijking van de Europese regels ten behoeve van kleinere instellingen zoveel mogelijk te benutten. Het zou goed zijn als de regelgeving op dit punt evenwichtiger wordt. Met name de regels uit 'Brussel' behoeven herziening.
644. Bij de uitwerking van privacyregelgeving moet er meer ruimte komen voor kerken om gegevens uit te wisselen ten behoeve van hulp of bezoek aan eenzame of oudere mensen.

- 645. Mensen moeten zich veel meer bewust worden van de gevaren van het publiceren en opslaan van persoonsgegevens. Aandacht hiervoor in opvoeding en onderwijs (mediawijsheid) verdient ondersteuning.
- 646. Er moet strenge wetgeving komen om burgers te beschermen tegen digitale afpersing, het publiceren van seksuele beelden en vergelijkbare inbreuken op de persoonlijke levenssfeer. Hierbij dient gekozen te worden voor regels die gelden ongeacht de manier waarop het gebeurt.
- 647. In de strijd tegen aanslagen en terrorisme kan het nodig zijn om incidenteel inbreuk te maken op de privacy. In dat geval gaat de nationale veiligheid en die van burgers voor. De mogelijkheid van toegang tot de rechter tegen inbreuken op het privéleven is hierbij te allen tijde nodig.
- 648. De overheid moet er nauwgezet op toezien dat de privacy van burgers wordt gewaarborgd en persoonlijke gegevens alleen worden bewaard zolang dat nodig is. De beveiliging van systemen voor het beheer van persoonsgegevens dient onafhankelijk en kritisch getoetst te worden.
- 649. Burgers moeten zelf kunnen bekijken welke persoonlijke gegevens de overheid of overheidsinstanties hebben geregistreerd.
- 650. Het moet mogelijk zijn voor providers om internetfiltering toe te passen wanneer burgers daar zelf voor kiezen.
- 651. Er moet een laagdrempelige voorziening komen waar burgers terecht kunnen voor het beëindigen van internetcriminaliteit en internetpesten.
- 652. De burger moet mogelijkheden behouden voor keuzevrijheid in de vorm van betalingsverkeer of in contacten met de overheid.
- 653. Het maken van filmpjes over optreden door politie en hulpverleners om ze openbaar te maken moet worden tegengegaan. Ook deze mensen hebben recht op hun privacy.

Zondagsrust als oase

- 654. Gemeenten die de zondagsrust willen beschermen moeten hiervoor de mogelijkheid hebben. De wettelijke mogelijkheden hiervoor zijn het waard te behouden en te versterken.
- 655. Koopzondagen zijn niet gewenst. Zij schaden economie en samenleving op langere termijn. Daarom is het goed om winkels op zondag gesloten te houden vanwege het belang van werknemers, winkeliers en het sociale en kerkelijke leven. Ook het milieu en de leefbaarheid van binnensteden varen er wel bij.
- 656. Zolang koopzondagen nog mogelijk zijn, moet er in ieder geval ruimte blijven voor winkeliers die hun winkel op zondag om welke reden ook gesloten willen houden. Er moet een wettelijk verbod komen op discriminatie van deze winkeliers door onder meer verhuurders van winkelcentra of eigenaren van winkels. Het moet verboden worden dat zij door regels of in de praktijk door boetes op te leggen gedwongen worden om op zondag open zijn. Zo'n verbod moet gelden voor bestaande en voor nieuwe contracten. Ook gemeenten moeten kunnen optreden tegen zulke gedwongen winkelopenstelling op zondag.
- 657. De Arbeidstijdenwet moet zondagswerk alleen toestaan indien dit gaat om noodzakelijke arbeid, zoals de politie en de gezondheidszorg. Werknemers mogen op geen enkele manier gedwongen worden op zondag te werken. Ook discriminatie bij sollicitaties moet worden tegengegaan. Dit vraagt om actief toezicht door de Inspectie SZW en andere organisaties.
- 658. Vrachtverkeer op zondag en nationale feestdagen moet, net als in diverse andere Europese landen het geval is, worden verboden. Dit is ook van belang vanwege bescherming van de vrije rijders (zzp'ers).

Fatsoenlijk bestuur

- 659. Politici en bestuurders vervullen een publieke functie. Van hen mag dan ook verwacht worden dat ze integer zijn. Dat is natuurlijk vooral een kwestie van innerlijke overtuiging. Daarom zijn ook duidelijke regels nodig en bijvoorbeeld burgemeesters die kritisch kijken naar eventuele belangenverstrengeling bij raadsleden of wethouders. Datzelfde geldt natuurlijk ook voor andere bestuurslagen, zoals provincies en waterschappen.
- 660. De salarissen van degenen die betaald worden uit de publieke middelen mogen niet exorbitant hoog zijn. Inhuur van externen om hetzelfde werk te doen voor een veel hoger tarief moet worden ontmoedigd.

- 661. Politieke partijen moeten transparant zijn over de herkomst van grotere giften boven de wettelijke grens.
- 662. Bestuurders, politici en hulpverleners moeten hun werk vrij en veilig kunnen doen. Bedreigingen aan hun adres of van hun verwanten moeten dan ook zwaar worden bestraft.
- 663. Het Rijk moet gemeenten bijspringen waar de drugsmafia of andere onderwereldfiguren greep proberen te krijgen op politiek en bestuur. Als dat lastig is omdat gemeenten gegevens niet goed kunnen delen, moeten de belemmeringen worden weggenomen.
- 664. Burgers of bedrijven die niet-integer gedrag 'uitlokken' moeten zwaar worden gestraft.

Versterking decentrale besturen

- 665. Gemeenten zijn onmisbaar in ons staatsbestel. Er zijn de afgelopen jaren veel nieuwe taken aan hen toebedeeld door het Rijk. Uitgangspunt moet zijn dat er in de komende jaren vooral (financiële) ruimte is om deze taken goed op te pakken, zonder dat er allerlei nieuwe taken bij de gemeenten terecht komen. Het is onwenselijk dat gemeenten te maken hebben met onzekerheid over de financiering op langere termijn. Het Rijk moet structureel duidelijkheid bieden.
- 666. Nieuwe taken die door het Rijk aan de gemeenten opgelegd worden, dienen van voldoende budget te worden voorzien als er geen herprioritering van taken plaatsvindt.
- 667. Het is zeker in tijden van economische neergang belangrijk dat gemeentebesturen bij het uitvoeren van hun begroting niet elke keer geconfronteerd worden met nieuwe tussentijdse bezuinigingen waarmee ze geen rekening kunnen houden. In dergelijke gevallen moet er een mogelijkheid bestaan om tijdelijk te werken met een niet-sluitende begroting, onder de voorwaarde dat hun begroting structureel wel op orde is.
- 668. Door het grotere takenpakket van de gemeenten, is er meer druk komen te liggen op de raadsleden, die in negen van de tien gevallen ook nog andere (beroepsmatige) bezigheden hebben. Versterking van hun professionaliteit, en daarmee de lokale democratie, is dan ook nodig.
- 669. Initiatieven om burgers meer betrokkenheid te geven bij hun eigen buurt of wijk zijn belangrijk om de eigen verantwoordelijkheid van burgers te versterken. Gemeenten moeten daar ruimte voor bieden.
- 670. De benoemde burgemeester is waarborg voor zijn onafhankelijkheid. De SGP is daarom tegen verkiezing van burgemeesters. De betrokkenheid van gemeenteraden moet behouden blijven.
- 671. De gemeente is de bestuurslaag die het dichtst bij de burgers staat. Dat moet vooral zo blijven. Om die reden is de SGP in principe alleen voor gemeentelijke herindelingen als dat vrijwillig gebeurt. Samenvoeging tegen de wil van de betrokken gemeente(n) wordt alleen overwogen als er sprake is van structurele (financiële) problemen die niet op een andere manier op te lossen zijn. Als gemeenten tot herindeling worden gedwongen dient de wetgever standaard een evaluatie uit te voeren om te onderzoeken of de beoogde effecten zijn bereikt.
- 672. Bij de uitvoering van landelijke wetgeving houden gemeenten zoveel mogelijk eigen beleidsvrijheid. Dat geldt eens te meer als het gaat om sectoren die ellende of misdaad aantrekken, zoals gokhallen en prostitutie. Gemeenten moeten de vrijheid hebben om hiertegen op te treden, of dit soort sectoren niet toe te staan op hun grondgebied. Dat geldt eveneens voor ongewenste reclames als die voor datingsites of kansspelen.
- 673. De omvang van het takenpakket van gemeenten kan verschillen. Belangrijk is dat gemeenten zelf meer te zeggen krijgen over hun inkomsten, inclusief meer ruimte voor gemeentebelastingen. Dat mag echter niet betekenen dat de totale lastendruk (rijk, provincie én gemeenten) van burgers en bedrijven hoger wordt. De SGP dringt aan op onderzoek naar mogelijkheden om het belastinggebied van gemeenten (en provincies) aanzienlijk te vergroten, waarbij de rijksoverheid gelijktijdig en evenredig de belasting op arbeid en de lasten voor bedrijven verlaagt. Een doel hiervan is dat de zelfstandigheid van gemeenten en andere medeoverheden wordt vergroot.
- 674. Bij de verdeling van het geld uit het Gemeentefonds, dient er meer oog te zijn voor de belangen van landelijke gebieden. Dat geldt zeker voor gemeenten die te kampen hebben met een daling van het aantal inwoners. Het is ongewenst wanneer bij de verdeling van het geld het aantal echtscheidingen of het aantal niet-westerse allochtonen onbepert meetelt voor meer budget. Dat stimuleert bepaald geen beleid ter preventie van echtscheidingen en miskent schaalvoordelen bij integratiebeleid. Er wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van algemene uitkeringen. Het aantal specifieke uitkeringen gaat daardoor omlaag.

- 675. Samenwerking tussen gemeenten is bij een aantal taken gewenst. Er moet in de wet meer aandacht komen voor vergroting van de invloed en zeggenschap van gemeenteraden bij bijvoorbeeld de veiligheidsregio's en andere gemeenschappelijke regelingen.
- 676. De tarieven voor begraven zijn in de afgelopen tijd fors toegenomen. Dit maakt begraven voor veel mensen erg duur, soms zelfs onbetaalbaar. Het Rijk dient te stimuleren dat gemeenten de begraafplaatsen meer gaan zien als een noodzakelijke maatschappelijke voorziening, en niet meer als een voorziening die zichzelf moet zien te bedruipen door de kosten te verhalen op de nabestaanden. Er dient daarom ook meer inzicht te komen in de opbouw van de tarieven.
- 677. Gemeenten krijgen meer mogelijkheden voor toezicht in het buitengebied (door onder meer boa's). Dat vraagt om afstemming van de regels die gelden rond wapengebruik en toezicht om de productie van drugs en het dumpen van afval tegen te gaan.
- 678. Gemeenten verdienen steun bij de verbetering van het onderliggende wegennet, dit om de landelijke maatregelen ter verhoging van de verkeersveiligheid te versterken.
- 679. De provincies zijn de oorspronkelijke dragers van de Nederlandse soevereiniteit en hebben vanouds een centrale plaats in ons staatsbestel. Hun taken op onder meer het gebied van ruimtelijke ordening in infrastructuur verdienen versterking.
- 680. De waterschappen zijn de oudste gekozen bestuursorganen in ons land en hebben een belangrijke plaats in de bescherming van Nederland tegen overstromingen. Dit functionele bestuur voor deze kerntaak van de overheid moet behouden blijven.

Koninkrijkszaken

- 681. Binnen het Koninkrijk staat een zo groot mogelijke zelfstandigheid van de verschillende landen voorop. Steun uit Nederland dient meer uit praktische dan uit financiële hulp te bestaan, waarbij wel in het bijzonder aandacht is voor het feit dat het Caribisch deel van het Koninkrijk het in de afgelopen periode met corona extra moeilijk had.
- 682. Een goede regeling voor geschillen tussen de landen binnen het Koninkrijk is absoluut noodzakelijk. Daarbij is betrokkenheid vanuit de verschillende landen onontbeerlijk omdat het land Nederland zelf ook belanghebbende is. De regering mag alleen afwijken van adviezen van de Raad van State over Koninkrijksgeschillen als daar goed gemotiveerde zeer zwaarwegende redenen voor zijn.
- 683. Nederland moet niet schromen om in te grijpen als op (een van de) eilanden sprake is van slecht functionerend bestuur. Het aanstellen van een regeringscommissaris die gezaghebbend kan optreden, zoals op Sint-Eustatius is gebeurd, is in dergelijke gevallen aan te bevelen, maar alle inspanningen dienen gericht te zijn op het herstel van autonomie.
- 684. Nederland draagt, samen met de andere landen, zorg voor bestrijding van mensen- en drugshandel en andere ondermijnende criminaliteit. Daarvoor is steun uit Nederland nodig. Voor de bestrijding van illegale migratie uit onder meer Venezuela geldt hetzelfde. Nederland blijft daarom investeren in versterking van de Kustwacht.
- 685. In de strijd tegen criminaliteit is het belangrijk dat de landen zoveel mogelijk gelijke regels kennen om ondermijning van het gezag en het bestuur tegen te gaan. Gebeurt dat niet, dan trekt de zwakste schakel binnen het Koninkrijk de criminaliteit aan.
- 686. Nederland moet aandringen op versterking van de controle op drugs op de vliegvelden en in de zeehavens van de landen van het Koninkrijk.
- 687. De financiële positie van de meeste Caribische landen binnen het Koninkrijk en op de BES-eilanden is zorgelijk. Nederland moet niet schromen stevig in te grijpen om de begrotingsdiscipline op orde te krijgen.
- 688. De BES-eilanden Bonaire, Sint-Eustatius en Saba moeten ruimte blijven houden voor eigen ethische keuzes, bijvoorbeeld op het terrein van de bescherming van het leven of huwelijk en gezin.
- 689. De SGP vindt het belangrijk dat er ook op de eilanden bij de aanpak van (jeugd)problemen goed wordt samengewerkt met de plaatselijke kerken. Ondersteuning van gezinnen en samenwerking met de kerken in de strijd tegen armoede is belangrijk.
- 690. Ook op de eilanden moet een deugdelijk sociaal minimum gegarandeerd zijn.
- 691. De ministeries hebben bij de uitoefening van hun bevoegdheden bijzonder oog voor de specifieke situatie op de BES-eilanden op het terrein van onder meer justitie, onderwijs en milieu.

Nederland digitaal

692. Bedrijven moeten transparant zijn over het gebruik van data van burgers.
693. De SGP wil toe naar zoveel mogelijk ‘individueel eigenaarschap’ van data. Niet de autofabrikant en het energiebedrijf, maar de auto- en de woningbezitter moeten bepalen wat er met ‘hun’ data gebeurt.
694. Ondernemers moeten ondersteund worden bij het werken aan meer cyberveiligheid. De inzet en capaciteit van het Digital Trust Centre moet versterkt worden.
695. Overheid en bedrijfsleven dienen afspraken te maken over de cyberveiligheid van kritieke infrastructuur. Hogere veiligheidsstandaarden voor de kritieke delen van de digitale processen zijn absoluut noodzakelijk. Cruciaal is het frequent en grootschalig testen van de beveiliging.
696. De bevoorrading van supermarkten is belangrijk voor onze samenleving. Onderzoek is nodig naar de digitale kwetsbaarheid van deze logistiek.
697. Voor grootschalige uitrol van 5G is snel meer onderzoek nodig naar de veiligheidsrisico's. Gemeenten moeten voldoende ruimte houden om 5G-antennes op risicolocaties te weren.
698. De potentie van kunstmatige intelligentie (AI) is groot. Het is wel van belang dat rekening gehouden wordt met ethische kaders en publieke waarden. AI-systemen moeten voldoen aan de principes van proportionaliteit, subsidiariteit, dataminimalisatie en transparantie.
699. Kunstmatige intelligentie mag nooit gebruikt worden om kinderen ergens toe te dwingen of hen te misleiden. Zij zijn extra kwetsbaar. De overheid moet, naar Frans voorbeeld, het verplichte gebruik van een app-blocker bevorderen dan wel verplichten.
700. De regels voor verkoop van riskante AI-systemen aan buitenlandse partijen moeten aangescherpt worden. We moeten ook zelf investeren in kunstmatige intelligentie om te voorkomen dat China en de VS alle touwtjes in handen krijgen.
701. Grote digitale platforms, als Airbnb en bol.com, trekken veel marktmacht naar zich toe terwijl ze een vreemde eend in de bijt van het mededingingsrecht zijn. Mededingingsregels en het mededingingstoezicht moeten zo aangepast worden dat de macht van grote digitale platforms zodanig aan banden wordt gelegd dat concurrentie mogelijk blijft. Ook de macht van grote communicatieplatforms als Facebook in het sturen van het maatschappelijke debat verdient kritische aandacht.
702. Waarden en normen gelden ook voor de digitale wereld. De overheid moet zorgdragen voor het ontwikkelen en toepassen van digitale ‘spelregels’.
703. Netneutraliteit mag internetfiltering niet onmogelijk maken. Via filtering kunnen burgers zichzelf en hun kinderen beschermen tegen onder meer webpagina's met porno, andere onzedelijke beelden en geweld.
704. Niet iedereen kan in een digitale samenleving goed meekomen. Hier moet aandacht voor zijn. Zo moet de overheid afspraken maken met het bedrijfsleven om kwetsbare groepen te beschermen tegen cybercrime. Overheidsdienstverlening dient in principe ook voor groepen met een achterstand in de digitale samenleving goed bereikbaar te zijn.

Hoofdstuk 9. Energie en klimaat

Naar een duurzame, betrouwbare en betaalbare energievoorziening

705. Verduurzaming van de energievoorziening begint bij besparen. Richting 2050 streeft de SGP daarom naar een derde minder energiegebruik dan nu. De resterende energiebehoefte moet zo veel mogelijk duurzaam geproduceerd worden. Een groot deel kunnen we dan in Nederland zelf opwekken. Dankzij technologische ontwikkeling kan daarbij gebruik worden gemaakt van innovatieve technieken en energiebronnen, zodat een bredere energiemix ontstaat dan nu het geval is. Voor een kleiner deel is import van stroom en duurzaam geproduceerd (waterstof)gas nodig uit landen waar de mogelijkheden voor een renderende duurzame productie van energie groter zijn.
706. De SGP wil een nuchter en consistent energie- en klimaatbeleid. Dat begint met iets wat heel normaal is, of zou moeten zijn: energiebesparing. En natuurlijk is er meer te doen. Investeren in innovatie bijvoorbeeld, wat dat betreft zit Nederland vol met vernieuwende ondernemers en ondernemende vernieuwers. Die moeten niet tegengehouden worden door gedateerde regelgeving. Wat ook belangrijk is: bedrijven en regio's het vertrouwen en de ruimte geven om de energietransitie op basis van heldere en afrekenbare doelen op een eigen manier vorm te geven.
707. Zoals gezegd: hoe minder fossiele brandstoffen we gebruiken, des te beter. De afbouw ervan kost geld, maar levert ook miljarden op die dan niet meer naar oliesjeiks en gasbaronnen vloeien. Maar de omschakeling naar betere energiebronnen moet wel haalbaar en betaalbaar zijn. En het mag niet zo zijn dat mensen omdat het windstil is plotseling in de kou en/of het donker zitten, dus: je moet wel altijd op voldoende energie-aanvoer kunnen rekenen.

Zorgvuldig beleid

708. Het huidige wettelijk vastgelegde streefdoel van 55% CO₂-reductie in 2030 lijkt moeilijk haalbaar te zijn dan wel alleen haalbaar tegen hoge kosten. Dat doel moet daarom geen wet van Meden en Perzen en dus niet als bindende doelstelling vastgelegd worden. Dergelijke streefdoelen horen ook niet in wetgeving thuis. Het energie- en klimaatbeleid moet bepaald en zo nodig bijgesteld worden in het parlement en niet in de rechtszaal.
709. Ook 'Brussel' moet geen dwingende, algemene doelen opleggen. Het is goed dat binnen de EU de handen in elkaar worden geslagen om bijvoorbeeld meer kabels en buizen tussen lidstaten aan te leggen om te zorgen voor een betrouwbare en duurzame energievoorziening. Ook een goed werkend systeem voor CO₂-emissiehandel - met hogere prijzen dan nu - is iets wat juist gezamenlijk moet worden geregeld. Dat geldt ook voor eisen aan de energiezuinigheid van auto's en apparatuur. Maar het gaat mis als 'Brussel' alle landen vastpint op onrealistische en gedetailleerde doelstellingen voor de reductie van CO₂-emissie. Dat doet geen recht aan het feit dat de lidstaten heel verschillend zijn en een eigen verantwoordelijkheid hebben. Het ondermijnt ook het draagvlak voor en vertrouwen in de energietransitie.
710. Subsidies voor duurzame energieproductie en nationale heffingen voor industrie en energiebedrijven doorkruisen het functioneren van het Europese CO₂-emissiehandelssysteem. De SGP vindt het belangrijk dat een goed werkend emissiehandelssysteem ten behoeve van een zo duurzaam mogelijke energievoorziening in 2050 voorop blijft staan, zodat een gelijk Europees speelveld zoveel mogelijk geborgd blijft en bedrijven de kans krijgen om de transitie op een kosteneffectieve wijze vorm te geven.
711. De energietransitie is niet alleen iets voor technuten en bestuurders. De omschakeling heeft enorme invloed op de hele samenleving. Dat betekent dat de overheid verder moet kijken dan de techniek. Als mensen die weinig te besteden hebben de energierekening steeds verder zien oplopen, terwijl ze niet het geld hebben om veel duur te investeren in besparende isolatie, zonnepanelen en zuinige auto's gaat er iets grondig mis. Als open landelijke gebieden worden 'gevuuld' met windparken- en zonneparkenweiden om de steden aan hun energie te helpen, roept dat terecht weerstand op. Mensen verliezen vertrouwen. De SGP pleit daarom voor energierechtvaardigheid: een faire verdeling van lusten en lasten. Dat is goed voor het voor de langere termijn noodzakelijke draagvlak.

Betrouwbaar systeem

712. Omdat we thuis, onderweg en in de fabriek steeds afhankelijker worden van elektriciteit in plaats van aardgas, is er ook steeds meer vraag naar stroom. Er zijn scenario's waaruit blijkt dat we in 2050 het dubbele nodig hebben van wat we nu verbruiken. Dat zou een verzevenvoudiging van de huidige duurzame stroomproductie kunnen betekenen! De grote vraag is of dat haalbaar is met vooral weersafhankelijke windmolens en zonnepanelen. Om de energie-aanvoer betrouwbaar en betaalbaar te houden zal er dus ook ingezet moeten worden op andere mogelijkheden.
713. Infrastructuur is de halsslagader van de energievoorziening en bepaalt de mogelijkheden voor verduurzaming. Verzwaring van stroomnetten en investeringen in nieuwe aansluitingen verdienen de hoogste prioriteit. Er is een uitvoeringsplan nodig voor de uitrol van de energie-infrastructureur: wat, waar, wanneer? Voor deze en andere (duurzame) energieprojecten moet snel een stikstofvrijstelling komen. Op langere termijn zorgt dit voor niet alleen verlaging van de CO₂-, maar ook van de stikstofuitstoot.
714. Bij efficiënter gebruik van het elektriciteitsnet kan de beschikbare netcapaciteit beter benut worden. De SGP wil dat regelgeving voor energie delen, bijvoorbeeld middels groeps-transportcontracten voor bedrijventerreinen, hierop aangepast wordt.
715. Er zijn financiële prikkels nodig om vraag en aanbod van stroom op elkaar af te stemmen, opslag te stimuleren en pieken te vermijden. De dubbele energiebelasting bij opslag, ook bij een kleinverbruikaansluiting, moet afgeschaft worden. Nettarieven moeten flexibiliteit en opslag stimuleren.
716. In kostprijsvergelijkingen en subsidieregelingen moet meer rekening gehouden worden met de relatief hoge systeemkosten van windparken en zonnepanelen vanwege de fluctuerende stroomproductie. Deze systeemkosten worden nu niet opgebracht door de producenten, maar door de netbeheerders. Constante stroombronnen verdienen zo nodig een subsidievoordeel boven fluctuerende stroombronnen dan wel een capaciteitsvergoeding.
717. Inpassing van lokale duurzame energieprojecten in het net kan lastig zijn, omdat de infrastructuur er (nog) niet op aangepast is. Het is van belang dat ingezet wordt op combinaties van wind en zon, zodat het net efficiënter benut wordt, en op combinaties met energieopslag. Er zijn 'verkeersregels' nodig om ervoor te zorgen dat zonneweidenparken tijdelijk afgeschakeld worden als de druk op het net te hoog wordt.
718. Elektrificatie van productieprocessen of gebouwverwarming in combinatie met een duurzaam energieproject moet een financieel voordeel krijgen ten opzichte van eigenstandige energieprojecten.
719. Als het stroomaanbod piekt, kunnen industrie en glastuinbouw stroom gebruiken in plaats van aardgas (power-to-heat). De ongunstige tariefstelling voor netgebruik moet dan wel aangepast worden.
720. Het Rijk moet investeren in de ontwikkeling van opslag- en conversietechnieken voor omzetting van stroom in gas en warmte. En in de ontwikkeling en toepassing van (grootschalige) opslagtechnieken waar geen schaarse grondstoffen voor nodig zijn.
721. Waterstof is op langere termijn waarschijnlijk vooral beschikbaar voor hoge temperatuur industrie, zwaar transport, oude, slecht te isoleren stadswijken, en om pieken en dalen in de stroomproductie op te vangen. De overheid moet proefprojecten met onder meer elektrolyse en een waterstofmolen steunen en mee investeren in waterstofinfrastructuur voor de industrie.
722. Zonder innovatie gaan we het niet redden. De overheid moet meer inzetten op innovatieve prijsvragen en aanbestedingen.
723. Aardgas blijft voorlopig een belangrijke brandstof en is relatief schoon. Nu de gaswinning in Groningen afgebouwd wordt, moet de winning uit de kleine gasvelden ondersteund worden. Natuurlijk zonder nieuwe aardbevingsrisico's te creëren.

Meer duurzame energie, minder fossiel

724. De SGP wil meer inzet op (innovatieve) energiebronnen met een voorspelbare productie. Het Rijk moet daarom (relatief) meer geld uittrekken voor de ontwikkeling en opschaling van alternatieve energiebronnen, zoals aquathermie, geothermie, kernenergie, getijdenenergie en 'superkritieke' vergassing van biomassa-restromen.
725. De SGP wil onderzoek naar de aanleg van getijdencentrales aan de Noordzeekust in combinatie met kustverdediging in verband met zeespiegelstijging en waterveiligheid en de verplaatsing van start- en landingsbanen van Schiphol naar zee.

726. Stroom opwekking uit de zoet-zout gradiënt in oppervlaktewater kan in Nederland tot 15% van de stroomvraag leveren. Er moet snel een grote demonstratie-installatie komen.
727. De SGP is voor verlenging van de levensduur van de kerncentrale in Borsele en staat open voor nieuwe inherent veilige kerncentrales, waaronder kleine centrales bij industriegebieden. Het beleid moet dit faciliteren en ondersteunen. Hoewel kernenergie nadelen heeft, zoals radioactief afval en opwarming van het oppervlaktewater, is het grote voordeel dat het CO₂-vrije én voorspelbare stroomproductie oplevert. Dat moet fair afgewogen worden tegen het ruimtebeslag en de hoge systeemkosten van windparken. De warmteproductie van kerncentrales moet gebruikt worden in warmtenetten. Ook een goede inpassing in het landschap is van belang.
728. De overheid moet investeren in onderzoek naar gebruik van thorium en toewerken naar een demonstratiecentrale.
729. Nederland wil in 2030 alle kolencentrales verbieden. Dat kan negatieve gevolgen hebben voor de leveringszekerheid. Voorop moet blijven staan dat de energievoorziening voldoende betrouwbaar blijft. Zo nodig moet het beleid aangepast worden.
730. CO₂-afvang en opslag is een relatief goedkope manier om CO₂-doelen te halen. De afhankelijkheid van import van fossiele brandstoffen blijft echter. Het is daarom een tijdelijke oplossing. Niet meer, niet minder.
731. De SGP is tegen grootschalige houtkap en bijbehorende import voor energiecentrales., ook niet onder druk van nationale duurzaamheidsambities. Voor zover biomassa nodig is voor energieproductie, dan moet ingezet worden op biomassa uit reststromen en op raffinage van biomassa, waarbij hoogwaardige toepassingen voorrang hebben op laagwaardige.
732. Geïmporteerde biomassa dient aan strikte duurzaamheidseisen te voldoen en van Europese oorsprong te zijn. Door middel van Europese afspraken kan het duurzame karakter van de biomassa immers geborgd worden.
733. De aanleg van zonnepanelen op daken en in bermen in plaats van op weilanden en akkers moet gestimuleerd worden. Bijvoorbeeld door collectieve aanvragen aanspraak te laten maken op SDE++ of de investeringsregeling duurzame energie (ISDE), zodat niet alleen grote bedrijven en projectontwikkelaars er met de subsidie vandoor gaan. Bij de toekenning van SDE++-subsidie moet rekening gehouden worden met de zonneladder. Op daken is nog genoeg ruimte voor zonnepanelen, terwijl zonneparken vaak ten koste gaan van vruchtbare landbouwgrond. Dat laatste wil de SGP niet.
734. Voor zonneparken gaat de gedragscode zon op land gelden, zodat zonneparken alleen onder voorwaarden mogelijk zijn. Goede landschappelijke inpassing is een vereiste.
735. De huidige salderingsregeling voor zonnepanelen is heel aantrekkelijk, maar zorgt er wel voor dat huishoudens zonder zonnepanelen de rekening betalen. De prikkel om zoveel mogelijk zelf opgewekte stroom ook direct zelf te gebruiken en zo het net te ontlasten, ontbreekt. Hier moet wat aan gedaan worden. Om over te schakelen op zonnepanelen, moet de terugverdientijd voor degene die investeert aantrekkelijk blijven. Daarbij is wel een prikkel nodig om zoveel mogelijk zonnestroom direct zelf te gebruiken. ‘Subsidiëring’ ten laste van de samenleving dient voorkomen te worden.
736. De ruimtelijke inpassing van duurzame energieproductie is geen sinecure en verdient meer aandacht. Bij het opstellen en uitwerken van de Regionale Energie Strategieën moet voorkomen worden dat projecten en bijbehorende horizonvervuiling zonder afstemming aan de rand van de regio's gepositioneerd worden. Voor een zorgvuldige ruimtelijke inpassing zijn landelijke afspraken nodig.
737. Recycling van zonnepanelen verdient veel meer aandacht. De groei van de vraag naar schaarse metalen voor de energietransitie overstijgt de groei van de winning, een achilleshiel voor een goede transitie. Hier moeten in Europees verband afspraken over gemaakt worden. Via regelgeving moet de recycling van zonnepanelen gestimuleerd worden.
738. Meer onderzoek is nodig naar de effecten van windparken op zee voor het onderwatermilieu.
739. De gaswinning in Groningen wordt snel afgebouwd. De aardbevingsrisico's zullen voorlopig blijven. Het mag niet zo zijn dat we Groningers nu aan hun lot overlaten: het Rijk moet zorgen dat de bestuurlijke chaos rond schadeafhandeling en versterking van gebouwen aangepakt wordt. Groningers moeten erop kunnen vertrouwen dat hun huis of stal weer veilig is. Nu zijn zij te vaak het kind van de rekening. Dat schaadt het vertrouwen in de rijksoverheid.

Energiebesparing en duurzame verwarming

740. Hoe je huizen en gebouwen ook wil verwarmen, altijd is energiebesparing nodig. Werk maken van haalbare isolatie bij bestaande, particuliere woningen (inclusief die van particuliere verhuurders) verdient daarom meer prioriteit.
741. De energievraag moet en kan omlaag door isolatie en door warmteterugwinning uit ventilatielucht en warm water. Er dient meer budget te komen voor investeringsregelingen en voor goedkope leningen. Meer huishoudens moeten aanspraak kunnen maken op het Warmtefonds. Ook kan gekozen worden voor minder BTW en meer investeringsaftrek.
742. Gebouwgebonden financiering is een harde randvoorwaarde om grote investeringen door woningeigenaren in het verduurzamen van hun huis haalbaar te maken.
743. We kunnen leren van landen als Engeland en Frankrijk, waar bijvoorbeeld een verplichting geldt voor energiebedrijven om te investeren in energiebesparende maatregelen.
744. Rijk en gemeenten dienen samen in te zetten op grootschalige isolatieprogramma's om de kostprijs voor het isoleren van een gebouw naar beneden te brengen.
745. Voor woningtypes waar dat goed mogelijk is, moet energieneutraliteit de norm zijn.
746. De nieuwe CO₂-heffing geldt niet voor een grote groep bedrijven die eerder wel onder de meerjarenafspraken energie-efficiëntie vielen. Er moeten bovenwettelijke afspraken met deze bedrijven komen in ruil voor een korting op de energiebelasting.
747. Gas, maar dan in de vorm van groen gas, waterstof en/of synthetisch gas, zal een significante rol blijven spelen in de toekomstige energievoorziening, zeker in het landelijk gebied. Netbeheerders moeten ruimte krijgen voor experimenten met alternatieve gassen. Wat betreft het gasnet geldt: geen oude schoenen weggooiden voor er nieuwe zijn. De verplichting voor netbeheerders om niet gebruikte infrastructuur op te ruimen moet hierop worden aangepast worden.
748. De SGP steunt een bijmengverplichting voor groen gas. De bijmengpercentages moeten zodanig vastgesteld worden dat de productiecapaciteit goed mee kan bewegen.
749. Gemeenten hebben vaak onvoldoende kennis en capaciteit om de warmtetransitie in de eigen gemeente goed en onafhankelijk vorm te geven. Het Rijk moet voldoende ondersteuning geven.
750. Om de warmtevoorziening in de toekomst voor iedereen betaalbaar te houden moet gekeken worden naar het socialiseren van de netwerkkosten. Open warmtenetten waar verschillende warmteproducenten op aan kunnen haken, hebben de voorkeur.
751. Warmtenetten in omliggende landen lijken goedkoper in de exploitatie dan Nederlandse. Er is hier weinig inzicht in de kostenopbouw. Daarom moeten er boekhoudregels opgesteld worden om ervoor te zorgen dat we meer inzicht krijgen in de kostenopbouw van de warmtevoorziening.
752. Gelet op de monopolypositie van warmtebedrijven en de hoge gasprijzen is aanscherping van de regels nodig om ervoor te zorgen dat warmtetarieven binnen de perken blijven.
753. Er moet een garantstelling komen voor bedrijven die investeren in lokale warmtevoorzieningen.
754. Gemeenten moeten ruimte krijgen om de warmtetransitie op een eigen manier in te vullen, om marktpartijen uit te dagen en om aan de slag te gaan met innovatief georganiseerde warmtenetten. Elke wijk en elk dorp is weer anders.
755. Nederland heeft nu vooral hoge temperatuur warmtenetten. De SGP wil meer inzet op de ontwikkeling en uitrol van lage temperatuur warmtenetten met minder energieverlies.
756. Veel aandacht gaat uit naar warmtepompen. De veel toegepaste lucht-lucht warmtepomp presteert helaas minder dan de bodem-warmtepomp en maakt ook meer herrie. Om ongewenste en onnodige druk op het elektriciteitsnetwerk te voorkomen is een zorgvuldige aanpak nodig die stuurt op toepassing van de bodem-warmtepomp.
757. Gemeenten kunnen niet zomaar besluiten om wijken af te sluiten van het gasnet, ook al is er een alternatieve warmtevoorziening. Belangrijke randvoorwaarden zijn een vorm van kostenneutraliteit en financiële ondersteuning bij investeringen in noodzakelijke woningaanpassingen.
758. Om elektrificatie van de energievoorziening voor bedrijven aantrekkelijk en betaalbaar te maken moeten de belastingtarieven voor stroom in de tweede en derde schijf omlaag.
759. We besparen ook energie door meer thuis te werken, minder de auto te pakken en in eigen land op vakantie te gaan in plaats van het vliegtuig te nemen. De overheid moet dit stimuleren.

Betrokkenheid en draagvlak burgers en ondernemers

760. Burgers en ondernemers moeten al in een vroeg stadium betrokken worden bij het opstellen van beleid. Hoe meer betrokkenheid aan de voorkant, hoe minder tegengas bij de uitwerking. Dat geldt ook voor duurzame energieprojecten.
761. Ook omwonenden moeten mee profiteren van de opbrengsten van windparken, zodat zij niet alleen met de lasten ervan geconfronteerd worden.
762. Er is meer steun en ruimte voor energiecoöperaties nodig, ook voor warmtecoöperaties. Het is bij collectieve projecten lastig om de eerste stappen te financieren. Hier is meer steun van de overheid voor nodig, bijvoorbeeld in de vorm van garantstellingen.
763. De overheid moet meer laten zien over de baten van energietransitie, zoals comfort, kostenbesparingen op de langere termijn en klimaatwinst. Voorbeeldwoningen kunnen daarbij helpen. Ook moet duidelijker worden gemaakt welke subsidies en leningen er zijn om te investeren in duurzaamheid.
764. De energierekening is voor burgers en ondernemers onduidelijk: naast de energiebelasting is er ook de oplopende ODE-heffing. Om een faire lastenverdeling te borgen moeten we voor financiering van de duurzame energieproductie af van de aparte ODE-heffing. Laat dit lopen via de algemene middelen.
765. Energiearmoede moet voorkomen worden. Dat kan door verhoging van de zogenaamde belastingvermindering in de energiebelasting. Bij de vormgeving van de energiebelasting moet rekening gehouden worden met de positie van grote gezinnen.

Industrie en datacenters

766. De industrie neemt de komende jaren al beslissingen over investeringen in 2030-2040. Bedrijven moeten weten waar ze aan toe zijn. De CO₂-heffing moet Europees ingebed worden en een prikkel zijn om te verduurzamen, maar geen wurgheffing. Systeeminnovaties zijn mogelijk en nodig, maar kosten wel tijd.
767. De opbrengst van eventuele heffingen moet teruggesluisd worden naar de sector voor ondersteuning bij investeringen in de verduurzaming van productieprocessen.
768. Voor een gelijk speelveld is het belangrijk dat ook voor geïmporteerde producten een CO₂-heffing gaat gelden.
769. Het Rijk moet investeren in pilots met circulariteit, power-to-heat en emissiearme processen.
770. Overheid en netbeheerders moeten tijdig investeren in infrastructuur voor de industrie, ook buitenom de grote industrieclusters, zodat emissiereducties gerealiseerd kunnen worden.
771. We gebruiken steeds meer data. Er worden steeds meer datacenters gebouwd. Daardoor stijgt het stroomgebruik exponentieel. Er moet een plan van aanpak komen om ervoor te zorgen datacenters fors gaan besparen op hun energiegebruik.
772. Er moet een belasting komen op het grootschalig lozen van restwarmte, zodat er een prikkel is om deze warmte nuttig te gebruiken, bijvoorbeeld voor het verwarmen van gebouwen.

Hoofdstuk 10. Infrastructuur en waterstaat

Algemeen

773. Bouwen en bewaren betekent niet alleen ruimte voor wonen, werken en vervoer, maar ook oog voor de bescherming van de leefomgeving en verkeersveiligheid. Wat betreft verkeer en vervoer wil de SGP een forse daling van het aantal verkeersslachtoffers, meer thuiswerken, minder files, betere bereikbaarheid van het landelijk gebied, goedkoper ov, meer overstappunten tussen auto en -ov en minder vliegbewegingen. De SGP wil een verschuiving van infrabudget van de Randstad naar de regio's in het oosten, noorden en zuiden van het land. Wat betreft onze leefomgeving wil de SGP een schoner milieu, minder zwerfafval, minder verspilling van grondstoffen en meer onderzoek naar de gevolgen van 5G-antennes voor de volksgezondheid.

Verkeer en vervoer

Van A naar B: mensen

774. De SGP wil werken aan veilig, betrouwbaar, duurzaam en betaalbaar vervoer op de weg en op het spoor. Mobiliteit is het cement van de samenleving. Het zorgt ervoor dat mensen naar school, het werk, de winkel en het ziekenhuis kunnen gaan, en dat ze elkaar kunnen opzoeken en mantelzorg kunnen verlenen. Beschikbaarheid van geschikt vervoer is niet vanzelfsprekend. Het kan te duur worden of er is gewoon geen goede ov-verbinding, bijvoorbeeld op het platteland. Ook filevorming gooit roet in het eten: het kost tijd en geld. Het belang van mobiliteit voor het sámen leven staat bij de SGP voorop. Daaraan dient mobiliteit dienstbaar te zijn. Belangrijke randvoorwaarden daarbij zijn: verkeersveiligheid en bescherming van de leefomgeving tegen schadelijke emissies en geluidsoverlast.
775. Bij de verdeling van het budget voor infrastructuur wordt vooral een economische afweging gemaakt: wat levert de meeste reistijdbaten op? De SGP vindt dat breder gekeken moet worden. Verkeersveiligheid, regionale bereikbaarheid buiten de Randstad en de aanpak van vervoersarmoede verdienen meer aandacht en gewicht. Filerijden en het bijbehorende reistijdverlies kosten de samenleving per jaar ongeveer vier miljard euro, verkeersongevallen ongeveer zevenentwintig miljard euro. De investeringen in verkeersveiligheid liggen echter bijna tien keer lager dan de investeringen in infrastructuur. Het zou dan ook goed zijn als het Mobiliteitsfonds wordt omgevormd naar een Bereikbaarheidsfonds dat ruimte biedt om alle belangen mee te wegen die spelen bij het thema mobiliteit.
776. Om de filedruk serieus aan te pakken en ervoor te zorgen dat elektrische auto's en buitenlandse automobilisten meebetalen, is volgens experts een vorm van betalen naar gebruik (in plaats van bezit) nodig. Het kan de filedruk met minstens 15 tot 30% verlagen afhankelijk van de vorm, een vlakke heffing en/of een spitsheffing. Belangrijke randvoorwaarden van de SGP voor invoering van betalen naar gebruik zijn: een voor Nederlandse automobilisten budget neutrale invoering, de betaalbaarheid voor de inwoners van het landelijk gebied die aangewezen zijn op de auto, afstemming op de (al hoge) brandstofprijzen en accijnzen en investeringen in auto-ov overstappunten en goedkoper ov.
777. Het aanpakken van verkeersproblemen in de spits begint bij het verminderen en spreiden van verkeersbewegingen. Er moet geïnvesteerd worden in niet-infrastructurele maatregelen, als opvolging van het programma Beter Benutten, en nieuwe mobiliteitsconcepten. Denk aan het stimuleren van automobilisten om op een andere manier naar het werk te gaan. Samen met werkgevers kan ervoor gezorgd worden dat meer mensen thuis werken of dat medewerkers aan het begin of het eind van de dag een uur thuis werken. Onderwijsinstellingen kunnen gestimuleerd worden om lestijden zo aan te passen dat studenten niet in de ochtendspits met het ov hoeven te reizen. Zo is er minder drukte in de spits.
778. Door betere benutting van de bestaande weg- en ov-capaciteit kan bespaard worden op infrastructuuruitgaven. Dergelijke maatregelen moeten meegenomen worden in de maatschappelijke kosten- en batenanalyses bij de voorbereiding van projecten.
779. In veel meer gebieden dan nu het geval is moet gewerkt worden met een programmatische aanpak voor bereikbaarheid, wellicht ook gekoppeld aan regionale fondsen. Gemeenten, provincies en bedrijfsleven dragen gebiedsgericht bij via cofinanciering. Gemeenten moeten meer armslag krijgen voor lokale investeringen in infrastructuur en bereikbaarheid.

- 780. Vanuit het Mobiliteitsfonds moet geïnvesteerd worden in betere verknoping van het hoofdwegennet met het onderliggend wegennet. Dat geldt ook voor betere verknoping van het hoofdspoor met het regionale en lokale ov.
- 781. Met het Mobiliteitsfonds moet het mogelijk worden om mee te investeren in gebiedsontwikkeling als daardoor bepaalde infrastructurele investeringen achterwege kunnen blijven. En andersom: er is meer financiering van infrastructuurprojecten vanuit de waardeontwikkeling van nabijgelegen vastgoed nodig en mogelijk. Hoe dan ook verdienen mobiliteit en bereikbaarheid serieuze aandacht aan de vóórkant van gebiedsontwikkeling.
- 782. De plotselinge snelheidsverlaging op de Haringvlietbrug (A29) vanwege versleten onderdelen, de onverwachtse afsluiting van de A7 tussen Joure en Sneek vanwege omhoogkomend asfalt: deze en andere onaangename verrassingen laten zien dat de instandhoudingsopgave van onze wegen, bruggen en sluizen onvoldoende in beeld is en met prioriteit opgepakt moet worden. Alle hens aan dek dus voor beter assetmanagement, een meerjarenplan instandhouding infrastructuur en voldoende budget hiervoor.
- 783. Wegen, spoorlijnen en vaarwegen zijn kwetsbaar voor extreme droogte en hitte. Zwakke schakels als gevolg van deze weersomstandigheden moeten daarom aangepakt worden.
- 784. De bediening van bruggen, sluizen en spoorwissels is kwetsbaar voor digitale aanvallen en verstoringen doordat systemen verouderd zijn. Investerings in goede beveiliging en betere ICT-systemen zijn nodig.

Veilig!

- 785. Per jaar vallen er ruim twintigduizend zwaargewonden in het verkeer en zijn er meer dan zevenhonderd verkeersdoden te betreuren. Die aantallen kunnen en moeten omlaag. Ongevallen zorgen voor onnoemelijk veel leed en verdriet. Verkeersveiligheid verdient daarom meer aandacht en inzet, ook financieel! De SGP staat voor bescherming van het leven, óók in het verkeer.
- 786. De aanpak van veiligheidsknelpunten in het nationale wegennet verdient prioriteit. Alle 100 km/uur N-wegen van het Rijk dienen fysieke rijbaanscheiding te krijgen.
- 787. Meer nationale cofinanciering is nodig voor investeringen van gemeenten en provincies om hun wegennet veiliger te maken. Denk aan aanpassingen in woonwijken die te hard rijden onmogelijk maken, veiligere fietspaden en kruispunten, ook voor elektrische fietsen, aparte rijbanen voor fietsers en auto's, veiliger 80-km/uur wegen en meer verkeershandhaving.
- 788. Bij het opstellen van plannen voor nieuwe infraprojecten moet verkeersveiligheid al in het beginstadium meegenomen worden.
- 789. Rijhulpsystemen (ADAS) verdienen een fiscale stimulans.
- 790. Verkeershandhaving dient een plaats te krijgen in de Nationale Veiligheidsagenda.
- 791. Gemeentelijke boa's moeten meer ruimte krijgen voor verkeerscontroles in de wijk. De politie komt hier niet echt aan toe, terwijl in bijvoorbeeld 30-km zones steeds meer verkeersslachtoffers vallen.
- 792. Alcohol- en drugsgebruik in het verkeer moet harder aangepakt worden. De overheid moet zo nodig geld uittrekken voor herinvoering van het alcoholslotprogramma. Het aantal alcohol- en drugscontroles moet omhoog.
- 793. Snelheidsmaniakken moeten veel hogere boetes krijgen, zeker als ze vaker in de fout gaan.
- 794. Felverlichte LED-reclameschermen die langs wegen staan en weggebruikers (kunnen) afleiden, moeten verdwijnen.

Met de auto

- 795. Investerings in de aanpak van infrastructuurknelpunten blijven een belangrijk onderdeel van het Mobiliteitsfonds. Om maar wat te noemen: het verkeerslichtvrij maken van het knooppunt A1/A30 bij Barneveld, aanpak van knooppunt Hoewelaken, verbreding van de A20 tussen Rotterdam en Gouda en van de A15 tussen Papendrecht en Gorinchem. Bij Bodegraven moet een fatsoenlijke verbinding tussen autoweg N11 en de A12 komen zonder overstekende fietsers. De N35, een belangrijke verkeersader in Oost-Nederland tussen Zwolle en Wierden, moet een volwaardige auto(snel)weg worden. Knelpunten op de N59 richting Hellegatsplein ('Zeelandroute') dienen aangepakt te worden. Een flessenhals in de N50 bij Kampen moet voorkomen worden.
- 796. Er moeten meer overstappunten voor auto-ov komen, met bijbehorende verbindingen naar werklocaties en voorzieningen. Zo razen dagelijks tienduizenden auto's langs stopreinstation Utrecht-Lunetten: geef dit station een intercitystatus met een snelle verbinding naar

- Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Eindhoven, en zorg voor een aansluiting op de A27 en goede parkeergelegenheid.
797. De SGP wil overdag een landelijk inhaalverbod voor vrachtwagens op 2x2-baans snelwegen.
 798. Meer inzet op ‘intelligente infrastructuur’ met slimme verkeerslichten, verkeersregelinstallaties en toeritdoseerlichten draagt bij aan het voorkomen van verkeersknelpunten en ongelukken.
 799. Het parkeren van de auto bij een transferium of station mag door werkgevers onbelast vergoed worden, zodat werknemers gestimuleerd worden om een groter deel van de reis met het ov te maken.
 800. Gemiddeld rijden we maar een uur per dag in de auto. Dat biedt kansen voor gedeeld autogebruik. De overheid stimuleert dat, mogelijk in samenwerking met garagehouders en verenigingen van eigenaren. De wettelijk verplichte autoverzekering gaat gelden voor de gebruiker in plaats van de eigenaar.
 801. Het Rijk moet gemeenten en netbeheerders ondersteunen bij de uitrol van een toekomstbestendig (publiek) laadpalennetwerk, ook voor elektrische vrachtwagens in de stad en op verzorgingsplaatsen.
 802. Dure en zware elektrische auto’s gebruiken meer energie per kilometer dan de lichtgewicht en zorgen voor meer belasting van het wegdek. Voertuigen met een laag energieverbruik per kilometer moeten bevoordeeld worden. Niet andersom.
 803. Slim laden van elektrische auto’s, afgestemd op de duurzame stroomproductie, moet gestimuleerd worden door de juiste prikkels in de stroom- en capaciteitstarieven van laadpalen en in de stimuleringsregeling voor zonnepanelen. Daarvoor zijn goede spelregels en afspraken tussen netbeheerders, gemeenten en marktpartijen noodzakelijk.
 804. De productie van accu’s van elektrische auto’s brengt milieurisico’s met zich mee. Elektrische auto’s vliegen sneller in brand dan andere auto’s en het blussen is lastiger. Er is beleid nodig om deze nadelen aan te pakken.
 805. Het Rijk faciliteert de aanleg van waterstoftankstations voor met name vrachtwagens.
 806. Een sector als de thuiszorg moet uitgezonderd worden van de regeling CO₂-reductie werkgebonden personenmobiliteit.

Met het ov en de fiets

807. De SGP maakt zich grote zorgen over de vershraling van het ov in het landelijk gebied. Het Rijk moet daarom geld uittrekken voor het regionaal openbaar vervoer.
808. De SGP wil meer inzet op ov-management, zoals afstemming van dienstregelingen, en op busbanen, Bus Rapid Transit-systemen (snel en duurzaam busvervoer als goedkoper alternatief voor railverbindingen) en lightrail.
809. Er moeten nieuwe regionale treinstations komen, onder meer bij Staphorst en bij Barneveld-Noord en Stroe op de lijn Amersfoort-Apeldoorn. De regionale spoorlijn tussen Zwolle en Wierden verdient verdubbeling.
810. De SGP wil (meer) intercitystops bij onder meer Harderwijk, Dordrecht en Barneveld-Noord, zodat ook regionaal belangrijke plaatsen beter verbonden worden met de Randstad.
811. Vanuit Middelburg, Enschede, Groningen en Roermond moet je met de trein in maximaal anderhalf uur in de Randstad kunnen zijn. Dat betekent dat snellere treinen nodig zijn. En dat stappen gezet moeten worden richting een nieuwe spoorlijn tussen Amsterdam/Almere en Noord-Nederland (Lelylijn). Dit helpt bovendien om de woningnood in de Randstad te beperken en is goed voor de bedrijvigheid en de vitaliteit van krimpregio’s.
812. De spanning op de bovenleiding van treinen moet naar 3kV, zodat treinen sneller op kunnen trekken en het spoornet meer en langere treinen aan kan.
813. Er moet gekeken worden naar decentralisatie van regionale treindiensten ten behoeve van betere aansluiting op het andere regionale ov.
814. Bij aanbesteding van ov-concessies dienen bedrijven uitgedaagd te worden om ruimte te geven aan nieuwe mobiliteitsdiensten. Alle vervoersconcessies moeten MaaS (Mobility as a Service)-waardig worden, zodat aanbieders van mobiliteitsdiensten ook treinreizen en busritten mee kunnen verkopen. Voor toepassing van MaaS is standaardisatie nodig, zodat je niet voor elke vervoerder een aparte app nodig hebt. De overheid stimuleert samenwerking en goede afspraken, ook over kwaliteitseisen en het delen van data.
815. De SGP wil af van bushokjes denken. Zo zou het goed zijn als er streekabbonnementen komen voor trein, bus, metro en tram in één. Het ‘omchecken’ bij overstap naar een andere vervoerder moet vereenvoudigd worden.

- 816. Het zou goed zijn als het Rijk provincies gaat ondersteunen bij het opzetten van 'vraaggestuurd' vervoer in dunbevolkte gebieden en de aansluiting op regionale overstappunten. Onderzoek naar het combineren van regulier ov en doelgroepenvervoer en ontschotting van budgetten hiervoor kan daarbij behulpzaam zijn. 'Den Haag' moet financieel bijdragen aan experimenten en projecten met het combineren van pakket- en personenvervoer. Lege bussen en halflege bestelwagens in het landelijk gebied kunnen zo wellicht voorkomen worden. Dat is goed voor de bereikbaarheid van het landelijk gebied en het milieu.
- 817. Ook mensen met een beperking moeten zoveel mogelijk op het ov kunnen rekenen. Het Besluit toegankelijkheid ov is onduidelijk en verdient aanscherping. Bij aanbestedingen dienen behartigers van de belangen van mensen met een handicap inspraak te krijgen.
- 818. Nog te vaak stuiten lokale initiatieven voor vervoer van ouderen en minder mobiele mensen op bureaucratie en tegenwerkende concessiehouders voor het lokaal openbaar vervoer. Het Rijk moet deze initiatieven faciliteren en zo nodig via wetgeving borgen.
- 819. Een op de zes Nederlanders kan zich digitaal niet goed redden. Ook voor hen moet het ov bereikbaar toegankelijk blijven.
- 820. Een treinkaartje kopen is nu veel duurder dan in de auto stappen. Om het ov aantrekkelijker te maken moet er een btw-vrijstelling voor het ov komen.
- 821. De SGP wil gratis ov voor kinderen van 0-11 jaar. Jong geleerd is oud gedaan!
- 822. Demonstratieprojecten met een hyperloop - razendsnel vervoer door een vacuümbuis - verdienen steun.
- 823. De SGP wil vereenvoudiging van de ov-regelingen voor werkgevers. Net zo eenvoudig als bij de leaseauto.
- 824. De werkkostenregeling laat weinig ruimte voor een fiets van de zaak. De leaseregeling is vooral bedoeld voor e-bikes. De SGP wil daarom de bedrijfsfietsregeling terug.
- 825. Door gebruik te maken van cofinanciering moet de aanpak van knelpunten in regionale fietsnetwerken en de aanleg van snelfiets-routes gestimuleerd worden.

Luchtvaart

- 826. Met name rond Schiphol is het afgelopen decennium het aantal vluchten fors toegenomen. Dat geldt echter ook voor de overlast, en de luchtvervuiling. Van sectoren als de landbouw wordt veel gevraagd, terwijl de luchtvaart buiten schot blijft. Dat is ongewenst. De vele goedkope vakantievluchten hebben weinig economische toegevoegde waarde, maar belasten wel het milieu. Het aantal vliegbevingen moet daarom omlaag.
- 827. Nederland moet inzetten op serieuze Europese en/of internationale afspraken over bijvoorbeeld belastingheffing op kerosine en/of CO2-uitstoot. Zolang serieuze internationale afspraken over vliegheffingen achterwege blijven, moet de nationale vliegbelasting omhoog.
- 828. De SGP wil dat reizigers naar omliggende landen niet het vliegtuig, maar de trein pakken. De vliegbelasting wordt fors verhoogd voor bestemmingen in Europa die op een goede manier en binnen redelijke tijd met de trein te bereiken zijn. Nederland moet investeren in betere internationale treinverbindingen.
- 829. Luchthaven Schiphol zit vol. De SGP wil dan ook geen verdere groei. Integendeel. Het aantal nachtvluchten moet sterk omlaag, evenals het aantal vluchten op zondag.
- 830. Lelystad Airport is bedoeld om door het verplaatsen van vluchten de overlast bij Schiphol (verder) omlaag te brengen en niet om groei van de luchtvaart te faciliteren. Dit is nu onvoldoende duidelijk. Voorwaarde is verder dat er door herindeling van het luchtruim geen sprake is van laagvliegroutes over Friesland, Overijssel en Gelderland. Vooralsnog kiest de SGP daarom niet voor openstelling van Lelystad Airport voor grote vliegtuigen.
- 831. Ruimte in de dichtbevolkte Randstad is schaars. De SGP wil daarom onderzoek naar de mogelijke verplaatsing van start- en landingsbanen van Schiphol naar zee. Dit in combinatie met getijdencentrales en een bijdrage aan de kustverdediging in het kader van waterveiligheid. De regering dient harde randvoorwaarden te stellen aan zo'n gedurfd project, waarna een consortium van bedrijven en experts de beste optie kan onderzoeken. Op basis van een integrale kosten- en batenanalyse kan besloten worden of Nederland ermee gediend is of niet.

Snel en duurzaam goederenvervoer

832. Het Rijk moet mee investeren in een goede spoorverbinding tussen Gent en Terneuzen en in de aanleg van een multimodale terminal bij Valburg (Betuwe) en een railterminal bij Bleiswijk.
833. De tarieven voor tachograafkaarten moeten omlaag. Het kan niet zo zijn dat onze transportbedrijven meer moeten betalen dan hun collega's in het buitenland.
834. Het Europese verbod voor vrachtwagenchauffeurs om de wekelijkse rustperiode in de cabine door te brengen, geeft hen onvoldoende flexibiliteit. Het moet mogelijk worden om een keer in de maand op een beveiligde parkeerplaats met voorzieningen te staan.
835. Het delen van data tussen transport- en logistieke bedrijven en tussen vrachtwagens en slimme verkeerslichten kan een belangrijke bijdrage leveren aan meer efficiënt en gestroomlijnd én veilig goederenvervoer. De overheid werkt samen met het bedrijfsleven aan goede en betrouwbare ICT-systemen.
836. De inkomsten van de vrachtwagenheffing moeten terug blijven vloeien naar de transportsector ten behoeve van ondersteuning van innovatieve projecten die gebruikt kunnen worden om het lange afstandstransport te verduurzamen. Denk aan het rijden op waterstof.
837. Bij invoering van zero-emissiezones in steden hoort voldoende ondersteuning voor elektrische bestelwagens en uitrol van een passend laadpalennetwerk.
838. Er zijn Europese afspraken nodig om ruimte te krijgen voor het rijden met extra lange vrachtwagencombinaties (zogenaamde LZV's en SEC's).
839. In verschillende Europese landen rijdt er geen vrachtverkeer op zondag. Dat willen we in Nederland met het oog op de zondagsrust ook.
840. De SGP wil de zondag vrijwaren van het bezorgen van pakketjes.
841. Webwinkels moeten bij pakketbezorging aan huis bij particulieren een stevige bezorgheffing of bezorgingstarief in rekening gaan brengen. Dit is een stimulans voor aflevering via afhaalpunten en beperkt de overlast van koeriers in de wijken en buurten.
842. De energiebelasting moet de aanleg en het gebruik van walstroomvoorzieningen voor zee- en binnenvaartschepen niet ontmoedigen, maar stimuleren.
843. De modal shift komt maar niet van de grond. De verhoudingen weg-spoor-binnenvaart zijn de afgelopen jaren nauwelijks veranderd. Het Rijk moet samenwerking stimuleren: tussen kleinere verladers en vervoerders, tussen spoorvervoerders die nog te veel vanuit het systeem en niet vanuit de klant denken, en verladers. Ladingstromen moeten worden gebundeld waardoor meer goederen geheel of gedeeltelijk over het water of het spoor vervoerd kunnen worden.

Binnenvaart

844. Heel veel goederenvervoer verloopt via het water, de binnenvaart. Een binnenvaartschip kan evenveel lading meenemen als tientallen zo niet honderden vrachtwagens en is daarmee relatief schoon en zuinig. De SGP blijft zich sterk maken voor de binnenvaart.
845. Helaas is het aantal kleine binnenvaartschepen het afgelopen decennium met een derde afgenomen. Zorgelijk, omdat juist deze schepen in de haarvaten van het watersysteem kunnen komen en zo een hele goede bijdrage kunnen leveren aan de modal shift. Nederland moet zich hard maken voor een hardheidsclausule voor internationale emissie- en geluidseisen, zodat kleine binnenvaartschepen door kunnen varen.
846. Een betrouwbare binnenvaart staat of valt met een goed vaarwegennet. Storingen bij bruggen en sluizen vanwege onder meer slecht onderhoud zorgen te vaak voor oponthoud. Daarom dient achterstallig onderhoud te worden uitgevoerd en is juist preventief onderhoud nodig. Ook moeten capaciteitsknelpunten, zoals bij de Volkeraksluizen en bij Grave, aangepakt worden.
847. Overheden moeten ervoor zorgen dat de bediening van bruggen en sluizen beter op elkaar wordt afgestemd wordt. Ook is voldoende personeel voor deze bediening nodig.
848. Het Rijk moet er, samen met de provincies, voor zorgen dat er meer ligplaatsen voor binnenvaartschepen komen.
849. Het Rijk moet verduurzaming van de binnenvaartvloot structureel stimuleren. Dat kan onder meer door vervanging van motoren te subsidiëren en door de aanleg van bunkerplaatsen voor duurzame brandstoffen en stroom te ondersteunen.
850. Het beleid moet ruimte bieden voor beperking van de uitstoot van schadelijke stoffen door andere maatregelen dan alleen de dure vervanging van scheepsmotoren.

851. Er moeten voldoende ontgassingsinstallaties beschikbaar komen. Het helpt als de afgevangen en verwerkte gassen niet langer als afvalproduct bestempeld worden.

Leefomgeving

Lucht en bodem

852. Voor allerlei (chemische) stoffen, gewasbeschermingsmiddelen en medicijnen, zijn er strenge (toelatings)eisen met het oog op de risico's voor de mens. Bij 5G-straling is dat niet het geval omdat er nog te weinig gegevens verzameld en doorgerekend zijn. De huidige norm is eenzijdig. Hier is dus actie nodig: meer meten en strenger toetsen!
853. De les van alle ellende met de plotselinge invoering van strengere regels, zoals voor PFAS, moet zijn dat ondernemers de tijd moeten krijgen om toe te werken naar het kunnen voldoen aan strengere regels.
854. Gebruik van schadelijke PFAS door de industrie moet verboden worden. Zo kunnen deze stoffen niet langer in de leefomgeving terechtkomen.
855. In tuinen en pleinen liggen veel tegels of andere bestrating. Het zou voor de waterhuishouding, natuur en leefomgeving beter zijn als de tegels worden vervangen door groen. De SGP wil een landelijke campagne om dit te stimuleren.
856. Asbestsanering moet gestimuleerd worden door meer inzet op en ruimte voor innovatieve werkmethoden. Onnodige eisen worden geschrapt.
857. Vuurwerk zorgt voor veel slachtoffers, schade, luchtvervuiling en andere overlast. Naast het verbod op vuurpijlen en knalvuurwerk, moet ook rondvliegend siervuurwerk verboden worden. Gemeenten houden ruimte om zelf een vuurwerkshow te organiseren.
858. Houtkachels zorgen voor sfeer en verwarming. De rook kan in de bebouwde kom echter ook voor overlast en gezondheidsproblemen zorgen. Er moet beleid komen om de overlast door houtrook gericht in te perken, bijvoorbeeld door verplichte roetfilters of emissie-eisen voor bestaande houtkachels.
859. De aanscherping van de normen voor de uitstoot van fijn stof van pluimveebedrijven moet gericht worden op die hotspots waar gezondheidsnormen daadwerkelijk overschreden worden.
860. De geluidsregels voor windmolens zijn in Nederland veel ruimer dan in andere Europese landen. Omdat het geluid van windmolens voor omwonenden erg storend kan zijn, moeten die regels aangescherpt worden.
861. Geluidsoverlast door motorrijders moet aangepakt worden. Gemeentelijke opsporingsambtenaren moeten ruimte krijgen om hierop te handhaven.

Grondstoffen en afval

862. Meer dan de helft van de Nederlanders koopt liever nieuwe spullen dan iets wat kapot is te (laten) repareren. Europese regels moeten aangepast worden zodat onderdelen van apparaten eenvoudiger vervangen kunnen worden.
863. Het leasen van goederen moet gestimuleerd worden door toepassing van een verlaagd btw-tarief. Dat geldt ook voor het repareren van apparatuur.
864. Hergebruik van grondstoffen moet gestimuleerd worden. Helaas is dat nu vaak duurder dan gebruik van ruwe grondstoffen. Dat kan anders door Europese productnormen en/of door grondstofheffingen. Nederland geeft hierbij het goede voorbeeld. Gebruik van onder meer plastic verpakkingsmateriaal wordt ontmoedigd door een belastingheffing voor plasticproductie eerder in de keten.
865. De regels om gebruik van wegwerpbekers en -bakjes te ontmoedigen zorgen voor veel onduidelijkheid en rompslomp, en lijken nog weinig effectief om zwerfafval te beperken. De overheid moet samen met ondernemers kijken hoe gezorgd kan worden voor een eenvoudigere en meer effectieve aanpak.
866. De SGP pleit er voor dat kringloopwinkels waarvan de opbrengst uitsluitend aan goede doelen wordt besteed, geen omzet- en vennootschapsbelasting behoeven te betalen.
867. Er is meer actie nodig om te zorgen voor zoveel mogelijk recycling van zonnepanelen.
868. De MilieuPrestatieNorm voor grote gebouwen moet aangescherpt worden om hergebruik van bouwmaterialen daadwerkelijk aan te moedigen. Ook moet gebruik van hout als vorm van CO₂-opslag daarbij gestimuleerd worden.

- 869. De afvalstoffenregelgeving moet zo aangepast worden dat het eenvoudiger wordt om waardevolle afvalstoffen niet meer als afval, maar als grondstof aan te merken.
- 870. Om de afvalberg te verminderen moet het loterijen en andere organisaties verboden worden om een 'nee/nee'-stickers op de brievenbus te omzeilen door de algemene aanhef 'aan de bewoners van...' te gebruiken.

Water

- 871. Met zeespiegelstijging, langdurige hoosbuien zoals we in Zuid-Limburg hebben gezien en de problematiek van bodemdaling moet waterveiligheid prioriteit blijven houden. Het budget voor het Deltafonds moet meebewegen met de opgave.
- 872. Waterschappen betalen mee aan de versterking van dijken en duinen in hun gebied. Voor een provincie als Zeeland betekent dit een onevenredige last. Dat verdient aanpassing.
- 873. Bij waterveiligheidsprojecten moet gekeken worden naar koppeling met andere doelen, zoals een betere leefomgeving. Natuurlijk alleen als de projecten hierdoor geen vertraging oplopen en het juist helpt om de procedures en uitvoering soepeler te laten verlopen.
- 874. Bij gebiedsontwikkeling wordt vaak maar beperkt gekeken naar waterveiligheid. Dit moet aan de voorkant meegenomen worden. De watertoets wordt versterkt.
- 875. De afgesproken normen voor het beperken van extreme wateroverlast in bebouwd gebied verdienen goede implementatie.
- 876. Water is van levensbelang. Na enkele jaren met extreme droogte realiseren we ons steeds des te meer dat de beschikbaarheid van voldoende zoetwater niet vanzelfsprekend is. Gewassen moeten berekend worden, maar dat kan niet als er te weinig water is. Ook natuurgebieden lijden onder droogte. Watersystemen zijn nu vooral gericht op het snel afvoeren van water. Dat zal anders moeten, en wel door meer in te zetten op het vasthouden van water. Dit verdient meer aandacht in planprocessen en de gebiedsprogramma's op basis van het nationaal programma landelijk gebied. In stedelijk gebied en op hoge gronden zijn waterinfiltrerende voorzieningen nodig. Bij zonneparken op hoge gronden moet dat verplicht worden. Het afkoppelen van gebouwen van het riool verdient stimulans.
- 877. De beschikbaarheid van en de vraag naar water verdient meer aandacht in de ruimtelijke ordening.
- 878. Het bestrijden en voorkomen van verzilting, met name in het westen van ons land, verdient meer aandacht. Verziltingsplannen moeten daarom opnieuw tegen het licht gehouden worden. De overheid moet mee investeren in de zoetwatervoorziening van vruchtbare landbouwgebieden.
- 879. Verbetering van de waterkwaliteit blijft nodig, ook met het oog op de Kaderrichtlijn Water. Veel winst is er te behalen als per gebied bekeken en gemeten wordt waar de problemen precies zitten en waar de 'vervuiling' vandaan komt. Via het mestbeleid kunnen gebiedsgericht maatregelen genomen worden. Ook wordt via de zogenaamde ecoregelingen in het Europees landbouwbeleid geïnvesteerd in onder meer akkerranden die uitspoeling van stikstof en fosfaat tegengaan.
- 880. De middelen van het Rijk voor het nationaal programma landelijke gebied dienen ook ingezet te worden ten behoeve van verbetering van de waterkwaliteit en de buffering van zoetwater.
- 881. Doelen voor de Kaderrichtlijn Water moeten snel zodanig aangepast worden, dat ze rekening houden met de achtergrondbelasting en de haalbaarheid. Het 'one out - all out' principe moet van tafel. Met tientallen normen per waterlichaam is het in een dichtbevolkt land als Nederland lastig om een honderd procent score te realiseren.
- 882. In het veenweidegebied moet niet alleen gekeken worden naar peilverhoging, maar ook naar maatregelenpakketten met drukdrainage en het uitrijden van klei op veen. Melkveebedrijven in deze gebieden hebben een reëel perspectief nodig.
- 883. De oprukkende rivierkreeft bezorgt waterbeheerders en boeren veel hoofdbrekens. De exoot zorgt voor verslechtering van de waterkwaliteit en tast oevers aan. Een grootschalige aanpak met meer inzet op het wegvangen van rivierkreeften is nodig.
- 884. Microplastics en de resten van medicijnen in het afvalwater van ziekenhuizen, verzorgingstehuizen en huishoudens geven waterschappen veel werk. Dit probleem moet bij de bron aangepakt worden. De industrie zorgt ervoor dat plastic korrels die vrijkomen bij productieprocessen afgevangen worden.
- 885. De voorwaarden voor lozingsvergunningen voor de industrie worden aangescherpt. Zo moet op gebiedsniveau rekening gehouden worden met het stapeleffect. Fabrikanten moeten via de verplichting om de best beschikbare techniek toe te passen gestimuleerd worden om te

- kiezen voor minder schadelijke varianten. Verder moeten potentieel zeer schadelijke stoffen uit voorzorg net zo behandeld worden als stoffen die al als zeer schadelijk aangemerkt zijn.
886. Het toezicht op indirecte lozingen van bedrijven op het oppervlaktewater moet naar de waterschappen.
887. De waterschappen spelen al eeuwenlang een cruciale rol in het waterbeheer. Aan de eigensoortige positie van dit bestuursorgaan moet daarom niet getornd worden! De SGP wil de geborgde zetels voor boeren en natuurorganisaties handhaven. Bedrijven horen daar ook bij. Deze partijen hebben groot belang bij goed waterbeleid en kennis van zaken. Dat verdient een eigen stem in het waterschapsbestuur.

Hoofdstuk 11. Landbouw, tuinbouw en visserij

Algemeen

888. De opdracht om het land te bouwen gaat gepaard met de opdracht om te bewaren. Uit het sabbatsjaar (het land moest eens per zeven jaar braak liggen) en andere Bijbelse noties kunnen uitgangspunten voor goede landbouw en landbouwbeleid worden afgeleid: voldoende en gezond voedsel, voldoende inkomen en eerlijke prijzen, goede zorg voor dieren, bodembeheer zonder uitputting, terughoudend gebruik van grondstoffen, vermijden van aantasting van natuur en milieu, en een kritische houding tegenover het sleutelen aan het DNA, met respect voor de soortgrenzen.
889. Boeren, tuinders en vissers zetten zich er letterlijk dag en nacht voor in om voor iedereen voldoende, betaalbaar en veilig voedsel te produceren. En dat zo duurzaam mogelijk. Maar, zoals dat voor iedere ondernemer geldt, dat kan alleen als je voor dat eerlijke product ook een eerlijke prijs krijgt. *Fair trade* dus!
890. Het ongunstige verdienmodel en de verduurzamingsopgaven nopen ondernemers om hun bedrijfsschaal te vergroten of hun bedrijf zelfs te verkopen. Verdergaande schaalvergroting en de komst van megabedrijven kan wringen met de zorg voor de leefomgeving, de regionale inbedding en een mooi landschap. Veel boeren lopen klem: ze willen rentmeester zijn en verduurzamen, maar ze weten niet hoe ze dit kunnen financieren. Het is van belang dat we met elkaar de schouders zetten onder gezond toekomstperspectief voor het agrarische familiebedrijf.
891. De SGP wil dat Nederland een land- en tuinbouwsector heeft en houdt die een bijdrage levert aan de internationale voedselvoorziening, met name in (noordwest) Europa, aan de productie van groene grondstoffen voor de maakindustrie en aan groen in en om het huis. Agrarische ondernemers hebben daarbij handelingsperspectief en verdienen een eerlijke boterham op familiebedrijven die goed ingebed zijn in de regio en (financieel) gewaardeerd worden voor hun bijdrage aan landschap en leefomgeving. Grutto's en veldleeuweriken zingen hier het hoogste lied. De bodem staat centraal. We zijn minder afhankelijk van chemische gewasbeschermingsmiddelen, niet duurzame kunstmest en de import van sojaschroot. Boeren hebben de zorg voor dierenwelzijn en -gezondheid op orde en beperken schadelijke emissies.
892. Het landbouwsysteem heeft een generatie nodig gehad om hoogproductief en kostenefficiënt te worden. Het heeft opnieuw een generatie nodig om verder te verduurzamen. Politiek en samenleving moeten deze tijd geven, de landbouw ondersteunen om deze omslag te maken en ruimte geven aan zowel het rentmeesterschap als het vakmanschap van boeren. De behoefte aan duidelijk, consistent en duurzaam beleid is groot.
893. De minister van landbouw moet zich sterk maken voor een vitale en duurzame agrarische sector, niet als eenrichtingsverkeer, maar samen met de betrokken bedrijven. Het landbouwakkoord is mislukt. Het overleg met sector en ketenpartijen moet echter blijven. Alleen al een praktijktoets alvorens nieuwe regels in te voeren is hoog nodig.
894. De SGP wil realistisch Europees beleid. Nieuwe regels met onduidelijke gevolgen, zoals in de voorgestelde richtlijn voor bodembeheer, moeten voorkomen worden.
895. Zuid-Europa kampt met verwoestiging van landbouwgronden. Laten we zuinig zijn op de vruchtbare landbouwgronden in de Nederlandse delta. Deze verdienen daarom ruimtelijke bescherming en moeten niet ontpolderd worden. Er horen ook geen zonneparken op. Ook zijn regels nodig om kwetsbare grondgebruikers te beschermen tegen opkoop van gronden door onder meer buitenlandse investeerders, zoals Vlaamse havenbaronnen.
896. Gebiedsprogramma's zijn bedoeld om als overheden, boeren en betrokken gebiedspartijen gezamenlijk de verschillende opgaven in het landelijk gebied, zoveel mogelijk integraal op te pakken. Zoals in de FoodValley. Hier is tijd, beleidsruimte en voldoende budget voor nodig. Dit proces is niet gediend met onwerkbaar Haagse dictaten. Opstelling en uitvoering van deze gebiedsprogramma's wordt door het Rijk meerjarig ondersteund en gefaciliteerd.

Duurzaam verdienmodel

897. Om pieken en dalen in de omzet als gevolg van dier- en plantenziekten en extreme weersomstandigheden beter op te kunnen vangen en te kunnen investeren in dierenwelzijn en milieu moeten landbouwbedrijven de mogelijkheid krijgen om een fiscale klimaat- en investeringsreserve te vormen. Zo worden winsten in vette jaren niet direct afgeroomd, maar

- kunnen deze ingezet worden als buffer voor verliezen in magere jaren en voor toekomstige milieu-investeringen.
898. Het Investeringsfonds Duurzame Landbouw moet blijven. Met investeringsregelingen, omschakelvergoedingen en garantstellingen kunnen ondernemers ondersteund worden bij het nemen van milieu- en dierenwelzijnsmaatregelen en herinrichting van hun bedrijf. Het fonds kan bijvoorbeeld gevoed worden door heffingen bij supermarktketens en andere winkels en op basis van de hierna genoemde afrekenbare stoffenbalans.
 899. Fiscale voordelen voor land- en tuinbouwbedrijven, zoals de landbouwwijstelling en een lagere energie- en omzetbelasting, dienen te blijven.
 900. De energiebelasting op stroom voor glastuinbouw- en fruitteeltbedrijven moet verlaagd worden.
 901. Zolang boeren en tuinders hun noodzakelijke investeringen om te kunnen blijven concurreren en vergroenen onvoldoende via de markt terug kunnen verdienen, is financiële ondersteuning via het Europees landbouwbeleid of anderszins nodig. Max. 40% van het budget van het Europees landbouwbeleid moet ingezet worden voor gerichte vergroening en duurzame innovatie, met bijzondere aandacht voor maatregelen die de landbouw minder kwetsbaar maken voor droogte en plantenziektes. De directe inkomenssteun moet niet belast worden met strenge vergroeningseisen.
 902. De landbouw is dermate kapitaalintensief geworden dat bedrijfsovername door bedrijfsopvolgers lastig is en blijft. Stimuleringsregelingen voor jonge boeren moeten daarom behouden blijven.
 903. Het (Europese) mededingingsbeleid moet aangepast worden, waardoor het voor boeren eenvoudiger wordt om een vuist te maken tegenover de groothandel. Voor voedselproducenten moet het verbod op misbruik van marktmacht moet aangescherpt worden en moet er een verbod op misbruik van economische afhankelijkheid komen. Door inperking van de marktmacht van inkopers kan een groter deel van de marktprijs terecht komen bij de producenten. Bij kwaliteitseisen en milieukeurmerken horen reële kostenvergoedingen.
 904. Om grote schommelingen in landbouwprijzen en overschotten te voorkomen, kan regulering van markt en productie nodig zijn.
 905. De regels voor langdurige pacht beschermen de pachter, maar maken deze pachtvorm buitengewoon onaantrekkelijk voor de verpachter. Om die reden worden er steeds meer kortdurende pachtcontracten afgesloten. Die pachttarieven rijzen echter de pan uit en zorgen voor het uitmergelen van akkergronden. De pachtwetgeving moet zo aangepast worden dat pacht een duurzaam financieringsinstrument voor de landbouw blijft. Bij eventuele stappen richting vrije prijsvorming voor langdurige pacht moet er tenminste een koppeling komen met het opbrengend vermogen van de grond. Particuliere verpachters moeten een vrijstelling kunnen krijgen van de vermogensrendementsheffing.
 906. In veel gevallen gelden buiten de Europese Unie minder strenge milieueisen en is sprake van een ongelijk speelveld. Niet duurzame import vanuit het buitenland moet daarom zoveel mogelijk voorkomen worden. Bij internationale handelsakkoorden moeten kwetsbare landbouwsectoren buiten schot blijven.
 907. Sinds de coronacrisis weten steeds meer mensen de boerderijwinkel op de hoek te vinden. Meer binding tussen boer en consument is noodzakelijk voor een duurzaam verdienmodel: een opgave voor alle schakels in de voedselketen. De overheid kan een bijdrage leveren door bijvoorbeeld het ondersteunen van non-bancaire financiering van duurzame landbouw op dure grond via lokale landcoöperaties en door regionaal in te kopen voor de eigen catering.
 908. Agrarische ondernemers die extra inkomen halen uit kinderopvang of zorglandbouw, lopen aan tegen allerlei regels en ruimtelijke belemmeringen. Deze knelpunten voor multifunctionele landbouw moeten aangepakt worden.
 909. CO₂-vastlegging in de bodem, waterbuffering en extra biodiversiteit op boerenland kan op de markt gezet worden als zogenaamde ecosysteemdienst. Het Rijk moet dit stimuleren en faciliteren.
 910. De overheid moet waterschappen en landbouw ondersteunen bij het zoeken naar creatieve oplossingen voor voldoende beschikbaarheid van zoetwater.
 911. Verschillende boeren willen stoppen, omdat ze geen opvolger hebben, geen perspectief zien voor grote investeringen of anderszins. De fiscale afrekening voor stoppende landbouwbedrijven moet omlaag. Dat zou kunnen door deze fiscale afrekening op korte termijn aanzienlijk te beperken en deze korting langzaam weer te verminderen. Het stimuleert het doorhakken van een knoop en geeft in combinatie met een kavelruilproces nieuw perspectief voor blijvende bedrijven.

Kringlopen: mest en emissies

912. Grazende koeien in de wei en varkens en kippen die restproducten van de levensmiddelenindustrie eten: kringlooplandbouw is niet nieuw. Het gaat om kringlopen als werkwoord: werken aan minder gebruik van grondstoffen, minder verliezen van stikstof, fosfaat en CO₂ naar het milieu, minder verspilling en beter gebruik van reststromen. Nu komt veertig procent van de stikstof op landbouwgrond uit kunstmest, terwijl er een overschot aan dierlijke mest is. Nu verdwijnt ongeveer de helft van de stikstof uit krachtvoer en van de kunstmest in het milieu en in de lucht. Deze onbenutte stikstof kost de boer ook geld. Kortom, er is werk aan de winkel! De overheid moet daarbij niet op de stoel van de boer gaan zitten, maar het vakmanschap van de boer benutten en waarderen. Dat kan door doelvoorschriften in plaats van middelvoorschriften.
913. Er moet meer gestuurd worden op de doelen zelf in plaats van via allerlei gedetailleerde voorschriften om het doel te bereiken. Samen met de sector moet het voorstel voor een afrekenbare stoffenbalans in combinatie met meer metingen op bedrijfsniveau en het afschaffen van gedetailleerde regels uitgewerkt worden. Hiervoor moet ook experimenteerruimte gegeven worden.
914. In het mest- en emissiebeleid moet gekozen worden voor twee sporen: boeren kunnen kiezen voor óf eenvoudige regels en begrensde bemestings- en milieuruimte, óf voor maatwerk op basis van doelvoorschriften, dus met de genoemde afrekenbare stoffenbalans, lokale waterkwaliteit- en bodemmetingen, emissiemetingen, een certificeringssysteem en opbrengstafhankelijke bemesting.
915. Voor het beter sluiten van kringlopen is regionale samenwerking nodig. Zo moet het voor veehouders en akkerbouwers eenvoudiger worden om een gezamenlijke mestboekhouding te voeren.
916. Veehouders mogen niet verplicht worden om mest die ze op eigen land uit kunnen rijden, af te voeren.
917. Het mestbeleid moet meer gebiedsgericht worden op basis van metingen van de waterkwaliteit in het betrokken gebied, zodat recht gedaan kan worden aan de diversiteit van de problemen met de waterkwaliteit.
918. Bedrijven met hoge gewasopbrengsten moeten meer ruimte krijgen om mest uit te rijden.
919. Er moet een fosfaatvrije voet komen voor alle meststoffen met een hoog organische stof gehalte.
920. Dierlijke mestproducten die kunnen dienen als kunstmestvervanging moeten meer gebruikt kunnen worden.
921. Eendimensionale normen voor stalemissies of voor het uitrijden van mest gaan voorbij aan het integrale karakter van het landbouwsysteem. Er moet meer aandacht komen voor het belang van mestkwaliteit, voerkwaliteit en bodembioïecologie, en de invloed van het beleid hierop.
922. Om reststromen uit de levensmiddelenindustrie beter te kunnen benutten is het belangrijk dat die reststromen en toepassingsmogelijkheden in beeld gebracht worden. Daarnaast is het belangrijk dat het verbod op het gebruik van diermeel versoepeld wordt en dat het mogelijk wordt om insecteneiwitten aan varkens en kippen te voeren. Diermeel kan een derde van het sojaschroot in diervoer vervangen en draagt dus mogelijk veel bij aan het milieuvraagstuk. Insecten kunnen reststromen omzetten in hoogwaardige eiwitten. Door meer te experimenteren kunnen de effecten in de praktijk bekeken worden.
923. Samenwerking tussen bedrijven, onderzoekers, het onderwijs en de overheid is cruciaal. Er moet meer geld uitgetrokken worden voor praktijkonderzoek, onder meer voor onderzoek naar de reductie van methaanemissies en de weerbaarheid van teeltsystemen. Er moeten meer proef- en demonstratieboerderijen komen.
924. Nederland wordt jaarlijks ongeveer 200 miljoen kilogram goed voedsel niet geconsumeerd. Dat gebeurt in verschillende schakels van de voedselketen: 10% op het boerenbedrijf, 20% bij levensmiddelenindustrie en logistiek, 20% in de horeca, 5% bij supermarkten, en 45% door consumenten. Voedselverspilling moet tegengegaan worden, onder meer door voor lang houdbare producten geen 'ten minste houdbaar tot'-termijn meer op de verpakking te zetten. Die datum zegt bij producten als rijst en meel weinig meer over de echte houdbaarheid.

Stikstof en Natura 2000

925. Nederland is een dichtbevolkt land met een vruchtbare delta. Tegelijkertijd herbergen onze Lage landen bijzondere natuurwaarden die beschermd moeten worden om zoveel mogelijk

- biodiversiteit te houden. Dat schuurt. Het strenge Natura 2000-regime voor onder meer stikstofgevoelige natuur botst met economische activiteiten en meer verkeer. Een goede uitweg uit de ontstane (juridische en ecologische) impasse is alleen mogelijk door een realistischer beschermingsregime in combinatie met emissiereductie en investeringen in goed natuurbeheer.
926. Niet elke snipper natuur in een Natura 2000-gebied moet onder het juridische beschermingsregime vallen.
 927. Er moet niet langer gestuurd worden op en getoetst worden aan nationaal vastgestelde kritische depositiewaarden. Elk gebied is weer anders. De lokale staat van de natuur en de relatieve invloed van beheer, stikstofdepositie, waterhuishouding en andere factoren moet veel beter in beeld gebracht worden, bijvoorbeeld middels bodemanalyses. Er moeten lokale depositiestreefwaarden komen. Het beleid moet hierop afgestemd worden.
 928. Doelen voor emissie- en depositiereductie zijn goed, maar horen niet in de wet thuis. De SGP wil sowieso geen aanscherping van de stikstofwet. De meeste depositie is niet herleidbaar tot individuele bedrijven. Sturen op emissies heeft daarom de voorkeur boven sturen op deposities.
 929. Voor boerenbedrijven moet gezond toekomstperspectief blijven bestaan. De SGP wil niet dat tal van bedrijven ten onder gaan door onhaalbare en eenzijdige emissie-eisen en Natura 2000-doelen.
 930. De SGP is tegen gedwongen opkoop of het afnemen van vergunningen in het kader van de stikstofaanpak.
 931. Boeren moeten ondersteund worden als ze investeren in emissiereductie bij de bron. Innovatieve technieken en methoden (koetoilet, Kopros, stikstofkraker,...) moeten snel erkend worden. Omdat sanering van bedrijven relatief duur is en minder op brengt, moet er meer geld uit het budget worden besteed aan (innovatieve) emissiereductie op het boeren erf. Ook moeten er serieuze mogelijkheden komen voor verplaatsing van bedrijven bij stikstofgevoelige natuur vandaan.
 932. Via de eerder genoemde afrekenbare stoffenbalans komt er een prikkel om stikstofemissies omlaag te brengen. Voor de industrie komt er een belasting op de uitstoot.
 933. Ongecontroleerde opkoop van veehouderijbedrijven door kapitaalkrachtige partijen via externe saldering moet voorkomen worden. Er moet ruimte komen om mee te investeren in emissiereductie op het boeren erf.
 934. Stikstofrekenmodellen moeten zodanig aangepast worden dat deposities niet op detailniveau berekend worden.
 935. Kleine berekende deposities kunnen in de praktijk geen significant negatieve effecten op de natuur hebben. Passende beoordelingen en onderzoeken die dit laten zien, moeten zoveel mogelijk gedeeld en benut worden. Zo mogelijk komt er op gebiedsniveau een vrijstelling voor kleine depositiebijdragen.
 936. De SGP wil ter goeder trouw handelende PAS-knelgevallen met voorrang legaliseren. Deze bedrijven zitten onterecht op slot. Dit kan door het creëren van stikstofruimte middels investeringen in emissiereductie en door benutting van de onderbouwing dat kleine berekende deposities geen significant negatieve effecten kunnen hebben.

Gewasbescherming

937. De plantgezondheid staat onder druk omdat steeds minder gewasbeschermingsmiddelen gebruikt mogen worden. Door extremere weersomstandigheden neemt de ziektedruk echter toe en zijn gewassen kwetsbaarder. Steeds vaker moeten boeren en tuinders dan ook met lede ogen aanzien dat ziekten en plagen oprukken en gewassen aantasten. Inzet op het weerbaar maken van het teeltsysteem door goed bodembeheer, functionele agrobiodiversiteit en weerbare gewassen is daarom van belang, maar heeft tijd nodig. Goede gewasbescherming moet wel mogelijk blijven. Daarbij geldt: hoe meer effectieve middelen in de 'medicijnkast' staan, hoe verder boeren durven gaan met niet-chemische gewasbescherming.
938. Het Europese toelatingsbeleid moet op de schop. Er is bijvoorbeeld volstrekt onvoldoende aandacht voor de beschikbaarheid van voldoende middelen. Evenmin is er oog voor toepassingen met emissiebeperkende maatregelen en het belang van een breed middelenpakket als 'medicijnkast' om gewassen optimaal te kunnen beschermen. Het is hoog tijd voor een systeemtoelating, waarbij een breed middelenpakket beschikbaar blijft als sprake is van een weerbaar teeltsysteem waarin primair ingezet wordt op niet-chemische gewasbescherming.

- 939. Als knelpunten in het middelenpakket niet voorkomen kunnen worden, moet Nederland, net als omringende landen, sneller vrijstellingen en ontheffingen verlenen voor het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen. Het kan bijvoorbeeld niet zo zijn dat boeren gedwongen worden hun bieten volvelds te bespuiten, omdat de milieuvriendelijkere zaadcoating niet meer mag.
- 940. Voor groene gewasbeschermingsmiddelen moet een eenvoudiger en snellere toelatingsprocedure gaan gelden.
- 941. De beoordelingscapaciteit van de toelatingsautoriteit moet uitgebreid worden, zodat alternatieve middelen eerder beschikbaar komen.
- 942. Het Rijk moet investeren in praktijkonderzoek naar weerbare teeltsystemen en toepassing van functionele agrobiodiversiteit. Het vestigen van natuurlijke vijanden bij akkers moet worden gestimuleerd. Daarbij kan gebruik worden gemaakt van een deel van het budget dat er is voor het Europees landbouwbeleid.
- 943. Eveneens is ondersteuning nodig bij investeringen in precisietechnieken.
- 944. De overheid moet veredeling van weerbare rassen faciliteren door ruimte te geven voor nieuwe veredelings technieken, uitgezonderd technieken die soortgrenzen overschrijden.

Dierenwelzijn

- 945. Bij alle aandacht voor stikstof en klimaat, mag het belang van dierenwelzijn en diergezondheid zeker niet uit het oog verloren worden. Dieren behoren tot Gods schepping en hebben een eigen intrinsieke waarde. We mogen ze gebruiken, maar zeker niet misbruiken. Ze verdienen zorg en bescherming.
- 946. De Wet Dieren moet werkbaar blijven voor de veehouderij. Nieuwe investeringen moeten terugverdiend kunnen worden. Het is van belang dat het Convenant Dierwaardige Veehouderij en dat ketenpartijen hieraan bijdragen.
- 947. Stalbranden veroorzaken veel dierenleed en zijn een zwarte bladzijde in het boerenleven. De overheid moet ondernemers ondersteunen bij het brandveiliger maken van hun stallen. Boeren moeten door de invoering van verplichte keuringen ervoor zorgen dat hun elektrische installaties op orde zijn. Ook effectieve bestrijding van knaagdieren is nodig omdat die door hun geknaag kortsluiting kunnen veroorzaken.
- 948. Het Rijk moet de ontwikkeling en toepassing van vernieuwende en brandveilige stalsystemen ondersteunen.
- 949. Een verbod op ‘megastallen’ klinkt sympathiek. Maar waar de grens getrokken moet worden is arbitrair. En de winst van een verbod op megastallen voor dierenwelzijn en milieu is minimaal. Gezien het huidige verdienmodel hebben veehouders vaak grotere stallen nodig om de investeringen in dierenwelzijn en milieu terug te kunnen verdienen. Dierenwelzijn hangt vooral af van de stalinrichting en het vakmanschap van de veehouder. Er zijn voldoende instrumenten om ongewenste schaalvergroting te verhinderen.
- 950. Het massaal doden van vee en vernietigen van vlees (om economische redenen) bij uitbraken van dierziekten mag nooit meer voorkomen. Nederland moet zich daarvoor inzetten in Brussel.
- 951. De veehouderij moet alert zijn op zoönosen, infectieziekten die van dier op mens kunnen overspringen. Dat geldt zowel de intensievere als de extensievere veehouderij.
- 952. De pluimveehouderij wordt regelmatig geconfronteerd met de vogelgriep, met bijbehorende consequenties voor sector en volksgezondheid. Pluimveebedrijven met uitloop in waterrijke gebieden vormen een risico. Een gerichte aanpak is nodig voor beschermende maatregelen en/of verplaatsing van bedrijven. Ook is inzet op en ruimte voor vaccinatie nodig.
- 953. Doelstellingen om het antibioticagebruik verder terug te dringen mogen niet tot meer dierenleed lijden.
- 954. Het verbod op het kappen van snavels moet teruggedraaid worden. Verenpikken blijkt in de praktijk lastig te voorkomen.
- 955. Mogelijk dierenleed als gevolg van onbedwelmde slacht moet zoveel mogelijk voorkomen worden door strenge regels en goede controle. Voor ‘koosjere’ slacht moet ruimte zijn en blijven.
- 956. De Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) moet voldoende capaciteit krijgen om onder meer mest- en vleesfraude op te sporen. Met het doorberekenen van keuringstarieven naar de sector moet terughoudend omgegaan worden.
- 957. Het verbod op hertenkampen moet van tafel.

958. Het aantal proefdieren moet echt omlaag. De veiligheid van mensen mag daar echter niet door in gevaar komen. Daarom moet geïnvesteerd worden in alternatieven en is ook (juridisch) ruimte nodig om die alternatieven toe te passen. Onnodige dierproeven door extreme veiligheidseisen bij het testen van chemische stoffen moeten voorkomen worden.

Natuur

959. Flora en fauna zijn te waardevol om niet te beschermen, of dat nou in steden en dorpen is of op boerenland dan wel in natuurgebieden. De rijke verscheidenheid aan soorten en rassen is groot en ontzettend mooi. Die diversiteit is door God in de schepping gelegd. Ze draagt mede bij aan de weerbaarheid van ecosystemen. Een omgeving vol groen is een zegen. Die kan mensen tot rust brengen. Bossen slaan CO₂ op en dragen bij aan een goed klimaat en een goede waterhuishouding. Goed natuurbeheer en beschermen van de schepping is daarom een belangrijke opdracht. Boeren kunnen daarbij een belangrijke rol spelen.
960. Provincies hebben een centrale positie bij de uitvoering van het natuurbeleid. Het Rijk moet de regionale bestuurders in staat stellen hun rol om de natuur en leefomgeving te beschermen waar te maken. Belangrijk aandachtspunt daarbij is de opgave om ervoor te zorgen dat de natuur minder kwetsbaar is voor extreme droogte doordat het beter in staat is het water vast te houden.
961. Het is goed dat in het kader van de stikstofproblematiek extra geld is uitgetrokken voor natuurbescherming. Voorkomen moet worden dat door de focus op het oplossen van juridische problemen beheerbudget ondoelmatig besteed wordt en er kansen blijven liggen.
962. Een euro voor natuur kun je maar één keer uitgeven. Laat dat dan zijn voor goed beheer van bestaande gebieden en meer agrarisch en particulier natuurbeheer. Dat is stukken beter dan het te steken in dure opkoopprogramma's.
963. Net als bij de monumentenzorg, zou het goed zijn als het beheer van de natuur mede wordt gefinancierd door private partijen. Bijvoorbeeld door een fonds voor laagrentende en langlopende leningen.
964. Agrarische natuurverenigingen doen goed werk voor de bescherming van akker- en weidevogels. Het is van belang dat er meer budget komt voor agrarisch natuurbeheer en dat gewerkt wordt met lange termijn contracten. Ook zware beheerpakketten moeten voldoende aantrekkelijk zijn.
965. Natuurcompensatiegelden blijven op de plank liggen omdat het nu vooral ingezet wordt voor aankoop van gronden. Deze gelden moeten ook ingezet worden voor meer natuurbeheer door boeren.
966. Goede landbouwgrond zet je niet onder water. Natuurherstel moet primair gebeuren via buitendijkse maatregelen.
967. Braakliggende terreinen worden waar mogelijk tijdelijk zo ingericht dat de natuur ervan kan profiteren.
968. Grootschalige bomenkap voor het verstoken van biomassa in energiecentrales kan niet de bedoeling zijn. Zorgvuldig bosbeheer moet voorop staan ook in het buitenland.

Jacht

969. Jacht is een onmisbaar onderdeel van goed natuurbeheer. Het kan voorkómen dat populaties dieren te groot worden, waardoor honger en ziektes kunnen toeslaan, zoals bleek in de Oostvaardersplassen. Ook kan te veel wild leiden tot verkeersongelukken en grote schade aan akkers en tuinen. Jagers zijn verder nodig om te voorkomen dat teveel jonge weide- en akkervogels ten prooi vallen aan roofdieren. En een duurzamer stukje vlees voor de consumptie is er niet.
970. Stropers en jagers die zich misdragen moeten hard aangepakt worden. Juist de vele goedwillende jagers houden een oogje in het buitengebied. De boa's onder hen moeten voldoende middelen krijgen om op te treden.
971. Jagers moeten meer ruimte krijgen voor de jacht op vossen en andere predatoren van weide- en akkervogels. Zo moet in de randen van de nacht gejaagd kunnen worden. Vossen zijn immers vooral 's nachts actief.
972. De (gedeeltelijke) sluiting van de jacht op hazen en konijnen moet heroverwogen worden. Het zijn geen diersoorten die in hun voortbestaan bedreigd worden.
973. De wolf ruikt op in dichtbevolkt Nederland. Het aantal schapen dat in relatief korte tijd is doodgebeten stijgt nog steeds, en hoe meer wolven er komen, des hoger het risico op nog

meer slachtoffers. Er moet dan ook een streng beheerregime komen met de mogelijkheid om wolven af te schieten.

974. Er zijn inmiddels zo veel ganzen in Nederland, dat jagers tijdelijk een landelijke vrijstelling dienen te krijgen om deze te bejagen. Boeren en tuinders moeten wel een vergoeding voor gewasschade kunnen blijven ontvangen.

Biotechnologie

975. Bij de praktische toepassing van biotechnologie past ontzag voor de orde in Gods schepping. Soortgrenzen dienen gerespecteerd te worden. Ook is voorzorg nodig met het oog op veiligheidsrisico's.
976. Knutselen in het lab met de genen van dieren en het klonen ervan moet verboden blijven.
977. Genetische modificatie van planten door soortvreemde genen 'in te bouwen' moet verboden worden, ook in de EU.
978. Snellere veredeling van planten door gebruik van nieuwe technieken moet meer ruimte krijgen, uiteraard mits de soortgrenzen gerespecteerd worden.
979. Afspraken over een verbod op patenten op planteneigenschappen moeten gehandhaafd worden. Het aloude kwekersrecht voldoet prima. Nederland moet actie ondernemen richting het Europees Octrooibureau om de huidige ondermijning van het kwekersrecht door patentering van planteneigenschappen te stoppen.

Visserij

980. Steeds meer mensen willen het liefst voedsel kopen dat gezond en dichtbij geproduceerd is. Wat dat betreft zijn we goed af met onze beroepsvissers op de Noordzee en in de binnenwateren. Als ze daar de ruimte voor krijgen tenminste.
981. De aanlandplicht dwingt vissers om ongewenste bijvangst en onverkoopbare vissen aan land te brengen, terwijl die nog een overlevingskans hebben als ze overboord gezet worden. Zowel de bijvangst als de aanlandplicht moet nu overboord. De hoeveelheid ongewenste bijvangst moet omlaag, maar niet op deze manier.
982. Het gaat goed met de meeste vis in de Noordzee. Quota moeten beter meebewegen met de hoeveelheid vis die er in de zee zwemt.
983. De overheid moet investeren in de ontwikkeling van innovatieve en duurzame vistechieken en verduurzaming van de visserijvloot.
984. Nederland moet zich blijven inzetten voor een verantwoorde terugkeer van de pulskor. Het kan niet zo zijn dat deze duurzame visserijmethode die aantoonbaar tot minder bodemberoering, ongewenste bijvangst en brandstofgebruik leidt, niet meer mag worden toegepast.
985. Europese regels, zoals over het aanlanden van vis, de pk's van kotters en de palingvisserij, moeten in héél Europa gelijk worden toegepast - en daadwerkelijk gehandhaafd.
986. Windparken moeten niet in visrijke gebieden geplaatst worden. Ook moet medegebruik van windparken door de visserij mogelijk gemaakt worden.
987. Meer onderzoek is nodig naar de effecten van windparken op zee voor het onderwatermilieu.
988. Natura 2000 mag de visserij niet verder aan banden leggen. De helft van de Noordzee wordt al nauwelijks bevestigd. Verdergaande plannen van de Europese Commissie voor uitbreiding van Natura 2000 gebieden op zee moet Nederland niet accepteren.
989. De garnalenvisserij ligt onder vuur. De SGP wil een visserijverbod in de Voordelta voorkomen. Ook moet de garnalenvisserij zoveel mogelijk als bestaand gebruik aangemerkt worden. Het kan niet zo zijn dat een garnalenkotter bijna geen stikstof meer mag uitstoten, terwijl een passerend containerschip dat ver uittorent boven een garnalenkotter geen strobreed in de weg gelegd wordt.
990. Er moet voldoende ruimte blijven voor visserij op het IJsselmeer, gebaseerd op goed onderzoek van de visstand.

Hoofdstuk 12. Wonen

Algemeen

991. Gemeenten zijn de eersten die verantwoordelijk zijn voor de zorg voor goede en betaalbare woningen. Het Rijk moet daarbij zoveel als mogelijk op afstand blijven. Maar waar plaatselijk of regionaal knelpunten optreden door vastgelopen of knellende procedures, kan het Rijk een meer sturende rol vervullen, bijvoorbeeld door het aanwijzen van bouwlocaties. Daar moet zeer terughoudend mee om gegaan worden. Zeker als de zaak lokaal vastzit, zou allereerst de provincie meer mogelijkheden moeten krijgen om de impasse te doorbreken.
992. De grote verantwoordelijkheid van decentrale overheden impliceert tevens dat deze overheden ruimte krijgen voor lokale initiatieven, gebaseerd op lokale behoeften.
993. Om de woningmarkt op een goede manier vorm te geven, is regionale samenwerking tussen gemeenten en provincies noodzakelijk. Zo wordt voorkomen dat gemeenten enkel hun 'eigen' problemen oplossen. Het Rijk moet daar, als dat nodig is, de helpende hand bij bieden.
994. Daarbij moet het Rijk erop toezien dat niet alleen in de grote steden, maar ook in de regio voldoende gebouwd wordt. Regionale spreiding van nieuwbouw is belangrijk!
995. Het Rijk moet, gezamenlijk met de decentrale overheden, erop toezien dat er voldoende huizen beschikbaar zijn of komen in alle segmenten van de woningmarkt. De meeste aandacht moet gaan naar die segmenten waar de nood het hoogst is. Te denken valt aan betaalbare huurwoningen voor lage en middeninkomens, starterswoningen en levensloopbestendige woningen. Ook de bouw van sociale huurwoningen verdient een brede, gezamenlijke aanpak. Bij deze taak van het Rijk hoort ook het beschikbaar stellen van financiële middelen. Met financiële instrumenten kan het Rijk bijdragen om de woningmarkt van het slot te halen.
996. Het feit dat het Rijk een belangrijke rol heeft in het aanpakken van de woningnood, zorgt ervoor dat de SGP open staat voor de terugkeer van een Ministerie van Volkshuisvesting.
997. Het is belangrijk dat de oorzaken van de problemen op de woningmarkt onderkend worden. Gezinsverdunding en migratie zijn voorbeelden daarvan. Aandacht hebben voor de oorzaken kan de woningmarkt sneller uit het slop trekken. Zodat niet symptoombestrijding, maar een integrale aanpak van de woningmarkt voorop staat!
998. Het tekort aan woningen voor studenten is nijpend. Veel studenten kunnen nauwelijks een woning of kamer vinden. Daarbij komt dat de huurprijzen vaak enorm hoog zijn. Hier is actie nodig van alle betrokkenen. Het ombouwen van leegstaande kantoorpanden naar studentenhuysvesting kan hier een oplossing bieden. Maar los daarvan moet er veel meer aandacht zijn voor betaalbare studentenhuysvesting.
999. De overheid moet bewerkstelligen dat de doorstroming binnen de woningmarkt voldoende is. Op dit moment is dat niet zo. Het is nu bijvoorbeeld lastig om van een sociale huurwoning naar een huurwoning in de vrije sector te verhuizen. Beleid om deze doorstroming te bevorderen is dan ook noodzakelijk. Dit kan bijvoorbeeld door het bevorderen van voldoende woningaanbod of door fiscale prikkels te hervormen.
1000. In de woningbouw moeten de bestaande regels en procedures worden vereenvoudigd en versoepeld. Dit geldt bijvoorbeeld voor de regels die gemeenten stellen aan partijen die willen bouwen of uitbreiden. Denk ook aan de procedures voor de wijziging van een bestemmingsplan of de aanvraag van een omgevingsvergunning. Of aan onnodige regelgeving in het kader van flora en fauna.
1001. Er moet een begrensde stikstofvrijstelling komen voor woningbouwprojecten. De berekende stikstofneerslag van dergelijke projecten is zo klein dat niet ieder project apart beoordeeld hoeft te worden.
1002. Permanente bewoning van recreatiewoningen moet alleen mogelijk zijn onder strenge voorwaarden. Zo moeten er voldoende voorzieningen aanwezig zijn en moet de permanente bewoning noodzakelijk zijn gezien de lokale woonbehoefte. Ook moeten negatieve gevolgen van permanente bewoning van vakantiewoningen, zoals het risico op criminele activiteiten, ondervangen worden.
1003. Projectontwikkelaars moeten bouwgronden niet jarenlang braak laten liggen. Het is daarom zaak dat gemeenten en provincies meer mogelijkheden krijgen om snelle woningbouw te bewerkstelligen. Dit kan door het actief stimuleren van grondexploitatie (gezamenlijk met gemeenten) of verkoop met een aan tijd gebonden bouwplicht.
1004. Er moet meer ruimte komen voor meer flexibele bestemmingsplannen om aan de voortdurend wisselende woningbehoefte te voldoen.

- 1005. Om meer huizen te kunnen bouwen moet niet alleen binnenstedelijk, maar ook buitenstedelijk gebouwd kunnen worden. Tegelijk moeten we wel als een goed rentmeester met de beschikbare ruimte omgaan. Verdichten als het kan, uitbreiden als het moet!
- 1006. Tijdelijke woningen, *tiny houses* en flexwoningen zijn een oplossing om op korte termijn een tijdelijke krapte op te vangen.
- 1007. Om de leefbaarheid in woonwijken op peil te houden is het onder meer van belang dat er een breed en gevarieerd aanbod van woningen is en dat er voldoende groenvoorzieningen zijn. Bij nieuwbouw moet hier rekening mee gehouden worden.
- 1008. De normen van hypotheekverstrekking en de normen voor toegang tot de sociale sector dienen beter op elkaar te worden afgestemd om te voorkomen dat woningzoekenden tussen wal en schip belanden.
- 1009. Digitalisering en technologisering van de bouw zal de komende jaren steeds meer doorzetten. De overheid moet deze ontwikkelingen stimuleren en faciliteren. Hierdoor kan de bouw efficiënter worden, maar kunnen bijvoorbeeld ook faalkosten in de bouw verlaagd worden door constructies (digitaal) nauwkeuriger te testen op fouten.

De koopsector

- 1010. In de berekening van de financieringsruimte voor hypotheekleningen moet rekening worden gehouden met een uitgavenpatroon dat recht doet aan de persoonlijke omstandigheden, zodat financiering voor bijvoorbeeld starters en eenverdieners niet onnodig wordt beperkt.
- 1011. De SGP staat positief tegenover een versobering van de hypotheekrenteafrek, maar de SGP is geen voorstander van een afschaffing. Deze afrek heeft, naast voordelen voor eigenwoningbezitters, helaas ook een versturende werking op de woningmarkt als geheel, zoals hogere huizenprijzen en hogere schulden. Het is van groot belang dat een eventuele versobering van de hypotheekrenteafrek geen grote nadelige financiële gevolgen (als gevolg van een hogere belastingdruk) heeft voor eigenwoningbezitters met een hypotheekschuld. Er dienen daarom passende, lastenverlichtende maatregelen genomen te worden, zoals het afschaffen van het eigenwoningforfait en het verlagen van belastingtarieven. Het uitgangspunt blijft dat eigenwoningbezit wordt bevorderd. De versobering van de hypotheekrenteafrek kan bijvoorbeeld ingevuld worden door deze afrek alleen voor starters beschikbaar te stellen. Of door de afrek tot een maximumbedrag mogelijk te maken, bijvoorbeeld tot de NHG-grens van 405.000 euro. Hierdoor kan de afrek doelgerichter en effectiever ingezet worden. De versobering van de hypotheekrenteafrek kan bijvoorbeeld ingevuld worden door deze afrek alleen voor starters beschikbaar te stellen. Of door de afrek tot een maximumbedrag mogelijk te maken, bijvoorbeeld tot de NHG-grens van 405.000 euro. Hierdoor kan de afrek doelgerichter en effectiever ingezet worden.
- 1012. Om starters een betere positie op de woningmarkt te geven is bouwsparen een effectief middel. Hierdoor dalen de hypotheeklasten en wordt sparen voor een eerste woning gestimuleerd. Mocht de hypotheekrenteafrek versneld afgebouwd of versoberd worden, kan bouwsparen ook de negatieve effecten voor starters verminderen. De SGP staat daarnaast positief tegenover maatregelen die jongeren een eerlijkere kans geven op de woningmarkt.
- 1013. Hypotheekverstrekkers moeten ervoor zorgen dat hypotheekleningen op redelijke wijze kunnen worden overgesloten, zonder onnodig hoge vergoedingen te rekenen.
- 1014. De Nationale hypotheekgarantie (NHG) moet een instrument zijn dat gericht is op starters en anderen die dit echt nodig hebben. De grens van de NHG moet daarom niet worden verhoogd.
- 1015. De Loan to Value (het maximumpercentage van de hypothecaire lening in verhouding tot de waarde van het onderpand) moet niet worden verlaagd. Wel kan deze indicator meer flexibel vormgegeven worden, door bijvoorbeeld de gemiddelde WOZ-waarde van vijf jaar als de 'waarde' van het pand te nemen. Hierdoor werken sterke schommelingen in woningwaardes minder door in de leencapaciteit, wat een stabiliserend effect op de woningmarkt heeft.

De huursector

- 1016. Woningcorporaties hebben op dit moment de mogelijkheid om incidenteel en onder strenge voorwaarden óók te bouwen voor andere groepen dan mensen met een laag inkomen. Die mogelijkheid moet meer gebruikt kunnen worden. Daarmee kan iets worden gedaan aan het krappe aanbod van middeldure huurwoningen, en dat bevordert ook weer de doorstroming.
- 1017. Met het oog op bijvoorbeeld verduurzaming en andere stijgende lasten is het redelijk dat verhuurders de huur jaarlijks laten stijgen. Daarbij moeten de verhuurders wél rekening houden met de portemonnee van de huurders. Om scheefwonen tegen te gaan kan in de

sociale huursector stapsgewijs een extra huurverhoging worden opgelegd als het inkomen van de huurder aanmerkelijk hoger wordt dan voor de toegang tot de sociale huursector toegestaan is.

1018. Het is belangrijk dat de huurregelgeving recht doet aan zowel de positie van huurders als de positie van verhuurders en dat de balans tussen rechten en plichten tussen deze groepen zo veel mogelijk in balans is.
1019. Om te voorkomen dat de beschikbaarheid van sociale huurwoningen verder onder druk komt te staan, moet het mogelijk zijn om houders van een verblijfsvergunning - voor zover passend bij hun situatie - te huisvesten in niet-zelfstandige woonruimten.

Verduurzaming

1020. In de gebouwde omgeving wordt hard gewerkt aan het duurzamer en energiezuiniger maken van woningen. Daarbij moet het uitgangspunt zijn: het is betaalbaar, betrouwbaar en haalbaar. Dit geldt bijvoorbeeld voor woningcorporaties, waarbij de kosten van de verduurzaming zowel voor de verhuurders als de huurders op te brengen moeten zijn. En dat geldt evenzeer voor particuliere verhuurders en eigenwoningbezitters.
1021. Voor nieuwbouw kan aardgasvrij de norm zijn, voor bestaande bouw moet de focus liggen op energiebesparing.
1022. Bij de locatiekeuze en inrichting van woonwijken moeten gemeenten en provincies veel beter rekening houden met de effectieve benutting van mogelijkheden voor energiebesparing en (verschillende vormen van) hernieuwbare energie.
1023. Alle woningbezitters (eigenwoningbezitters, woningcorporaties, particuliere verhuurders, etc.) hebben zo hun eigen af- en overwegingen als het gaat over verduurzaming. Of het nu gaat over het nut en de noodzaak, maar niet minder over de vraag: kunnen we dit wel betalen? Dat is per persoon of verhuurder totaal verschillend. Daarom is het van groot belang dat er zo veel mogelijk per categorie passende duurzaamheidsmaatregelen genomen worden, waarin maatwerk een belangrijk uitgangspunt is.
1024. Extra investeringen in verduurzaming moeten in verhouding staan tot het rendement. De lasten om de laatste stap naar bijvoorbeeld een hoger energielabel te maken, staan soms niet in verhouding tot de extra verduurzaming die het oplevert. De overheid moet daarom niet slechts focussen op labels of theoretische specificaties, maar op daadwerkelijke energiebesparingen.
1025. De overheid moet ervoor zorgen dat gebouwgebonden financiering van woningverduurzaming mogelijk wordt (meer hierover is te vinden in Hoofdstuk 9. Energie en Klimaat).

Hoofdstuk 13. Economische zaken

Ondernemen

1026. MKB en familiebedrijven leveren een belangrijke bijdrage aan Nederlandse economie, onder andere door hun zorg voor de omgeving, goed werkgeverschap en innovatiekracht. Dat verdient ondersteuning, onder andere via de bedrijfsopvolgingsregeling.
1027. De lasten voor het bedrijfsleven zijn de afgelopen jaren te vaak verhoogd en moeten dus neerwaarts worden bijgesteld. Lagere winstbelasting is daarom noodzakelijk.
1028. Veel ondernemers hebben moeite om aan financiering van hun bedrijfsplannen te komen. Het zou goed zijn als er meer gebruik kan worden gemaakt van non-bancaire financiering, bijvoorbeeld door crowdfundingplatforms. Daartoe zouden die platforms beter toegang moeten krijgen tot garantstellingen van de overheid. In Nederland komt een landelijk platform, geïnspireerd door de British Business Bank, dat bedrijven bijstaat in hun zoektocht naar financiering.
1029. Kleine leveranciers moeten soms weken, zo niet maanden wachten op de uitbetaling van facturen door grote afnemers. De mededingingsautoriteit moet de bevoegdheid krijgen om de wettelijke betalingstermijnen te controleren en misbruik aan te pakken. Overheden hebben een voorbeeldfunctie en moeten alleen al om die reden op tijd betalen.
1030. Nederlandse scheepswerven moeten opboksen tegen buitenlandse werven die staatssteun krijgen van hun eigen regering. Dat is erg nadelig voor onze concurrentiepositie. Daarom moet de garantieregeling scheepsbouw blijven bestaan.
1031. De maritieme maakindustrie, zoals in de Drechtsteden, is van grote waarde voor Nederland waterland. Daarom versterken we de innovatiemotor voor deze sector, bijvoorbeeld door snel in te zetten op duurzame en schone aandrijvingen.
1032. Het ontstaan van bedrijfs(vak)scholen bij mkb-bedrijven moet financieel worden gestimuleerd, juist ook in deze krappe arbeidsmarkt.
1033. Sociaal ondernemerschap moet aangemoedigd worden. Voor bedrijven die maatschappelijke impact belangrijker vinden dan alleen maar winst maken, moet er een apart label of statuut komen.
1034. De economische plaat van Nederland laat zien dat regio-bedrijven met een gunstig ondernemerschapsklimaat beter presteren dan hun 'soortgenoten' elders. Daarom is het hoog tijd dat er een uitgewerkte visie voor versterking van de regionale economie komt. Om de regio te ondersteunen wordt extra geïnvesteerd in de regionale ontwikkelingsmaatschappijen.
1035. De investeringen uit het Nationaal Groeifonds in projecten uit de regio blijven achter. De SGP wil dat het geld eerlijk verdeeld wordt over het hele land, waarbij het fonds zich nadrukkelijk richt op het innovatieve mkb in de regio.

Aanpak regeldruk

1036. De regeldruk en werkdruk in de publieke en private sector moet echt omlaag. Zeker een kwart van de regels kan geschrapt worden. Dat geeft ruimte aan de eigen professionele verantwoordelijkheid van werknemers en het bevordert werkplezier. We moeten minder uitgaan van controle en risicobeheersing en daarbij onorthodoxe maatregelen niet schuwen.
1037. Bedrijven zijn steeds duurder uit door de disproportionele regeldruk. Bij het opstellen van wetgeving moet daarom meer aandacht en expertise komen voor regeldruk. Ook moet de stofkam door huidige wet- en regelgeving worden gehaald.
1038. Onnodige regeldruk en overbodig werk, zoals het verplicht jaarlijks keuren van werkmaterialen en een verplicht thuiswerkprotocol ook als er niemand thuis werkt, moet aangepakt worden.
1039. Nederland maakt zich hard voor een herziening van de Europese Dienstenrichtlijn nu marktloop te maken krijgen met kortdurende standplaatsvergunningen, waardoor ze grote risico's moeten nemen. Het Rijk moet samen met gemeenten voorkomen dat ondernemers in deze sector hieraan onderdoor gaan.
1040. Communicatie met de overheid is vaak omslachtig en kost veel tijd. Het moet mogelijk worden om als ondernemer direct te kunnen reageren op individuele beschikkingen en besluiten van de overheid door toevoeging van directe links voor het stellen van vragen of het indienen van bezwaren.

Meer innovatie

1041. Invest-NL moet zich sterker gaan richten op mkb-bedrijven en moet openstaan voor start-ups die niet meteen kunnen opschalen en renderen maar meer tijd nodig hebben en tegelijk een belangrijke bijdrage leveren aan maatschappelijke opgaven, zoals de energietransitie.
1042. Om innovatie aan te jagen worden subsidie- en fiscale innovatieregelingen verhoogd. Ook moet er meer geld komen voor praktijkgericht onderzoek door hogescholen in samenwerking met het regionale mkb. Er komen aparte innovatiebudgetten en meerjarige programma's voor innovatiegericht inkopen door de Rijksoverheid. De overheidstoeslag voor publiek-private samenwerking gaat omhoog van 30% naar 50%.
1043. Het huidige octrooisysteem moet toegankelijker gemaakt worden voor bedrijven uit het midden- en kleinbedrijf en start-ups.

Hoofdstuk 14. Financiën

1044. Overheidsfinanciën raken ieder gezin, iedere familie, iedere ondernemer. Ze raken ons allemaal. Deze realiteit ligt aan de basis van de zeven concrete uitgangspunten die de SGP heeft als het gaat om de overheidsfinanciën:
- Er vindt een opwaardering plaats van onbetaalde of deels betaalde arbeid, zoals mantelzorg en vrijwilligerswerk.
 - De kloof tussen een- en tweeverdieners wordt gedicht. Het belastingstelsel moet gezinsvriendelijk worden, en er moet meer geld komen voor gezinnen.
 - Om de werkgelegenheid te stimuleren moeten de lasten op arbeid omlaag.
 - De overheid gaat belasten naar gezinsdraagkracht.
 - De ontwikkeling van de koopkracht moet evenwichtig verdeeld zijn tussen rijk en arm, oud en jong.
 - Om de werkgelegenheid en de economische groei te stimuleren moeten de lasten voor ondernemers (met name voor het midden- en kleinbedrijf) omlaag.
 - De overheidsfinanciën moeten degelijk zijn en vertrouwen wekken.

Algemeen

1045. In goede jaren moeten we sparen voor magere jaren. Tekorten op de begroting moeten voorkomen worden, overschotten moeten zo veel mogelijk ingezet worden om de staatsschuld te verlagen.
1046. Juist in magere jaren, zoals we die nu meemaken, is begrotingsdiscipline nodig. Dat betekent concreet: de staatsschuld niet laten oplopen en de staatsschuld weer laten dalen.
1047. De houdbaarheid van de overheidsfinanciën staat er niet goed voor. De verwachting is dat de kosten op de lange termijn uitstijgen boven de inkomsten. Dat komt bijvoorbeeld door oplopende zorgkosten en de vergrijzing, maar ook door het beleid van de afgelopen jaren. Het is van belang dat we dit zogenoemde houdbaarheidstekort laten omslaan naar een houdbaarheidsoverschot. Zodat we de rekening van nu niet bij de werkenden van later leggen.
1048. De regering moet zich richten op kerntaken en efficiënt werken. Concreet betekent dit: snoeien in het woud van regels, minder subsidies en minder overheidsbemoeienis.
1049. De uitgaven van de staat moeten goed besteed worden. Om die uitgaven te kunnen beteugelen, is een kleine(re) en daadkrachtige overheid nodig. Een overheid die haar grenzen kent.
1050. Het is niet meer dan logisch dat het belastinggeld op een doelmatige en doeltreffende manier ingezet wordt, zodat overheidsbeleid niet alleen financieel degelijk, maar ook financieel rechtmatig is.
1051. Voor alle overheidsinstanties geldt dat er voldoende budgettaire ruimte moet zijn, zodat elke instantie op een doelmatige wijze uitvoering kan geven aan al haar opgedragen taken.
1052. Goed financieel beleid betekent ook dat iedereen toegang moet hebben tot geld. Op steeds meer plekken kun je echter niet meer contant betalen. De SGP is daarom voor een wettelijke acceptatieplicht van contant geld.
1053. Veel organisaties en ondernemers hebben door strenge regelgeving moeite met het openen van een bankrekening. De gevolgen hiervan zijn groot, terwijl de risico's op bijvoorbeeld witwassen soms klein zijn. Er moet daarom ook meer balans komen in deze regelgeving, zodat de toegang tot bankrekeningen verbeterd wordt.

Belastingen voor huishoudens

1054. Het belastingstelsel moet gezinsvriendelijk worden. Op dit moment is het stelsel sterk individualistisch. Als het gezin en het huishouden weer centraal komen te staan, kunnen gezinnen en huishoudens zelf bepalen hoe zij de verdeling van zorg en arbeid vormgeven.
1055. Eenverdieners en alleenstaanden betalen verhoudingsgewijs enorm veel belasting. Van de beloften van kabinetten om de kloof tussen een- en tweeverdieners te verkleinen is de laatste jaren niets terecht gekomen. Sterker nog: die is alleen maar vergroot, terwijl veel eenverdieners ervoor kiezen uiterst waardevol (onbetaald) werk te doen, bijvoorbeeld mantelzorg. En denk ook aan gezinnen die er bewust voor kiezen om hun kinderen te laten opgroeien in het eigen gezin waar één van de ouders altijd klaar staat voor de kinderen. Weer

- anderen hebben een gepensioneerde of zieke partner. De kloof tussen een- en tweeverdieners moet dicht!
1056. Gezinsdraagkracht moet weer het uitgangspunt worden van het belastingstelsel. Daarom moet het splitsingsstelsel ingevoerd worden: het totale gezinsinkomen wordt gedeeld door twee en daarna worden de fiscale partners ieder apart belast. De heffingskortingen worden binnen het splitsingsstelsel aangepast ten gunste van eenoudergezinnen. Op die manier maakt het voor hoogte van de belasting niet uit of het gezinsinkomen door een of door twee buitenshuis werkenden verdiend wordt. Dat is wel zo eerlijk!
 1057. Er moeten maatregelen worden genomen die een gezinsvriendelijk fiscaal beleid bevorderen. Te denken is aan een draagkrachtkorting, een verhoging van de financiële ondersteuning voor kinderen en een beperking van de inkomensafhankelijke combinatiekorting.
 1058. De lasten op arbeid moeten worden verlaagd. Het stelsel blijft ingericht met één laag, uniform basistarief en een toptarief voor hogere inkomens: de zogenoemde sociale vlaktaks. Tegelijk kunnen de belastingen op consumptie worden verhoogd, zodat het gebruik van grondstoffen wordt afgeremd.
 1059. Het toeslagenstelsel moet op de schop. Het huidige stelsel leidt tot (forse) terugbetalingen, draagt bij aan het nodeloos rondpompen van geld en kan ervoor zorgen dat extra werken nauwelijks meer loont (hoge marginale druk, armoedeval). Maar liefst 70% van de huishoudens komt in aanmerking voor één of meerdere toeslagen. Het stelsel is dus compleet uit de hand gelopen. De SGP pleit daarom voor een drastische inperking van de toeslagen. Huishoudens die erop achteruit gaan kunnen gecompenseerd worden door lagere belastingen, of door middel van andere maatregelen.
 1060. Daarnaast moet bij het bepalen van toeslagen het netto besteedbaar inkomen van het huishouden het uitgangspunt worden. Op die manier kunnen verschillen in belastingdruk worden meegenomen en kan er eerlijker worden bepaald hoe hoog de toeslag dient te zijn. Doordat sommige huishoudens nu relatief veel belasting betalen, past de hoogte van de toeslag eigenlijk niet bij het netto-inkomen. Dat moet eerlijker.
 1061. Ook de kindregelingen moeten herzien worden. De kindregelingen moeten gebundeld worden. Geen aparte toeslag gericht op de kinderopvang, maar een vaste bijdrage per kind. Zo kunnen gezinnen zelf kiezen waaraan de financiële ondersteuning voor hun kinderen wordt uitgegeven.

Belastingen voor ondernemers

1062. De lasten voor het bedrijfsleven moeten omlaag. Deze lastenverlichting moet vooral gericht zijn op het MKB. Vaak zijn dit familiebedrijven, ondernemingen in de maakindustrie en andere bedrijven die zorgen voor veel werkgelegenheid en ook de ruggengraat van de Nederlandse economie vormen.
1063. Grote ondernemingen moeten een eerlijke bijdrage aan de totale belastingopbrengst blijven leveren. Bijvoorbeeld bij multinationals blijkt nog te vaak dat ze nauwelijks belasting in Nederland afdragen. Vaak komt dat door allerlei mazen in ons fiscale stelsel. Die mazen moeten gedicht worden. Ook schuift de SGP de lasten op arbeid naar lasten op milieu.
1064. De heffingsdruk in de opslag op de energiebelasting (ODE-heffing) moet omlaag in de tweede en de derde schijf en kan omhoog in de vierde schijf.

Overige maatregelen

1065. De fiscale giftenaftrek is een belangrijk instrument voor het stimuleren van vrijgevigheid en liefdadigheid. Op die manier kunnen waardevolle initiatieven in de samenleving worden mogelijk gemaakt. Om dit te stimuleren moet een multiplier van 1,25 in de giftenaftrek ingevoerd worden. Als je bijvoorbeeld 100 euro geeft, mag je 125 euro aftrekken. Dit versterkt de vrijgevigheid. Deze multiplier geldt voor giften aan noodhulp, ontwikkelingshulp en kerken.
1066. Toeslagen voor huur en zorg moeten zoveel mogelijk direct uitgekeerd worden aan de dienstverlenende instellingen.
1067. De nationale vliegbelasting moeten worden verhoogd. Zodat ook de luchtvaartsector een eerlijke bijdrage levert aan de verduurzaming. Tegelijkertijd moet internationaal treinverkeer juist gestimuleerd worden.
1068. Instellingen die het algemeen nut beogen (ANBI's) zijn voor een maatschappij als de onze van onschatbaar belang. Regels moeten dan ook niet onnodig in de weg zitten. ANBI's moeten

- juist gestimuleerd worden. Uiteraard moeten we daarbij ook alert zijn op het oneigenlijk gebruik van ANBI's.
1069. De belasting op vermogen (box 3) moet worden gebaseerd op het daadwerkelijk behaalde rendement. Door de lage rente is de huidige belastingdruk veel te hoog in relatie tot de opbrengst van bijvoorbeeld spaargeld. Dit probleem speelt al jaren, hoog tijd dat daar verandering in komt!
 1070. Belastingontduiking, maar ook witwassen, is onaanvaardbaar. Dit moet zoveel mogelijk worden opgespoord en bestraft. Tegelijk zien we dat de witwasaanpak soms doorschiet, met grote gevolgen voor bijvoorbeeld verenigingen en ondernemers. De witwasaanpak moet daarom meer risico-gebaseerd aangepakt worden.
 1071. Belastingontwijking is feitelijk niet illegaal, moreel gezien wel. Want ieder behoort een eerlijk aandeel in de belastingen op te brengen. Daarom moet belastingontwijking zoveel mogelijk tegengegaan worden. Dit kan Nederland niet op eigen houtje. Een brede, internationale aanpak van dit soort misstanden is nodig.
 1072. Deze internationale aanpak betekent overigens niet dat er op internationaal niveau, bijvoorbeeld via de EU, belasting geheven gaat worden. Belastingheffing blijft een nationale bevoegdheid.
 1073. De SGP pleit er voor dat kringloopwinkels waarvan de opbrengst uitsluitend aan goede doelen wordt besteed, geen omzet- en vennootschapsbelasting behoeven te betalen.

Keuzes in Kaart

Veel keuzes in dit verkiezingsprogramma hebben gevolgen voor de staatsschuld, voor de koopkracht, voor de werkgelegenheid of voor andere zaken. Om dit goed in beeld te krijgen, worden onze voorstellen die financiële gevolgen hebben, doorgerekend door het Centraal Planbureau (CPB). De resultaten hiervan vindt u in de publicatie 'Keuzes in Kaart' van het CPB. Bij de voorstellen met financiële gevolgen zijn onder andere de uitgangspunten uit de inleiding leidend geweest.

Hoofdstuk 15. Buitenlandse zaken

Bondgenoten koesteren

1074. Nederland moet voorkomen dat internationale samenwerking en verdragen zomaar leiden tot verlies van bevoegdheden. Wel kan Nederland, als soevereine, democratische rechtsstaat, actief onderdeel zijn van diverse bondgenootschappen die onze veiligheid en welvaart versterken.
1075. Nederland geeft prioriteit aan bilaterale samenwerking met Duitsland, de Benelux en met het Verenigd Koninkrijk (VK).
1076. Alleen al om tegenwicht aan China te kunnen blijven bieden moeten Nederland en de EU volop samenwerken met de Verenigde Staten. Als oude en vertrouwde bondgenoten blijven we op elkaar aangewezen, ook bij een onvoorspelbaarder beleid van de VS. Europese landen moeten leren meer verantwoordelijkheid te nemen voor hun eigen veiligheid.
1077. De banden met Israël worden aangehaald. De Joden zijn Gods verbondsvolk en hebben in 1948 een legitieme staat opgericht. Dat is een groot wonder. Ook de vredesakkoorden met Arabische landen stemmen dankbaar.
- Israël wordt van meet af aan bedreigd door (islamitische) vijanden en verdient dus begrip voor het nemen van strenge veiligheidsmaatregelen. Juist dan kan, waar nodig, over en weer ook een kritische noot klinken.
 - De grens tussen antizionisme en antisemitisme vervaagt. Nederland moet bevorderen dat de 'Boycot, Desinvesteringen en Sancties' (BDS)-beweging internationaal illegaal verklaard wordt. Subsidies aan clubs die BDS (in)direct bevorderen worden gestopt. De VN-lijst van bedrijven in betwiste gebieden moet van tafel.
 - De ambassades van Nederland en de EU verhuizen naar Jeruzalem als officiële, ongedeelde hoofdstad van Israël.
 - De UNRWA moet een einde maken aan het haatzaaien in Palestijnse lesmethoden, subsidiëring van families van veroordeelde Palestijnse terroristen, en steun van terreurgroepen. De VN-definitie van Palestijnse vluchteling met 'erfelijk recht op terugkeer' verdwijnt.
 - Een vredesplan 'van onderaf' moet voorzien in erkende, veilige en verdedigbare grenzen voor Israël. Uiteraard is erkenning van Israël door de Palestijnen een basisvoorwaarde. Tegelijk is respect nodig voor basale rechten van Palestijnen op terreinen als water, bewegingsvrijheid en economische ontwikkeling. Ter compensatie voor het korten van UNRWA kan dit plan de economische groei van Gaza gericht stimuleren.
 - Er komt een speciaal steunprogramma voor Palestijnse christenen.
 - Nederland moet binnen de Verenigde Naties strijden tegen de eenzijdige en overtrokken kritiek op Israël en de invloed van dictators en autocraten op het mensenrechtenbeleid. Alleen dan houdt de VN gezag als het gaat om het beschermen van geloofsvervolgden of militair ingrijpen tegen terreur. Nederland stemt voortaan tegen anti-Israëlische resoluties.
1078. De NAVO is en blijft de hoeksteen van ons veiligheidsbeleid. Nederland en andere NAVO-leden komen hun afspraken na en investeren van 2% van het BBP in defensie. Deze streefnorm wordt in Nederland wettelijk vastgelegd als budgettaire ondergrens. Ook dat is een kwestie van opkomen voor het leven. Om dubbel, en dus overbodig werk te voorkomen, moeten de NAVO en de EU hun militaire initiatieven afstemmen.
1079. In ons nationale belang moet de Europese Unie (EU) waar nodig krachtig en met één mond spreken, bijvoorbeeld als het gaat om dubieuze Chinese investeringen.

Uitdagingen aangaan

1080. Wellicht wordt de 21^e eeuw de 'eeuw van China'. Nederland en andere westerse landen moeten zeer beducht zijn op mensenrechtenschendingen en de Chinese politieke en economische expansiedrift via de 'nieuwe zijderoutes'. Dat betekent:
- uiterst terughoudend zijn met gebruik van Chinese technologie en met de export en/of overname van hoogwaardige technologische kennis die Nederland en de EU op een economische en/of militaire achterstand kan plaatsen;
 - markttoegang voor Chinese investeerders en bedrijven gelijk op laten gaan met dito markttoegang voor onze bedrijven in China;

- gesprekken over handel met China koppelen aan een serieuze dialoog over de rechten van minderheden, waaronder christenen en Oeigoeren, en over intimidatie in de regio (Zuid-Chinese Zee, Hong Kong, Taiwan, steun aan het regime in Noord-Korea);
 - fors investeren in alternatieve leveranciers van hulpbronnen en in het ontwikkelen van essentiële (medische en technologische) middelen in Europa, teneinde de onafhankelijkheid van buitenlandse producten te vergroten.
1081. De Russische oorlog in Oekraïne vereist een krachtige tegenreactie. Denk aan gerichte sancties tegen Rusland, en langdurige economische en militaire steun aan Oekraïne. Daarbij is tegelijk alertheid nodig met het oog op diplomatieke kansen voor de-escalatie en vredesonderhandelingen, zonder de legitieme belangen van Oekraïne te schenden. Nederland moet beducht blijven op Russische ondermijning via bijvoorbeeld hackaanvallen.
1082. Nederland moet volmondig erkennen dat Iran een bedreiging vormt voor Israël, de regio en de wereld. Doelbewust versterkt het sjiitische regime zijn invloed in landen als Irak, Syrië en Libanon tot aan de Middellandse Zee. Op die manier wordt geprobeerd Israël steeds verder in de tang te nemen. De roep van veel Iraniërs om meer vrijheid en veiligheid, die onder meer het gevolg is van grote (jeugd)werkloosheid, ongelijkheid en onderdrukking, zetten het regime ‘van binnenuit’ onder druk. Nu Iran de nucleaire afspraken (JCPOA) negeert en op weg is om een kernmacht te worden, is maximale druk ‘van buitenaf’ nodig voor nucleaire non-proliferatie.
1083. Het bestrijden van moslimfundamentalisme en terreur is en blijft een grote prioriteit. Wij en onze bondgenoten moeten bereid zijn waar nodig ook militair bij te dragen aan de strijd tegen terreurgroepen die in het Midden-Oosten, Azië en Afrika dood en verderf zaaien. Zo kan een militaire- of monitoringsmissie de diplomatieke inzet voor vrede, stabiliteit en herstel van de rechtsstaat steunen.
1084. Nederland moet de kansen pakken die digitale technologie biedt. Maar weerbaarheid tegen digitale ontwrichting en bescherming van de publieke kern van het internet is even belangrijk. Dat vereist miljoeneninvesteringen. Nederland moet (inter)nationale afspraken bevorderen over (transparantie van) datavergaring, -gebruik en -bescherming, en over het beschermen van de rechtsstaat. Elke burger heeft recht op privacy en data-eigenaarschap. Een speciaal, interdepartementaal instituut moet overheid, onderwijs, organisaties en ondernemers bij elkaar brengen en de binnenlandse en buitenlandse inzet op digitaal terrein coördineren.
1085. De bescherming van het leven wordt een doel van het buitenlandbeleid. Nederland moet (gedwongen) abortussen en abortus op meisjes om hun geslacht (gendercide) tegengaan. Niet organisaties die abortus (helpen) faciliteren, maar hulporganisaties die het leven beschermen moeten kunnen rekenen op overheidsfinanciering. Daarom moet er een speciaal fonds komen voor moeder- en kindzorg. Nederland stelt zich ook teweer tegen de opdringerige genderideologie binnen onder meer de EU en de VN. Tussen man en vrouw bestaan normaliter, alleen al biologisch gezien, ‘gewoon’ verschillen. Die moeten we waarderen en niet willen onderdrukken.

Kwetsbaren steunen

1086. Christenen zijn wereldwijd de grootste groep geloofsvervolgden.
- Nederland maakt meer aandacht, geld en mensen vrij om deze omvangrijke groep te steunen. Dat geldt voor landen als Nigeria, Afghanistan en Noord-Korea waar het aantal slachtoffers al jarenlang zeer hoog is, maar ook voor landen als Qatar, Bangladesh, Colombia en Burkina Faso. De militante islam en nationalisme van hindoes of boeddhisten zijn sterke ‘aanjagers’ van vervolging. Meisjes en vrouwen, die bijzonder kwetsbaar zijn voor misbruik en religieus geweld, krijgen bijzondere aandacht.
 - Geloofsvervolgden in het Midden-Oosten, zoals christenen en yezidi’s, moeten geholpen worden staande te blijven. Geloofsvervolging verdient een vaste plek op de agenda van de VN-Mensenrechtenraad.
 - In China is digitale surveillance een groeiend probleem. Nederland moet diplomatiek opkomen voor christenen, Oeigoeren en andere verdrukten.
 - Wie gevluchte christenen in Nederlandse opvangcentra intimideert of aanvalt, verliest zijn recht op asiel en wordt zo snel mogelijk ons land uitgezet.
1087. Slachtoffers van oorlogsgeweld verdienen eveneens onze hartelijke steun. Vooral burgers en kinderen lijden hieronder. Dit vraagt om ruimhartige humanitaire- en ontwikkelingshulp,

- goede opvang in de regio, en een barmhartig asielbeleid voor echte vluchtelingen. Waarbij terugkeer als het weer veilig is van belang is.
1088. Nederland moet het voortouw nemen in de strijd tegen moderne slavernij, zoals gedwongen prostitutie, kindhuwelijken of kinderarbeid. Wereldwijd moeten nog altijd naar schatting 40 miljoen mensen onvrijwillig arbeid verrichten. De globalisering van productie en consumptie maakt dat ook Nederlandse (ver)kopers hierin een verantwoordelijkheid hebben. Nederland moet eerlijke handel stimuleren, maar ook de rechtsstaat helpen versterken in landen waar die slavernij nog steeds bestaat. Bijvoorbeeld door het delen van kennis inzake opsporing, berechting en bestrafing van criminelen.
 1089. De moed en zelfopoffering van de Koerden in de strijd tegen het terrorisme verdient respect en loyaliteit. In het licht van vele eeuwen van vervolging, kan een onafhankelijk en vrij Koerdistan rekenen op onze steun.
 1090. Nederland zet zich in voor verbetering van de situatie van Papoea's door een structurele dialoog met Indonesië over onderdrukking en discriminatie tegen deze bevolkingsgroep. Deze *slow genocide* roept om recht doen.
 1091. Nederland moet bij Zuid-Afrika aandringen op een eerlijke en betere rechtsstaat om systematisch geweld en straffeloosheid tegen te gaan. Dertig jaar na het einde van de apartheid bestaat er in Zuid-Afrika nog altijd enorme ongelijkheid, achterstelling en misdaad. Blanke boeren zijn hiervan slachtoffer, denk aan de vele 'plaasmoorde', maar het geweld gaat helaas ook aan veel zwarte Zuid-Afrikanen niet voorbij.

Hoofdstuk 16. Defensie

Focus op de toekomst

1092. De NAVO is en blijft hoeksteen van het Nederlandse veiligheidsbeleid.
1093. Om de in de veiligheidsstrategie geformuleerde doelen van ‘voorkomen’, ‘verdedigen’ en ‘versterken’ te realiseren, blijft het noodzaak dat Nederland reële stappen zet in het verhogen van het Defensiebudget naar de NAVO-norm van 2% van het BBP. Deze streefnorm wordt wettelijk vastgelegd als budgettaire ondergrens.
1094. Willen we serieus invulling geven aan de drie hoofdtaken van Defensie, moet het wetsvoorstel ‘financiële defensieverplichtingen’ ook regelen dat er een meerjarenperspectief komt op de te bereiken doelen, de benodigde middelen, en de bijbehorende budgetten. Vrede en veiligheid zijn te belangrijk om over te laten aan de politieke waan van de dag.
1095. Besluitvorming over militaire missies moet uiterst zorgvuldig gebeuren. Zowel de verwachte effectiviteit van de Nederlandse bijdrage en van de missie als geheel, als de medische- en veiligheidsvoorzieningen voor militairen, moeten daarbij centraal staan. Het voorkomen van burgerslachtoffers, en transparantie hierover, is van onverminderd belang.
1096. Het internationale (oorlogs-)recht en een mandaat van de Veiligheidsraad blijven zeer wenselijk voor legitiem militair optreden. Toch kunnen, gezien de politisering en eenzijdigheid van de EU en de VN, ook andere bondgenootschappen leidend zijn. Met name is dat het geval bij genocides of oorlogsmisdaden. In alle gevallen moet Nederland vóór militair ingrijpen positief kunnen antwoorden op vragen over gerechtvaardigde doelen, proportionaliteit en verwachte effectiviteit.
1097. Geografisch en geopolitiek is Turkije een relevante militaire bondgenoot. Maar niet tegen elke prijs. Gelet op hoe Turkije zich ontwikkelt, bijvoorbeeld als het gaat om de vrijheden voor politieke oppositie of voor christenen, moet de NAVO Turkije een ultimatum stellen. Als het land zich de komende jaren structureel tegen NAVO-bondgenoten blijft verzetten door provocerend of vijandig gedrag (zoals militaire aankopen bij Rusland, agitatie jegens Israël of ongecoördineerde agressie tegen anderen), dan wordt Turkije in het uiterste geval lid-af. Militaire geheimen mogen niet in de verkeerde handen vallen.
1098. Nucleaire proliferatie is een van de grote problemen van onze tijd. Ons land moet internationale afspraken bevorderen over het verminderen van het aantal kernwapens. Ook betere beveiliging van en toezicht op kernwapens is nodig. Eenzijdige ontwapening kan contraproductief, en dus zelfs gevaarlijk zijn.
1099. Energieveiligheid en economische veiligheid wint aan belang door toenemende schaarste van olie, gas en andere grondstoffen. Nederland moet zich zowel inzetten voor toegang tot grondstoffen als voor minder afhankelijkheid van fossiele brandstoffen - zeker vanuit malafide staten die terreur steunen.

Mensen waarderen

1100. Onze militairen opereren vaak onder buitengewoon moeilijke en gevaarlijke omstandigheden. Alleen al dáárom verdienen ze waardering en respect. Dat kan onder andere door hen goede primaire en secundaire arbeidsvoorwaarden te bieden. Nederland moet werk blijven maken van een marktconform loongebouw om zo verzekerd te kunnen zijn en blijven van goede en gemotiveerde mensen.
1101. Goede huisvesting, voedselvoorziening, uitrusting en medische zorg moeten bij Defensie vanzelfsprekend zijn, zowel voor militairen op missie als ‘thuis’. We moeten keihard werken aan een goede basis: ons leger is alleen goed inzetbaar bij efficiënte bevoorrading, goede training en gedegen onderhoud. Daar hoort ook bij dat we voortvarend werk maken van een krachtig, veilig en coherent IT-systeem voor operaties, logistiek en dataverwerking.
1102. De veiligheidscultuur binnen de krijgsmacht blijft continue een aandachtspunt. Het gaat om de combinatie van een ‘can do’- en ‘speak up’-mentaliteit, met oog voor de weerbarstige operationele werkelijkheid. Bij ernstige misstanden moeten verantwoordelijken ter verantwoording worden geroepen en niet zomaar ‘weggepromoveerd’.
1103. Het reservistenleger moet op peil blijven. Dit kan het tekort aan techneuten en technici beperken. Ook het aantal cyberreservisten dient te worden uitgebreid om meer te kunnen profiteren van de kennis en expertise die onder burgers aanwezig is.

- 1104. Bij goed werkgeverschap hoort de beste veteranenzorg, in het bijzonder voor slachtoffers van PTSS. Defensie moet zich flexibel en welwillend opstellen tegenover privé-initiatieven die het welzijn van PTSS-slachtoffers bevorderen, en die, waar nodig, (financieel) ondersteunen.
- 1105. Alleen al gezien de risico's waar militairen aan kunnen blootstaan, is goede geestelijke verzorging essentieel. Binnen deze dienst moet volop ruimte blijven voor verzorgers vanuit de orthodox-christelijke traditie.
- 1106. Naar Israëliësch voorbeeld biedt Nederland (ex-)militairen proactief kansen hun bij Defensie opgedane (technologische) kennis toe te passen als ondernemer of binnen het bedrijfsleven.

Middelen uitbreiden en moderniseren

- 1107. Nederland moet blijven bouwen aan een veelzijdige en robuuste krijgsmacht bestaand uit marine, luchtmacht, landmacht, marechaussee en 'cyber'. Bijzondere aandacht is nodig voor niches zoals *special forces*, ballistische raketverdediging, onderzeeboten, (strategisch) luchttransport.
- 1108. We moeten rekening houden met het gevaar dat (digitale) oorlogvoering zich in de toekomst óók richt op cruciale (civiele) infrastructuur zoals elektriciteitscentrales, datacenters of waterkeringen. Om goed voorbereid te zijn op deze digitale oorlogvoering moet meer budget worden vrijgemaakt voor het defensie-cybercommando en de MIVD. Meer mensen kunnen zorgen voor meer kennis en slagkracht bij defensieve én offensieve inzet. Naast de operationele systemen moeten ook logistieke systemen volwaardig beveiligd worden. Waar nodig worden inlichtingen- en veiligheidsdiensten extra toegerust voor deze taak. Dit is ook van belang voor onze economische veiligheid.
- 1109. Nederland moet minimaal het aantal F-35's aanschaffen dat nodig is voor drie gevechtssquadrons (namelijk 52 toestellen). Daarbij moet de noodzaak onderzocht worden van de aanschaf van nog meer jachtvliegtuigen op langere termijn.
- 1110. Er worden plannen ontwikkeld voor vervanging en uitbreiding van de helikoptervloot. Er is behoefte aan zowel transport- als gevechtsheli's.
- 1111. NAVO-landen moeten een luchtverdedigingssysteem ontwikkelen en in gebruik nemen dat bestand is tegen de allernieuwste wapensystemen. Denk aan zwermen drones of supersnelle ('hypersonische') Russische raketten.
- 1112. Nederland ligt aan zee en is vanouds een maritieme handelsnatie. Voor ons land is en blijft een sterke marine dan ook cruciaal. Dit vergt een combinatie van goed uitgeruste oppervlakte- en onderwaterschepen, helikopters, een maritieme patrouillevliegtuigcapaciteit, en onbemande systemen voor onder meer het vergaren van inlichtingen, amfibische operaties en slimme zee-zee en zee-landwapens.
- 1113. Nederland moet vier nieuwe onderzeeboten aanschaffen. Deze vormen namelijk een cruciaal wapen in de inlichtingenvergaring, (digitale) oorlogsvoering, en (geheime) inzet van maritieme *special forces*. Naast prijs en kwaliteit moeten ook behoud van Nederlandse marine-kennis en werkgelegenheid 'in de regio', bijvoorbeeld Zeeland, bepalend zijn voor de keuze van een onderzeebootbouwer. Datzelfde geldt overigens voor de vervanging van oppervlakteschepen, zoals M- en LC-fregatten.
- 1114. Nederland moet, wellicht samen met een 'pool' van bondgenoten, aanschaf overwegen van maritieme patrouillevliegtuigen zoals de 'slimme' P-8 Poseidon. Dit is nodig gezien de inzet van geavanceerde onderzeeboten door andere landen, de onrust en migratiestromen aan de grenzen van Europa, en inzet in het Caribische deel van ons Koninkrijk.
- 1115. Marineschepen moeten vanzelfsprekend zonder gedoe in de marinehaven van Den Helder kunnen blijven afmeren.
- 1116. De onrust en dreigingen aan de oostgrens van het Europese continent vragen om het heroprichten van een eenheid van gevechtstanks. De huidige achttien 'leasetanks' schieten tekort om de hele Landmacht te laten oefenen in samenwerking met tanks.

Slim commandovoeren

- 1117. Het is niet aan software en algoritmen om 'de trekker over te halen'. Nederland moet dan ook het voortouw nemen bij het bepalen van internationaalrechtelijke kaders over zinvolle menselijke betrokkenheid bij inzet van (dodelijk) wapengeweld door bijvoorbeeld drones of cyberwapens. De mens moet in de zgn. 'observeer-oriënteer-beslis-acteer'-cirkel blijven.
- 1118. Om innovatie en werkgelegenheid te stimuleren heeft uitbouw van de Nederlandse Defensie-industrie voorrang. Denk aan de marine- en radarbouw. Daarbij is het van belang de juiste

kennis en kunde in huis te hebben en te houden. In algemene zin blijft samenwerking tussen defensie en bedrijven (denk aan 'Frontdoor') van groot belang.

1119. Bij grote vastgoed- en materieelprojecten, zoals de verhuizing van de marinierskazerne en plaatsing van de SMART-L radar, moet Defensie al in een vroeg stadium nauw optrekken met (decentrale) overheden. Draagvlak onder het eigen personeel én in de samenleving is van groot belang.

Hoofdstuk 17. Buitenlandse handel en ontwikkelingssamenwerking

Verantwoord ondernemen

1120. Nederland zet zich in voor vrije handel, uiteraard binnen de morele kaders van rechtvaardigheid en menselijke waardigheid. Dit vraagt om het ‘vermarkten’ van onze bedrijven overal op de wereld, en om internationale afspraken ter bescherming van veilige en vrije (zee)handelsroutes, het bevorderen van een gelijk speelveld voor boeren en bedrijven, en gelijke toegang tot arbitrage. Handel draait echter niet alleen om bondgenootschappen en werven van inkomsten. Ook van belang zijn behoud van soevereiniteit en duurzame zorg voor de schepping in al haar facetten. Meer handel is dus niet altijd beter. In elke casus is een grondige afweging nodig van verschillende, soms tegengestelde belangen, met beleidscoherentie als uitgangspunt.
1121. Binnen (het postennetwerk van) departementen als Buitenlandse Zaken, Economische Zaken en LNV, wordt extra capaciteit vrijgemaakt voor steun van internationaal opererende bedrijven in topsectoren als land- en tuinbouw, waterbeheer en hightech. Inzet is onder meer nodig voor versterking van netwerken en het organiseren van handelsreizen.
1122. Extra aandacht is nodig voor InvestNL als hét ‘voorportaal’ voor bedrijven die willen investeren in, of handeldrijven met, het buitenland. Samenhang van financieringsinstrumenten is ook van cruciaal belang. Wat dat betreft mogen we ook van de overheid flexibiliteit en gezonde ‘ondernemingszin’ verwachten.
1123. Internationaal verantwoord ondernemen (IMVO) wordt verder gestimuleerd als een effectieve manier om hulp en handel te combineren. Op EU-niveau kunnen landen hun IMVO-beleid met elkaar stroomlijnen.
- Uitgangspunt is dat bedrijven geen ‘vijand’ maar partner zijn. Convenanten zijn wenselijk. Als deze echter aantoonbaar niet werken dan kan wetgeving overwogen worden. Die wetgeving moet effectief, uitvoerbaar en handhaafbaar zijn.
 - Bedrijven die ‘IMVO-vriendelijk’ ondernemen worden (fiscaal) beloond maar ernstige nalatigheid kan worden beboet. Dit stimuleert bedrijven om hun zorgplicht serieus nemen inzake bijvoorbeeld kinderarbeid of moderne slavernij in hun productieketens of in die van toeleveranciers. Het gaat ook tegen dat bedrijven commercieel (willen) profiteren van conflictsituaties.
 - Fiscale maatregelen kunnen ook breder ingezet worden voor meer private betrokkenheid van burgers en organisaties bij (publiek) ontwikkelingsbeleid.
1124. Nederland draagt bij aan een rechtvaardig (bron)belastingbeleid. Ook grote multinationale ondernemingen dienen hun duit in het belastingzakje te doen. Dan kan de samenleving als geheel meeprofiteren van gemaakte winsten.
1125. De groeiende ‘grondstoffenhonger’ van onder meer China maakt natuurlijke hulpbronnen steeds schaarser. Nederland moet echt minder afhankelijk worden van fossiele brandstoffen en streeft naar internationale afspraken over een eerlijke en duurzame grondstoffenverdeling.
1126. Internationale handel kan wederzijds profitabel zijn. Het is goed als er in het Nederlandse handelsbeleid oog is voor het belang van versterking van lokale productie- en waardenketens in bijvoorbeeld Afrikaanse landen.

Geven om de naaste

1127. De allerarmsten worden zeker niet automatisch meegenomen in de ‘vaart der volkeren’. Armoede en (inkomens)ongelijkheid leiden gemakkelijk tot migratie en onvrede onder (jonge) mensen zonder toekomstperspectief. Het bestrijden van die ongelijkheid kan ook een ongewenste *braindrain* helpen voorkomen.
1128. In die context blijft het ‘dienen van de naaste’ ook na 2020 van groot belang. Het is aannemelijk dat ontwikkelingssamenwerking (‘ODA’) heeft bijgedragen aan het oplossen van ontwikkelingsvraagstukken, maar er is nog veel te doen. De 0,7%-norm die in OESO-verband is afgesproken blijft een waardevol ijkpunt. Tegelijk moeten ook nieuwe vormen van financiering overwogen worden, zoals een combinatie van 0,5% van het BNI aan ODA plus 0,25% aan het (fiscaal) stimuleren van private investeringen in ontwikkelingslanden. Zo dragen we bij aan de creatie van werkgelegenheid en het realiseren van de Duurzame

- Ontwikkelingsdoelen (SDG's) die vooral waardevol zijn, zoals SDG 2 (voldoende voedsel) SDG 6 (genoeg en schoon water) en SDG 16 (recht doen).
1129. Transparantie, efficiëntie en doelmatigheid zijn de uitgangspunten voor het ontwikkelingsbeleid. Budgetten, doelen en effecten moeten serieus gemonitord worden, zodat betrokken departementen ook 'leervermogen' kunnen tonen.
 1130. Binnen het ontwikkelingsbeleid moet de ondersteuning van de allerarmsten en meest kwetsbaren (zoals weduwen, kinderen en mensen met een beperking) voorrang hebben. Een belangrijk aandachtspunt is een rechtvaardige inkomensverdeling binnen en tussen landen.
 1131. Binnen ontwikkelingssamenwerking moet er kennis zijn van en aansluiting op de lokale cultuur, religieuze gebruiken, en bedrijvigheid - kortom: 'lokalisatie' - ook om onafhankelijkheid te bevorderen en projecten ooit weer te kunnen afbouwen.
 1132. Juist de allerarmsten en minderjarigen zijn vaak slachtoffer van (seksuele) uitbuiting en geweld. Nederland bevordert naleving van internationale afspraken en een goed functionerend rechtssysteem in landen waar dit onvoldoende het geval is. Daar ligt een duidelijke taak voor onze ambassades.
 1133. Om te kunnen voorzien in eerste levensbehoeften als schoon water en gezond voedsel verdienen maatschappelijke organisaties ruimhartige financiële en politieke steun. Zo kan samenwerking tussen Nederlandse en buitenlandse waterschappen op het vlak van waterzuivering, -bescherming en -prijzen echt een 'systeemverandering' veroorzaken. Soms heeft het bundelen van krachten door de juiste mensen en organisaties meer impact dan technische innovaties.
 1134. Nederland stimuleert het delen van kennis en expertise tussen Nederlandse en buitenlandse bedrijven, overheden en kennisinstellingen. De speciale ambassadeur voor de watersector moet zich blijven richten op zowel 'dienen' (hulp) als 'verdienen' (handel).
 1135. Om ieder kind en iedere jongere een goede start te bieden, steunt Nederland goed basis- en vakonderwijs. Dan leren zij een vak en krijgen ze de 'tools' in handen om, wellicht via een eigen onderneming, te bouwen aan hun toekomst. Werkgelegenheid kan ook migratie en een 'braindrain' helpen voorkomen.
 1136. Het beleid op het gebied van seksualiteit en voortplanting ('SRGR') dient zich te richten op het verbeteren van de basale gezondheidszorg en een verantwoorde omgang met relaties en gezinsvorming. Het moet niet gaan om het bevorderen van een 'vrije' seksuele moraal en seculiere, westerse ideologie, maar om inbedding van seksualiteit in relationele verantwoordelijkheid en trouw tussen man en vrouw. Dat is echt gezond beleid en beschermt vrouwen, kinderen en gezinnen. De SGP wenst dat dit ook wordt bepleit binnen de EU en de VN.
 1137. 'Genderbeleid' mag niet gaan om verspreiding van een ideologie die verschillen tussen man en vrouw ontkent of kleine minderheden als uitgangspunt neemt. Het gaat om zaken als het tegengaan van geweld tegen vrouwen en meisjes (inclusief 'gendercide') en het toerusten van vrouwen in economisch opzicht.
 1138. Steun blijft hoog nodig voor preventie tegen virussen en (infectie)ziekten. Het assertief promoten van allerlei rechten en (individuele) vrijheden op het gebied van relaties en seksualiteit die kenmerkend zijn voor de seculiere westerse cultuur is onwenselijk.
 1139. Preventie en bestrijding van pandemieën vraagt om versterkte internationale coördinatie, maar ook inzet op een grotere 'eigen' productie van essentiële medische hulpmiddelen.
 1140. Coherent beleid kan alleen gevoerd worden als de gevolgen van beleid en wet- en regelgeving voor ontwikkelingslanden consequent worden getoetst. Het met een 'SDG-toets' aangevulde Integraal Afwegingskader (IAK) moet strikter en breder worden toegepast.
 1141. Nederland moet nood- en humanitaire hulp en verzoeningsprojecten ruimhartig steunen. In noodgevallen komt dit budget bovenop het reguliere budget voor ontwikkelingssamenwerking. In landen als Syrië en Jemen mag de onschuldige bevolking niet de dupe worden van de cynische machtsstrijd tussen agressors.
 1142. De SGP staat positief tegenover steun en subsidies aan (christelijke) NGO's die, vaak op wat kleinschaliger niveau, zeer effectief zijn door onder meer goede aansluiting op de lokale situatie én een solide fundament van donateurs. Laat Nederland niet als vanzelfsprekend honderden miljoenen euro's verdelen via logge, inefficiënte en bureaucratische multilaterale (VN-)instellingen.
 1143. Het ontwikkelingsbudget wordt niet langer uitgehold door het in te zetten voor opvang van asielzoekers in Nederland. Hiertoe wordt een 'plafond' ingesteld.

Hoofdstuk 18. Europese Unie

Terug naar de kern (institutioneel)

1144. Nederland blijft inzetten op een fundamentele hervorming van de Europese Unie (EU).
1145. Europese verdragen moeten met twee derde meerderheid worden goedgekeurd in beide Kamers der Staten-Generaal.
1146. Intergouvernementele afspraken tussen lidstaten hebben in beginsel de voorkeur boven supranationale wetten en regels.
1147. Nationale parlementen moeten meer te zeggen krijgen. De zogenaamde gelekaartprocedure verdwijnt, en de oranje kaartprocedure gaat gelden als een derde van de parlementen bezwaar maakt tegen een Europees voorstel. De SGP wil bovendien een rode kaartprocedure invoeren: als de helft van de nationale parlementen bezwaar heeft tegen een Europees voorstel, moet gelden dat zo'n voorstel meteen van de baan is.
1148. Het kabinet moet structureel en strenger toetsen of een Europees voorstel de subsidiariteitstoets kan doorstaan.
1149. Voor alle initiatieven, behalve die waar de EU exclusief bevoegd is, vraagt de Europese Commissie voortaan vooraf toestemming aan van de Europese Raad om een voorstel te mogen presenteren. Dat voorkomt onnodige of polariserende voorstellen. De Commissie moet veel meer als uitvoerende dienst van de Raad functioneren. Op die manier kan macht van de niet-verkozen Commissie worden beteugeld en ingeperkt.
1150. Het Europees Parlement treedt niet langer op als medewetgever. De rol van het Europees Parlement wordt beperkt tot het controleren van de uitvoering door de Europese Commissie en het adviseren over wetgevingsvoorstellen. Het Europees Parlement moet zeker geen 'transnationaal' karakter krijgen, bijvoorbeeld middels Europese kieslijsten bij Parlementsverkiezingen. Het Parlement vergadert voortaan alleen nog in Brussel. Uiteraard is de SGP tegen het organiseren van EP-verkiezingen op zondag.
1151. Het Comité van de Regio's moet subsidiariteit weer écht centraal stellen. De SGP streeft ernaar een bestuurder plaats te laten nemen in dit orgaan. Als het Comité op de huidige, gebrekkige manier blijft functioneren dan kan het evenals het Economisch en Sociaal Comité (EESC) beter opgeheven worden.
1152. Om sluipende bevoegdheidsoverdracht aan 'Europa' te voorkomen wordt de bevoegdheidsverdeling in de artikelen 3 t/m 6 van het EU-Werkingsverdrag (VWEU) strikt nageleefd. Dit betekent dat de exclusieve bevoegdheden van de EU beperkt blijven tot zaken als de douane-unie, mededinging, handel en monetair beleid. Op andere terreinen waar Europese samenwerking echt meerwaarde heeft en het eigene van lidstaten niet wezenlijk in het geding is (zoals landbouw, energie, vervoer en visserij), behoudt de EU haar met de lidstaten gedeelde bevoegdheden. Voor thema's als buitenlandbeleid en veiligheid heeft de EU *ondersteunende* bevoegdheden, maar alleen in overeenstemming met de lidstaten. Op veel andere terreinen, zoals familierecht, openbare orde, belastingen, onderwijs, sociale zekerheid en ruimtelijke ordening, heeft de EU niets te zoeken. Op zulke terreinen moet Nederland overwegen te kiezen voor een 'opt-out'.
1153. Middels het 'one in, two out'-systeem gaat de EU kappen in de Europese regelgeving. Een permanente werkgroep van vertegenwoordigers van de Raad en de nationale parlementen dient periodiek na te gaan welke wetten, regels of programma's kunnen worden geschrapt, of welke bevoegdheid terug kan naar de lidstaten.
1154. De lidstaten moeten hun vetorecht behouden. Alleen in uitzonderlijke gevallen kan dit recht slechts bij unanimitieit (tijdelijk) worden ingeleverd. Dit bevordert ook het draagvlak voor voorstellen.
1155. Er komen binnen de EU meer mogelijkheden voor variatie, zodat landen niet deel hoeven te nemen aan zaken waar ze niet achter staan (de 'opt-out'). We werken waar nodig samen in flexibele gelegenheidscoalities.
1156. In aanloop naar het Brexit-referendum deed de EU vergaande toezeggingen aan het VK. Deze moeten worden nagekomen.
 - Lidstaten moeten een 'noodprocedure' kunnen toepassen waardoor werknemers uit een ander EU-land de eerste zeven jaren van hun verblijf niet gebruik kunnen maken van alle voordelen van het Nederlandse stelsel van sociale zekerheid. Ook moeten lidstaten meer regie krijgen over het al dan niet toelaten van arbeiders uit bijvoorbeeld Oost-Europese landen.

- De kinderbijslag wordt aangepast aan de levensstandaard van het land waar de kinderen verblijven.
 - De zinsnede ‘een steeds hechter verbond’ wordt geschrapt uit de Europese Verdragen. De Tweede Kamer heeft daarover een SGP-motie aangenomen en die moet worden uitgevoerd.
1157. Er moeten exit-criteria en exit-draaiboeken komen voor afspraken die een enorme impact hebben op lidstaten en hun burgers, zoals het Schengenverdrag dat het vrij verkeer van personen in Europa regelt.
1158. Zolang de EU hervormt door echt werk te maken van de opgesomde maatregelen, acht de SGP een Nexit niet opportuun. In dit licht moeten we eerlijk erkennen dat Nederland geopolitiek, historisch en economisch niet te vergelijken is met bijvoorbeeld het Verenigd Koninkrijk. Bovendien is de Nederlandse economie zeer nauw verbonden met het achterland, met name die van Duitsland. Een zelfstandig vertrek uit de EU zou om deze redenen zeer nadelig uitpakken voor onze economie en werkgelegenheid.

Prioriteiten stellen (inhoudelijk)

1159. Een sterke, open en betrouwbare Interne Markt is één van de bestaansredenen van de EU. Nederland moet inzetten op drie prioriteiten:
- *Verdiene*n vereist minder en duidelijker regels, de administratieve druk moet omlaag en er dient een betere toegang te komen tot EU-subsidies en innovatiefondsen voor onder meer het MKB. De positie van boeren, tuinders en vissers in de keten wordt versterkt om hen een eerlijke prijs en een gelijk speelveld te bieden.
 - *Vergroenen*, zorgen dat we schoner gaan leven en werken, is een kwestie van ‘gewoon doen’ en niet van megalomane ‘green deals’. Nederland bevordert een circulaire economie door o.a. energiebesparing, slimme afvalrecycling en efficiënt brandstofverbruik. Een groene transportsector is van groot belang. Er komt een actieplan, met bijbehorend budget, voor een toegankelijk en betaalbaar Europees spoorwegensysteem. Dit zal het aantal vliegbewegingen verminderen. Boeren en bedrijven zijn bondgenoot in de zorg voor de schepping. Binnen het Gemeenschappelijk landbouwbeleid wordt meer ingezet op vergoedingen voor maatschappelijke oplossingen (of: groenblauwe diensten) naast de directe inkomenssteun. Aan het emissiehandelssysteem wordt een bodemprijs toegevoegd om de CO₂-uitstoot te beperken.
 - *Verdedigen* vraagt om een ‘Deltaplan’ voor bescherming van vitale digitale en fysieke infrastructuur tegen aanvallen van hackers vanuit bijvoorbeeld China en Rusland. Ook is EU-coördinatie nodig voor bescherming van de privacy en veiligheid van burgers tegen data-slurpende bedrijven. Filtering en netneutraliteit blijven mogelijk ter verdediging tegen onder meer online pornografie of oproepen tot geweld. Wat ‘nepnieuws’ is, moet niet worden bepaald in Brussel, maar ook nationale overheden moeten zeer terughoudend zijn om onwelgevallig nieuws zomaar tot nepnieuws te bestempelen.
1160. Een goed functionerende rechtsstaat is een basisvoorwaarde voor EU-lidmaatschap. Het gremium om elkaar als lidstaten daarop te bevragen is de Europese Raad. Die dialoog heeft sterk de voorkeur boven juridische procedures tegen lidstaten en hun democratisch gekozen regeringen. Alleen bij fundamentele en bestendige ondermijning van de rechtsstaat kan een land gekort worden op Europese fondsen.
1161. Gezien de vele (terreur)dreigingen in Europa kunnen politie en justitie op EU-niveau inlichtingen en persoonsgegevens uitwisselen. Maar alleen onder strenge waarborgen rondom noodzaak, doelmatigheid en proportionaliteit. Het Europees Openbaar Ministerie kan weer worden opgeheven.
1162. Er moet een toetsingskader komen voor Europese defensiesamenwerking als aanvulling op bilaterale- en NAVO-samenwerking, bijvoorbeeld voor sneller militair transport door de EU. Maar het is cruciaal dubbele taken te voorkomen. De NAVO blijft leidend.
1163. Nederland en Europa moeten de strategische soevereiniteit op digitaal vlak vergroten. Enerzijds gaat het om alertheid op het gevaar van bijvoorbeeld 5G-technologie uit China. Anderzijds moeten we digitale schermutselingen niet zomaar als ‘oorlog’ bestempelen.
1164. De stabiliteit en veiligheid van buurlanden is een prioriteit binnen het gezamenlijke buitenlandbeleid. Zaken als opvang van vluchtelingen in de regio, of het tegengaan van mensensmokkel, vergen een stevige en samenhangende inzet op diplomatiek, politiek, humanitair en militair vlak.

1165. Afstemming van het buitenlandbeleid van de Europese landen is nodig voor een eensgezind en krachtig optreden tegenover grootmachten als China en Rusland. Nederland agendeert (informatiedeling over) China vaker tijdens Europese overleggen. Ook blijft de EU streven naar goede relaties met oude bondgenoten zoals de Verenigde Staten.
1166. De EU blijft actief werken aan een breed en gemoderniseerd handelsverdrag met Israël.
1167. Brussel moet ook actiever bijdragen aan een rechtvaardige behandeling van Israël in internationale gremia. Zo moeten de EU-lidstaten met elkaar afspreken om minder eenzijdige anti-Israëlische (VN-)resoluties te steunen. Omdat de EU-etiketteringsrichtlijn discriminatie van Israël in de hand werkt en bedrijven in de betwiste gebieden dwars zit, moet deze snel van tafel.
1168. De EU moet buitengewoon terughoudend zijn als het gaat om het toelaten van nieuwe lidstaten. Voor je het weet, is EU-uitbreiding geen export van stabiliteit, maar import van instabiliteit. Kandidaat-lidstaten moeten voluit voldoen aan de Kopenhagencriteria en toetreding van nieuwe landen moet de absorptiecapaciteit van de EU niet te boven gaan.
1169. Onder meer qua geschiedenis, islamitisch karakter en politieke bestel past Turkije niet bij de EU. Een 'geprivilegieerd partnerschap' is - ook voor andere buurlanden - wellicht wél mogelijk. Bijvoorbeeld om te voorkomen dat China een nog grotere voet tussen de deur krijgt op het Europese continent.
1170. Handel is goed voor de portemonnee en voor bondgenootschappen. Toch moet het model voor handelsverdragen op de schop. Dit is alleen al van belang in het licht van de effecten van een toekomstig handelsakkoord met het VK voor onze boeren, vissers en andere ondernemers. Voortaan moeten we via een impactanalyse vooraf óók de gevolgen in kaart brengen voor:
- een gelijk speelveld voor Europese bedrijven;
 - gelijke toegang tot arbitrage voor bedrijven, burgers en organisaties;
 - het bewaken van democratische controle en nationale soevereiniteit;
 - de naleving van fundamentele mensenrechten, zoals godsdienstvrijheid en eerlijk werk;
 - de zorg voor de schepping en het milieu;
 - en versterking van de landbouw en bedrijvigheid in ontwikkelingslanden.
1171. Op complexe en politiek-gevoelige thema's als migratie streven lidstaten naar een balans tussen soevereiniteit en solidariteit. De EU blijft met twee woorden spreken: ruimhartige opvang voor echte vluchtelingen, maar een streng terugkeerbeleid voor niet-vluchtelingen en vluchtelingen korter dan zeven jaar in Nederland als de situatie weer veilig is. Dat vergt heldere afspraken met landen aan de oost- en zuidgrens van Europa over bijvoorbeeld goede opvang en afhandeling van asielaanvragen buiten de EU. EU-landen moeten hun grensbewaking op orde hebben en hun (economische) tanden laten zien bij niet-naleving van afspraken door bijvoorbeeld Turkije of Marokko.
1172. Europese ontwikkelingssamenwerking moet met name gericht zijn op het wegnemen van de oorzaken van irreguliere migratie, het beschermen van kwetsbaar leven, en het bestrijden van moderne slavernij. Het Europees Ontwikkelingsfonds blijft buiten het de EU-begroting (het MFK), zodat lidstaten zelf kunnen beslissen over de bestedingen.
1173. De Europese begroting (het MFK) moet terug onder de 1% van het gezamenlijke BBP van de lidstaten. Het toezicht op doeltreffendheid van bestedingen wordt beter. Onbestede geld wordt binnen een jaar na afloop van een MFK-periode teruggestort ten faveure van de nettobetalers. Daarmee moet ook een einde komen aan het stuwmeer aan verplichtingen bij de EU-structuurfondsen.
1174. Het Centraal Plan Bureau (CPB) dient mogelijk te maken dat een politieke voorkeur voor lagere EU-afdrachten wordt meegenomen bij de doorrekening van verkiezingsprogramma's.
1175. Er komt geen Europese belasting of uitbreiding van de mogelijkheden van de EU om belasting te heffen. Dat is een rode lijn. Belastingheffing is een exclusieve taak van de lidstaten, en moet dat blijven. Wel streven EU-landen naar een gezamenlijk standpunt over BTW op vliegtickets en accijns op kerosine.
1176. Nederland dient te voorkomen dat problemen met de euro worden aangegrepen om steeds meer macht over te dragen aan 'Brussel'.
- Een aparte eurozone-begroting is onnodig en onwenselijk.
 - Om een 'transferunie' te voorkomen moeten afspraken uit het Stabiliteits- en Groeipact niet worden versoepeld, maar strikt worden gehandhaafd, al was het maar omdat Noord- en Zuid-Europese landen zo verschillen qua arbeidscultuur en productiviteit. Conform het zogenaamde 'BICC-voorstel' moet een deel van de Nederlandse EU-bijdrage in ons land terugkomen en niet alleen naar Zuid- of Oost-Europese landen gaan.

- De no-bailout-clausule in artikelen 123 en 125 VEU wordt in ere hersteld, zodat landen niet opdraaien voor elkaars staatsschulden. Bovendien wordt de target2-balans van eurolanden bij de ECB jaarlijks verrekend. Wellicht vergt dit een ‘aanloopperiode’ van risico- en schuldafbouw. Toetreders tot de EU moeten de vrijheid hebben om de euro (nog) niet in te voeren.
 - Er dient een exit-strategie te komen voor landen die de eurozone willen of moeten verlaten. In het geval van een EMU-exit, ontvangt dat land waar nodig tijdelijk economische en financiële ‘Marshall-steun’ van andere eurolanden.
1177. Europese coördinatie bij de bestrijding van pandemieën is wenselijk, bijvoorbeeld voor de uitwisseling van kennis en ervaringen en voor uniforme besmettingsinformatie, maar het zorgdomein is en blijft een nationale bevoegdheid.

Waarden verdedigen

1178. De EU moet overal blijven opkomen voor geloofsvrijheid. Daarbij hoort ook dat er ruimte wordt geboden voor gewetensbezwaren van ambtenaren (het ‘Daniël-principe’). Europese rechtspraak moet borgen dat niemand mag worden verplicht tot het uitvoeren van werkzaamheden die indruisen tegen eigen geloof of levensovertuiging (‘reasonable accomodation’).
1179. Programma’s voor ‘seksuele en reproductieve gezondheid’ zijn gericht op het beschermen van vrouwen en meisjes tegen (seksueel) geweld; niet op bevordering van recht op abortus en andere seculiere ‘verworvenheden’.
1180. Volgens de Europese verdragen is ‘menselijke waardigheid’ een Europese waarde. Ook garandeert het Handvest het recht op leven. Op basis hiervan beschermt de EU het leven van ongeborenen en ouderen. Versoepeling van regels rond abortus en euthanasie staat daarmee op gespannen voet. Door werkgevers of andere partijen mag geen enkele druk, in welke vorm dan ook, op vrouwen worden uitgeoefend om hun zwangerschap te beëindigen. Ook worden subsidies aan abortusorganisaties beëindigd.
1181. Gezinsbeleid is een bevoegdheid van de lidstaten. Dat moet zo blijven. Wel komt er een actieplan tegen pornografie en de over-seksualisering van kinderen en jeugd. Meer bewustwording is nodig als het gaat om de effecten van pornografie op onder meer de (psychische) gezondheid, relaties, veiligheid en privacy van zowel de ‘producent’ als de ‘consument’.
1182. Het tegengaan van mensenhandel, moderne slavernij en (seksuele) uitbuiting - zeker van kinderen - verdient topprioriteit. EU-lidstaten werken intensief samen om te voorkomen dat vrouwen (onder druk of dwang) in de prostitutie terecht komen. Er komt een Europees uitstapprogramma voor prostitutie naar het model dat in Zweden wordt gehanteerd.
1183. Nederland en andere EU-landen moeten hun strijd tegen antisemitisme echt goed coördineren. Nederland gaat pleiten voor een speciaal fonds voor het tegengaan van antisemitisme en steun aan Holocaust-overlevenden en hun families, bijvoorbeeld als ze ‘alijah maken’ (willen verhuizen) naar Israël.